

P.6

C

వే ము న గ్రంథం లయము ,
తేలవొప్పు; కృష్ణజిల్లా.

గ్రంథనామము.....

గ్రంథము నంబగు... ..

తెటరు,....

విభజన నంబరు... ..

గ్రంథదాత.....

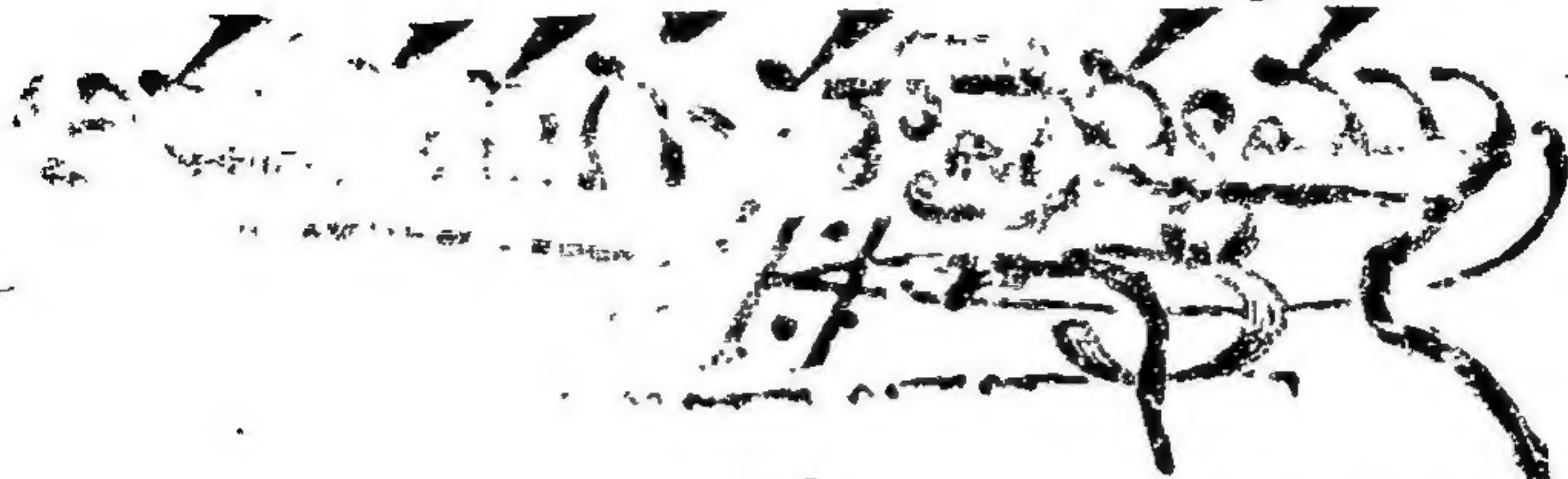
.....

గ్రామము.....

అప్పి పుక్ ముక్క నెం. 121. రు. 3-10-1925 } రు. 1-0-0-
పీఠి కార్యదర్శి = గు. వెం. రాజగోపాలాచారి

A శ్రీమద్వ్యవస్థాపకము.

7-6-6

ఇది

రాజవైద్య, గోంధి సుబ్బరాయగుప్తగారి
స్వామధవమువల్ల కనిపెట్టబడినది.

ప్రకటనకర్త,

కందుల గోవిందం,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

రాజవైద్యుల సంఘము

మొదటికూర్పు 1925

2

కోటయర్తి విజయభూపతిరావుగారి

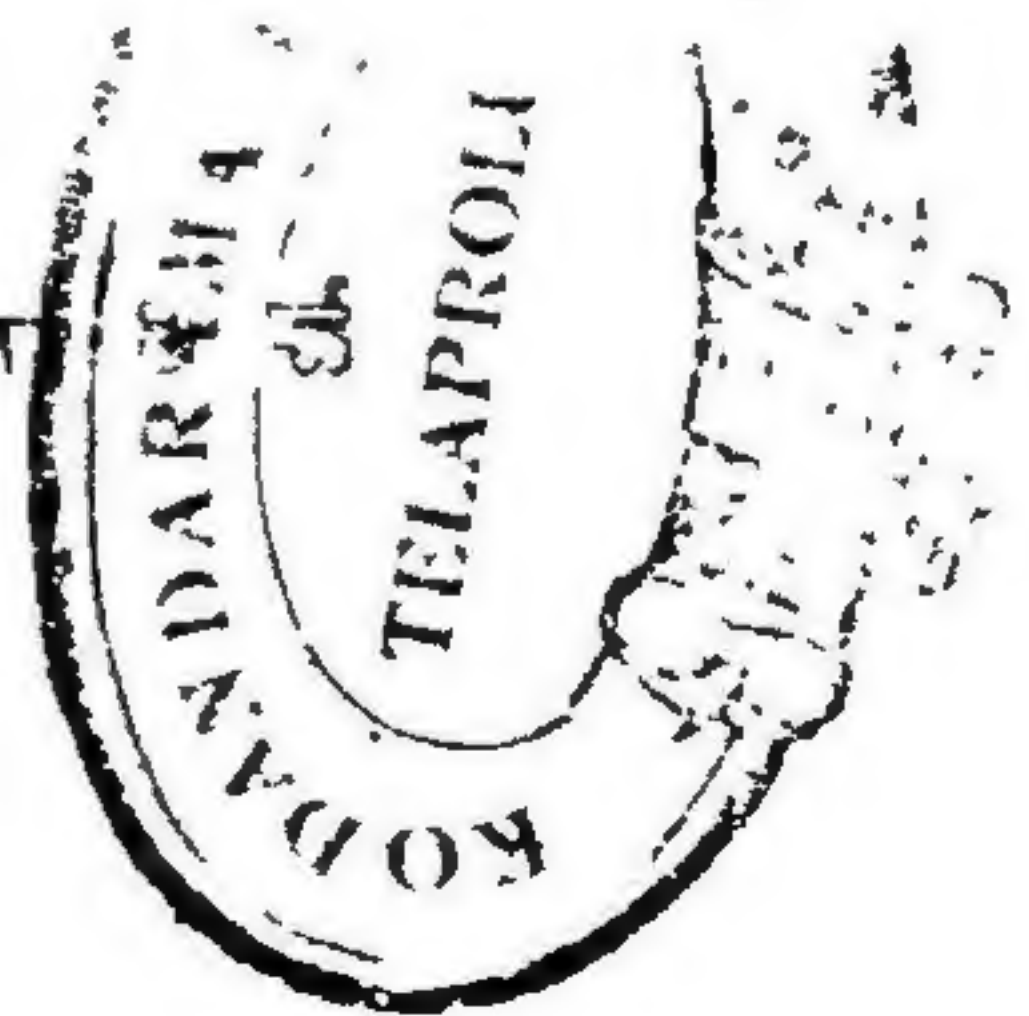
రాజినాథముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1925

రాజవైద్యుల సంఘము.

[వెల 1 0-0.]

B

న వంతు.

7

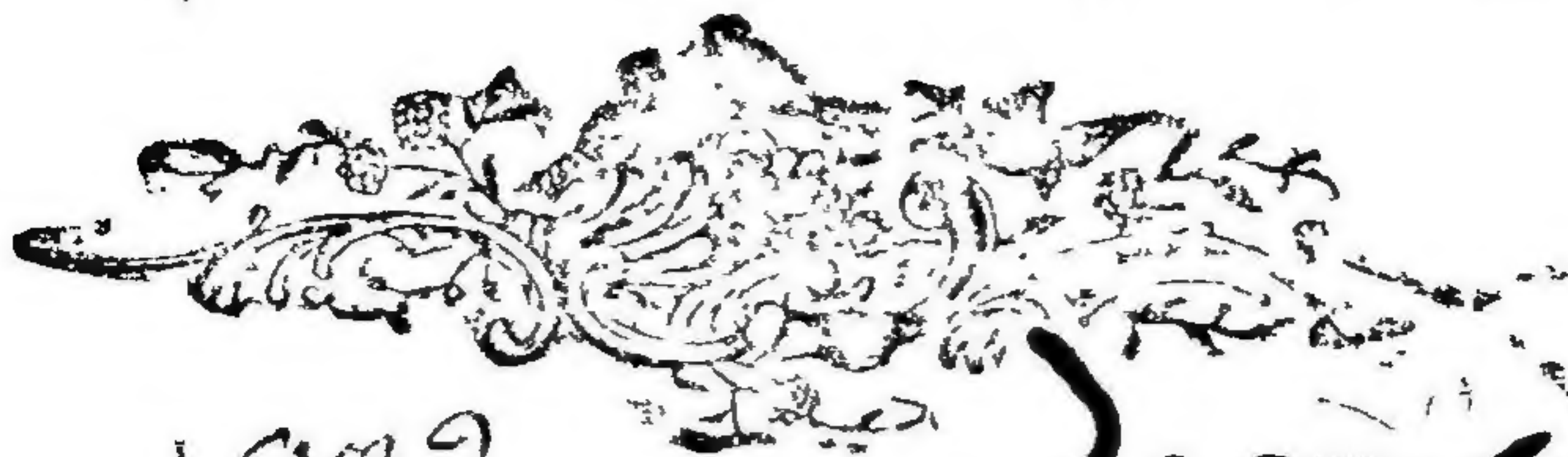
మరియు

అందు

చే

1982

ఓమ్.

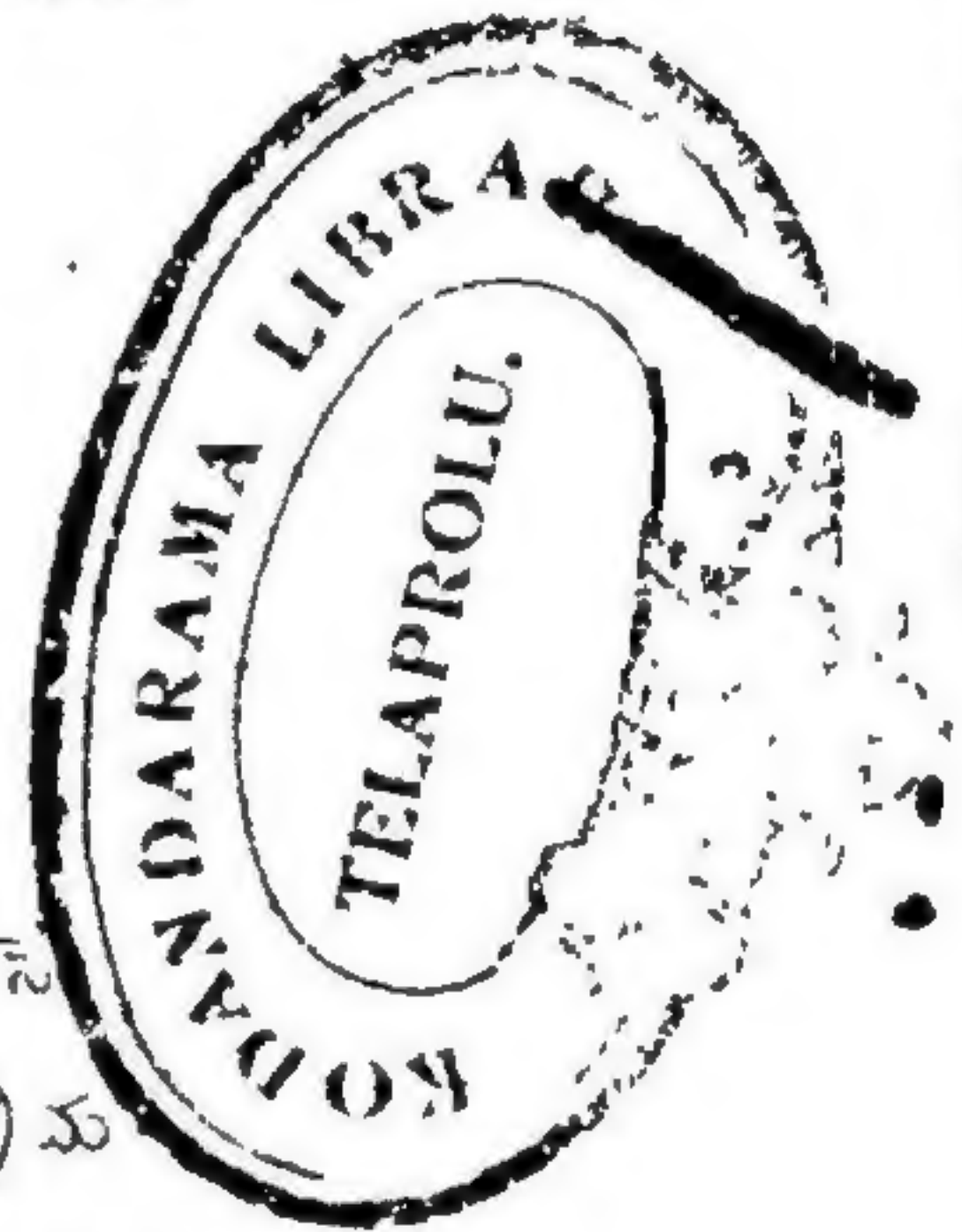
క.క.

శ్రీమద్వ్యాఖ్యనామః

అనుభవగృహవైద్యము

ప్రథమసోపానము.

శ్రీమల్లాగృహము దశ స్పష్టినిశేయును పాశ్చిమాత్య సే
హావనమూర్తి యాసుడు వృశానుయుడై సురెండు బోమ
నాదేవుడు స్వకోగముల స్పష్టినిబాపుచు శోభ్యురొచ్చును
వల్లనెల్ల గాదెడిని సేచుములక బొసగించి ధాన్యము

1. కరమాగృహము బరహేయి యిందులగు సుపన్నాన్ని వేచున్నరా
శకునాబాలుల జానుకగ్గ వనులుక కాంతాగృహము గానికై
సకసుక వాగ్భటు భావమిమిలి సదా చ నిరదాసునికై
వగమోచేకుని భట్టికాగ్గిలకు సంభావించు సద్భక్తితోకై.

2. కరధుని యశ్వనీసుతుల గాని నృపాధిపు భేదజాయభా
స్కరు యమరాజు పద్మభవు జాజిలిపైలుని శుశ్రితార్యుని
ధరసహదేవు హస్తగురు దానవనాధునియత్రిపైలునికై
సును నకస్త్యమానిగుణకాలిమిధున్నుతి జేతు నెమ్మనికై.

మ. ధరకాండిన్యసగోత్రమందలరుచున్ దాతృత్వధర్మంబులన్
 సరిసుండ్లె హితబంధుబృందములకున్ సాహాయ్యముజేయుచున్
 వరపారాణము జెప్పకగ నె నాపాజ్ఞుమ్మనీయాగ్రజున్
 స్థిరతనంబునై దాతృత్వధర్మమును సచ్చేయంబులన్ బొందగన్

మ. హామయజ్ఞేసి యెంగ బాల్యమున సాహాయంబునున్ బొందనే
 తిమంబున్గన విద్యలందు ధరసంప్రాప్తిచరే గుర్వలెం
 తటికార్యంబుల పూన్నిజేసితిని సందర్భంబులన్ గ్రంధివేం
 కటసుబ్బాహ్వయ గుప్తనామమిల సంకాశంబునున్ దాల్చెడిన్

మ. చలనం బెంతయు లేకచిత్తమున భాషాసేవకై బూని వై
 శ్యులలోనున్న తమకాయశంబుగొన సంశోభిల్లుగ్రంధాలి వే
 డ్కలరారన్ దగ ముద్రణంబునకు వహ్వీబూనె నెన్నాడు కం
 దుల గోవిందము యీశుడాతనికి సంతోషంబునున్ గూర్చెడిన్.

శా. సోపానత్రయ మొప్పి రమ్యముగ సంశోధించుచు న్వాద్యధులన్
 దీపించు న్గరుయాంధ్రదేశమున సగ్గేహంబు లన్నింట వి
 ద్యాసాగీణులు సంతసంబలర సైయంచున్ మదులైచ్చగన్
 కాపాడంగను వైద్యుడౌ గృహము లీ గ్రంథంబుధాతీర్థిన్.

శం. దనరకషాయ వర్గముల ద్రవ్యగుణంబుల దీ ప్తిమించుచున్
 ఘనతరచూర్ణలేహ్యములు కాంచనవిద్రుమ లోహభస్మముల్
 గొనముల బట్టుకొనిదగు కుప్పలొనర్చు విధానమొప్పుచున్
 యనుభవసహజైద్యము నహర్నిశమున్ యశమందుగావున్.

గీ. శోధనముజేసి మనమున సుగచమొప్పు

వ్యాగ్రోక్షించి వేగిర పాటులేక

బాధకొలంగగజేసిక వైద్యుడెలమి

సాక్షకుండగు తేవును సంతసించు.

గృహవైద్య మనగా యింటిలోనుండువారు ముందు ఆహారవస్తువులయొక్క గుణము దెలిసికొని వ్యాధులుపుట్టక నుండునటుల జాగ్రత్తగలిగి వర్ణింపవలయుండును. గములు బుట్టుటకు తినుబండారపువస్తువులయొక్క గుణమే ప్రాధాన్యము. భుజించు పదార్థములు దోషరహితములుగా నుండినచేత ఆరోగ్యముగలిగియుండురనుటకు సందియములేదు. రుగ్మతలు గుటకు అజీర్ణము ముఖ్యకారణము. జీర్ణకోశము బాగుగా కాపాడుకొనుచుండిన నిరామయులై సౌఖ్యముగా నుండురు. అజీర్ణముచేసినటుల గనుపించిన ఉపవసించి జఠరాగ్నిని బాగు పరచుటకంటె మేలైన చికిత్స మరియొకటి కనుపించదు. పసి బిడ్డలకు అజీర్ణము జేసినపుడు పాలు నియమితముగా గుఱుపుచు తల్లి జఠరాగ్నిని వృద్ధిజేసికోవలయును. సంవత్సరమున కొకటి రెండు పర్యాయములు సుఖతరమైన విరేచనములకు దీసికొనిన అన్నకోశము పరిశుభ్రమగును. ఆముదమును రెండుమిరప కాయలు వైచి గాచి చారులో మిశ్రమ మొనర్చిగాని లేక అల్లముయొక్క స్వరసములోజేర్చి తేనె మిశ్రమము చేసిగాని త్రాగిన మిగుల సుఖతరముగా విరేచనములగును. తేనె తేల్చే యెడల ఆముదము బాగుగా చల్లాచ్చి కలుపవలయును. వేడి యున్నయెడల తేనె గలుపకూడదు. ప్రాణాపాయము గలిగించును. అల్లము రసముతేర్చి అమగునతేరిన రెల్లని పదార్థము (సున్నము) నువిడువవలయును. అల్లము సత్తు (సున్నము)

తీయక ఉపయోగించిన ప్రాణముదీయును. విషతుల్యము.
 ఈ విషయములు యిట్లు వారు జ్ఞప్తియందుంచుకొన వలయును.
 మనము మత్స్యముభూమిలో ఆహారనస్తువులయొక్క గుణముల
 గ్రహించుట ముఖ్యముగాన పాటిని యిచ్చట దెలిపి పిన్నుట
 జ్వరవిరోగముల చకిత్సలు వివరింపబడును.

—♦ ధాన్యము . ♦—

ధాన్యములలో పిన్నకుసుమ పెద్దకుసుమ రామసాగ
 రాలు ఢిల్లీబోగములు మొదలగునవి యనేకరకములు గలవు.
 అటులనేజొన్నలలోనుగలవు. పెద్దజొన్న పితపజొన్న తెల్లజొన్న
 యెర్రజొన్న మొదలగునవి కలవు. ఇంకు రెండునెలలు మూడు
 నెలలు ఆరుమాసములకు ఫలించునవికలవు. కొన్ని ప్రత్యేకర
 ములు. కొన్ని ఉష్ణకరములు. భూమికివ్యభిజ్ఞులబట్టికూడా
 ధాన్యాదులకు గుణములు గలుగుచుండును. ఇవి అనుభవము
 మీద మనకు తెలియుచున్నవి. పండిపెంట యెరువుగా నుప
 యోగించి పండించుధాన్యము మిక్కిలి యుష్ణముగలిగియుంటయె
 గాక మిగుల అనారోగ్యము కలిగించుచున్నది. ఇదిగాక వడిపైరు
 కోసినపిన్నుట ఆభూములలో జనుము వైచుచున్నారు. అట్టిభూ
 ములందు పండించుధాన్యములు కూడా దుర్గణముల బుట్టించు
 చున్నవని అనుభవజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. పశువులకు వైచునట్టి
 ఆహారమునుబట్టియే పాలయొక్కగుణము మారుచున్నది. పశు
 వులు అడవులలో యిష్టమువచ్చిన కసవుమేసి చెట్లయొక్క

ఆకుల భక్షించి క్షీరములొసంగిన పరిశుభ్రముగాను ఆరోగ్య
కరముగాను యుండును. గృహమునందు గట్టివైచి కొబ్బరిచెక్క
తవుడు మొదలగునవి వైచి పాలు బ్రీతికొని నిస్సంఘములు
గానుండును. చెన్ననగరమందు బ్రీతుకు యవుపాలగుణము బరీ
క్షించిన మనకు తెలియగలదు. పాలయొక్క గుణమే గుఱి
చదు. ధాన్యాదులను మనపూర్వులు భూపుటము (పర)
వేయనిది ఉపయోగించువారుకారు. ఇప్పుడు పాతశ్శెట్టివో
యెరుంగరు. కొట్లలోపోయుచున్నారు. భూపుటమువలన ధాన్యా
దుల దుర్గుణములు దొలంగును. సామాన్యముగా నిప్పటికి
బాలింతరాండ్రకు పాతరబడ్డ ధాన్యపుబియ్యమే వాడుటకలదు.
వంటపాత్రలలో దోషాదోషములు బుట్టుచున్నవి. పాకమునకు
మట్టికుండలే (మృణ్మయపాత్రలు) శ్రేష్ఠము. మృత్తికాపాత్రలు
ధాన్యాదుల దోషములు కొంతవరకు బాపగలవు. ఇప్పుడవి
మోటుఅయినవి. ఇత్తడిపాత్రలు రాతి వెండి (జన్మరుసిల్వరు)
మొదలగు పాత్రలు వాడుచున్నారు. ధనికుల యిండ్లలో
క్షీరములుకూడా ఇత్తడిపాత్రలలో గాయుచున్నారు. ఇవియే
రోగములు బుట్టించుటకు కారణములని జెప్పవచ్చును. సాధా
రణముగా వైద్యు లిప్పటికిని కషాయాదుల మృత్తికాపాత్ర
లలో గాయించుట మీరుగనుగొనుచునే యున్నారు. ఉదకపాన
మునకు రాగిపాత్ర లుపయోగించుటకు మిగులమంచిది.

—♦ ధాన్య విశేషములగుణము —

ఎఱ్ఱరాజనాలు—ఇవి ధాన్యములో శ్రేష్ఠమైనవి. వాత పిత్తకఫముల హరించును. వ్రణములహరించును. జ్వరముల హరింపజేసి బలమొసంగును. శుక్లవృద్ధిగలిగించును.

తెల్ల రాజనాలు—నల్ల రాజనాలు—ఇవి కొంచెముతక్కువగా ఎఱ్ఱరాజనాల గుణము కలిగియుండును. ఈ ప్రాంతమందు ఎలవడాలు బుడమ (జిలమ) వడ్లుగలవు. ఇవి యెందులజేరునో పప్పుట కనుభవములేదు. ఎలవడాలు పైపొట్టు తెల్లగానుండి లోపలిబియ్యము కొంచెము ఎఱ్ఱగానుండును. ఇవి మేహశాంతిని గలిగించును. స్త్రీలకు కుసుమరోగము (వీరెలు విడచుట) లందు ఎలవడపు బియ్యపుతవుడు శర్కరగలపి యొసంగిన నివారించుటకలదు. ఇక బుడమవడ్లు పైపొట్టు కొంచెమునల్లగానుండి లోపలిబియ్యము యెఱ్ఱగానుండును. ఇవి పైత్యాజీర్ణములు గలిగించును. నివారిధాన్యము శీతలముగను మలబద్ధకరముగ నుండును. వాతకఫముల బుట్టించును. పైత్యము నడంచును. కొత్త ధాన్యములు శ్రేష్ఠమునుబుట్టించును. ప్రాతవిషాధ్యక్షరము. సంవత్సరమునకు పైబడినవి యెఱ్ఱము (తేలిక) గానుండును.

జొన్నలు—(యావనాలు) రుచికరముగను మలబద్ధకరముగను రూక్షగనుండును. వీర్యమునుబెంచును. రక్తవికారము బోనడంచి హృదయమునకు మేలొసంగును. శ్రేష్ఠపైత్యముల హరింపజేయును. తెల్లజొన్నలు గిడ్డజొన్నలు ఎఱ్ఱజొన్నలు

(పాలాపుజొన్నలు) మొదలగునవి పైత్యకరములని తెలియ
వచ్చుచున్నది.

నెమరుబియ్యము—రూక్షగను కషాయముగను కార
ముగను మూత్రబద్ధకరముగను వాతపిత్తముల జేయునవిగా
నుండును. కఫముచుహరించును. యవలు (గోధుమజాతిగోనివి)
పైత్యకఫ రక్తదోషముల హరింపజేయును. అగ్నిదీపనము వృద్ధి
స్వరమును వృద్ధి నొనరించును, మేహ దాహము లొందును.
వ్రణములయందు హఠ్యము వాతమును వృద్ధి గావించును. చిక్కి
నవారిని స్థూలమొనరించును

గోధుమలు—ధాతుపుష్టి బలము కలిగిండును. శరీర
వృద్ధిని గావించును. వాతము పైత్యము మూత్రదోషము వీటిని
నివర్తింపజేయును. గుగునానుండును. గోధుమగొట్టెలరాత్రి
భుజించుట యుత్తమము బాలకుల విరేచకము గావించును.
దేహమునకు పుష్టిబలమొసగును. ఇవి సర్వస్వాధులకును
పక్ష్యకరము గొట్టెలకంటె గోధుమాన్నము తేలికగా జీర్ణ
మగును జ్వరతులకు గోధుమజాతి మునుహితకరము.

వరిగెలు—(వరికోలుధుగో రూక్షః కషాయో వాతపిత్త
కృత్) మధురముగను రూక్షగను కషాయముగానుండును.
వాతపిత్తముల కలిగిండును.

ఆఘృ—(కోద్రవః) మూత్రరోగము వాతము శ్వాస
వీటినడంచి అగ్నిదీప్తి నొనరించును.

—♦ కం గ్వా ది తృణ ధాన్యములు ♦—

కంగు—(కొత్తలు) కోద్రవము (వంగెలు) నీవార
(నివ్వనివడ్లు) శ్యామకము (చామలు) శిబిరిము ప్రకాంతికము
మధూళికము గవేళుకము (అడవిగోధుమలు) కాండగోహితము
యివి తృణధాన్యములు లఘుప్రగానుండును. వాతమును గలి
గించును. మలమూత్రబంధకములు వాతవైత్యముల హరింప
జేయును. కొత్తలు విరిగినయంగముల నెకిటిగాజేర్చును. పుష్టి
నిచ్చును. కఫమును హరింపజేయును. గురుత్వాను నెవరించును.
లంఘనము లుంచినపుడు కొత్తవారకములు జేరుంతురు.
అనగా కొత్తజానను తాగింతురు. ఇందు కొత్తకాత భేదము
లేదు.

అల్లు—మలమును బాధించును. క్షయమును హరింప
జేయును.

—♦ శింబీ ధాన్యములు ♦—

పెసలు కంకాలు చిగుసెనగలు యీ మొదలగునవి
శింబీధాన్యము లనబడును. మలబద్ధము గావించును లఘుప్ర
గానుండును. రక్తవైత్యము మేడిస్సు శ్లేష్మము వీడికి హిత
కరములు.

. పెసలు—స్వల్పముగా వాతము నొనరించును. పిల్లి
పెసలు శ్లేష్మతమము. ఇందు నల్ల పెసలు పచ్చపెసలుగలవు.

పసపుపచ్చపెసలు సోలాపూరు పండారీపురం మొదలగుచోట్ల
గలవు. పెసలు పైత్యతాపము అతిసారము ప్రమేహము రక్త
పైత్యము వీటిని నివర్తింపజేయును. పెసరపప్పుకట్టు పథ్యకారి.

. కందులు—ఇందు తెలుపు యెరుపు రంగులుండును.
పైత్యము గ్రహణమూత్రకృచ్ఛము వాతము వ్రణములు అతి
మూత్రము వీటిని బోగొట్టును. తెల్లకందులు అపథ్యకరము.
కడుపుబ్బరము మలబద్ధకము. వాతపిత్తముల జనిక జేసును.
కందిపప్పు నిటిలో జేచ్చి కాచి దానిలో తాలింపుబెట్టి పథ్యకా
రుల కుపయోగింతురు, దీని కగడికట్టుయందురు.

. మినుములు—గురుత్వముగను శీతలముగ నుండును.
శ్లేష్మవాతముల గలిగించును. శరీరపుష్టి శుక్ల వృద్ధిగా విచును.
క్షయరోగము హరింపజేయును. మినపగారెలు మేహమునడంచి
బలమొసంగును. మినుపకరికుడుము బలమొసంగును. అజీర్ణ
ముగావించును. మినుములు వేయించి విసరిపిడి చేసి తాటిబెల్లము
ఆవ్రనెయ్యకలపి భుజించిన దారుణమునడుచి శరీరపుష్టి వీర్య
వృద్ధి నొనరించును. పూర్వము మనుగుడుపులంగు మినపము ద్వల
బెట్టుట యాచారము మిగులహితకరము. ఇప్పుడవి మోటు
అయినవి.

. ఉలవలు—ఉడక బెట్టినవి (గుగ్గిలు) కారముగను కషా
యముగను రక్తపైత్యమును బుట్టింపనవిగను దాహమును

బుట్టించునవిగను ఉష్ణవీర్యకరముగను యుండును. శ్వాసకాస
కఫము హిక్క అశ్మరి దాహము పీనసచమటజ్వరము క్రిమి
వీనినా బోగొట్టును ఉలవకషాయమును జ్వరితులకు దారకము
గా నుపయోగింతురు. ఉలవలతో నల్లేరుకాడలజేచ్చి రుబ్బి వడి
యములబెట్టుదురు ఇవి నంజాలందు మిగుల పథ్యకరము.

శనగలు—ఇవి రక్తపైత్యమును దొలగించును కఫము
నుబోగొట్టును. మలబద్ధకము. వాతముగావించును. కుష్టువును
శాంతిపరచును. అపానవాయువును బుట్టించును. వేయించినశన
గలు శరీరకాంతి బలముగలిగించి వీర్యమును వృద్ధి నొనరించును.

అలచందలు—(బొబ్బర్లు). గురుత్వము మలాభివృద్ధి
గావించును. కఫమునణచి రుచిని బుట్టించును. పైత్యమునొన
రించును.

అరుములు—జ్వరమునుబుట్టించును. శుక్లశష్టము గావిం
చును. కఫవాతపైత్యముల బెంచును. మూత్రపురీషము లొన
రించును. దగ్గులకు మేలునిచ్చును. వాంతి నేత్ర్రోగము శోష
యివి మాన్పును. దాహమును బుట్టించును.

లంకలు—యివి నైజాము మొదలగు ప్రదేశ...లలో
గలవు. వీనిపప్పు శనగపప్పుతుల్యముగానుండును. వీటిపిండి
పిండివంటల కుపయోగించును. వాతము గురుత్వముగావించును.
రక్తపైత్యము జ్వరమునణచును.

పెసరకట్టుగాచు విధము—అర్ధాఢక ప్రమాణముగల
నీటిలో రెండు ఫలముల పెసరపప్పు జేర్చి నాలగవభాగము

మిగులునటుల గాచి గిలకొట్టి వడియగట్టుకొని దానిమ్మపండు
సైంధవలవణము శొంఠి ధనియాలు వీనిచూర్ణము కాలు
కర్షప్రమాణముగను పిప్పళ్ళు జీలకర్ర యివి శాణప్రమాణము
లుగను గలపి సిద్ధము జేయవలయును. హఠ్యకారి.

అన్నము—బియ్యము చక్కగా కడిగివండిన యన్నము
మిక్కిలిశ్రేష్ఠము. చిత్రమూలము శొంఠి వీని తేలికషాయముల
తో పచనము గావించిన యన్నము వాతాతులనణంచును.
త్వరగా జీర్ణమగును. బియ్యము కొద్దిగా వేయించి వండిన
యన్నము (దీనినే సాజ్జయందరు. ఉపవాసములందు కొంద
రుపయోగించు చుందురు) తేలికగానుండును. జ్వరాజీర్ణము
లందు సౌఖ్యము గాడిదెపాలతో వండిన యన్నము క్షయల
నణంచును. వేడియన్నములో గేదెపెరుగు గలపి భుజించిన
గ్రహణి రక్తగ్రహణులు గట్టను వేడియన్నములో గాచిన
తలదిమ్మ తలనెస్సి మెడలనెప్పులు నూడుపోటు యివి హరిం
చును. ఆవుపాలు కాచి కొద్దిగా వేడియన్నమువైచి శొంఠిపా
డుము చేర్చి తోడుబెట్టి ఉదయకాలముగదు సేవించిన శరీరము
నకు మిగుల సౌఖ్యము గలిగించును. చల్లారిన అన్నము అజీ
ర్ణము గలిగించును. బియ్యము సడింపులు (మిగుల అరుగదంచి
నవి) బలము నివ్వజాలవు. కొంచము తవుడుతో గలసి యుం
డుట మంచిది.

వేపుడుపిండి—బియ్యము కొంచెము నూకగావిసిరి
ముందు పాత్రలో తాలింపుసిద్ధమునర్చి తరుపరి నీరు జేర్చి

నూకవైచి సిద్ధముచేసి ఉపవాసములందు వినియోగింతురు. కొందరు పెసరపప్పుగాని శనగపప్పుగాని కలపి వండుటయు గలదు. ఇది ఉష్ణము జేయును. అజీర్ణ మొనరించును.

ఉష్ణుడుబియ్యము—ధాన్యమును వుడికించి ఎండబెట్టి బియ్యము చేయుదురు. ఇవి త్వరలో జీర్ణించును. యిడ్డెచులకు పొంగుటకు వీనిపిండి నుపయోగింతురు. అన్నము కొంచ మూల స్యముగా నుడుకును. చెన్ననగరము మొదలగు ప్రదేశములందీ బియ్యము దప్ప పచ్చిబియ్యము వాడరు.

పాయసము (పరమాన్నము)—పాలు బియ్యము శక్కరగాని బెల్లముగాని గలపి వండునది. ఇది గురుత్వము అగ్నిమాంద్యము ప్రైశ్యము కాక విరేచనబద్ధకము కఫము వీటిని బుట్టించును. వీర్యపుష్టి బల మొసంగును. అపథ్యకారి.

సగ్గుబియ్యము—దీని జావ తేలికగా నీర్ణమగును. ఉష్ణముగావించును. వాతము హరించును. దోషజ్వరము గలవారికి పాలతో జావకాచి యొసగుటనుంచిది. జావలతో పంచదార (శక్కర) చేర్చకూడదు. పరమాన్నము కూడాచేయుదురు.

మొక్కజొన్నలు—వీటియన్నము వాతముగావించును. మిగుల బలకరము. త్వరగా జీర్ణముకాదు. ఇవి పేలములుగా వేయించి భక్షించుచుండురు. వీటికంకులు (పొట్టలులేకబుట్టలు) కాలిచి భక్షించిన రుచిగానుండును. నీటిలో నుడక బెట్టియు తినుటకలదు.

రాగులు—(తమిదెలు) సంకట బలమునిచ్చును. ఉష్ణము తగ్గించును. వీనిపిండిజావగాచి కొంచము లవణము మజ్జిక (చల్ల) జేచ్చి వేసవికాలమును మధ్యాహ్నము దాగినయెడల తాపముదీర్చి యష్ణమణగించును. జావకు నీరుగట్టకుండా మెట్ట పెరిగిన తమిదెలు నాణ్యము. యీజావ స్త్రీల కుసుమవ్యాధి పోగొట్టును.

ఆరిగెలు—ఇవి వాతమువైశ్యము గావించును. అపశ్య కరము.

గునుగులు—ఇవి తృణజాతిలోనివి లంఘనములందు దారకమున కుపయోగించు చుండుట దోషహరమనియు తేలి కగా జీర్ణించునవియనియు చెప్పనగును.

—♦ జ ల ము ♦—

నీరును వడియబోసి శుభ్రమొనర్చి పానము చేయువల యును. భోజనమున కాదియందు జలపానమొనర్చిన జతరాగ్ని తగ్గి శరీరమును కృశింపజేయును. భోజనాంత మందొనరించిన స్థౌల్యము (దేహముపెరుగుట) కఫము వీనిని కలిగించును. భోజ నమధ్యమందు ఒకపానమొనర్చిన ధాతుపుష్టి జీర్ణము సుఖము కలిగించును.

శీతోడకము— “శీతంమదాత్యయగ్లాని మూర్ఛాచర్ది శ్రమ భ్రమా” బడలిక మూర్ఛవాంతి చెనుట భ్రమదప్పుట ఉష్ణము తాపము పిత్తరక్తము విషము వీని నివారించును.

వ్యాధివలన దుర్బలముజేరిన వారికి స్వల్పమైన చల్లని నీరు కూడా యొసగదగదు.

ఉష్ణోదకము—“దీపనం పాచనం కంఠ్యలఘూష్ణం వస్తి శోధనం” కంఠమునకు హితకరమైనది మిగుల లఘుకరము. మూత్రమును శుద్ధిగావించును. ఎక్కిళ్ళు వాతము శ్లేష్మము నూతనజ్వరము దగ్గు అజీర్ణము ప్రక్కశూల పీనసము శ్వాసము వీనియందును వమనవిరేచనము లందును పథ్యకరము. కాచుట లో పొగలేని యెర్రటి నిప్పులపైని మట్టిపాత్రలో నెమ్మదిగా గాయవలయును.

నారికేళోదకము (ఎళనీరు)—కొబ్బరిబొండ్లమునీరు శుక్ల వృద్ధిగావించును. శీతలమైనది. మూత్రమును శుద్ధిగావించును చాపాపైత్య వాతముల నివారించును. క్షయరోగులకును మిగుల యుపకారి.

—♦ క్షీ ర ము లు (పాలు) ♦—

సర్వజంతువుల పాల కర్ధభాగము నీరు పూరించి జల. మంతయు శుష్కించి (యిగిరి ఇంకి) పాలు మిగుల సుమలకాచ బడినవి హితకరములు. పాలన్నిటిలో ఆవుపాలు శ్రేష్ఠమైనవి ధాతుక్షయము గలవారికి హితకరము. ధారణాశక్తినిచ్చును. స్త్రీలకు చనుబాలను వృద్ధి కావించును. శ్రిమ భ్రమ మదము శ్వాసశలు మిగుల దప్పి ఆకలి అర్జ్వలము మూత్రకృచ్ఛ మురక్తము పిత్తము వీనిని పోషింట్టును. ఆవుపాలలో నాలుగు

కరకఫలముల చెక్కలు జేర్చికాచి రాత్రిభోజ నానంతరము త్రాగి పండుకొనిన లఘువుగా విరేచనము గావించును.

ఎరుము (బరె) గేదె) పాలు—అగ్నిదీనముగల వారికి నిద్రలేని వారికి హితకరము. గురుత్వ మొనరించి శీతవీర్యము గలిగించును. పాలగుణము జంతువుల యాహారమును బట్టిమారుదుడుట కలదు.

మేకపాలు—మిగుల లఘువుగా నుండును. శోషజ్వరము శ్వాసము రక్తపిత్తము అతిసారము వీనిని పోగొట్టును. బుద్ధికి బలమొసంగును. తెలివి గలిగించును. పసిబిడ్డలబెంచుట కనుకూల మైనవి.

గొట్టె పాలు—ఎక్కిళ్ళు శ్వాసము పైత్యము కఫము వీని బుట్టించును. వాతవ్యాధి నడంచును. హృదయమునకు విరోధమైనవి.

చనుబాలు—త్రిదోషముల హరించును. పైత్యవాతములు సన్నిపాతములు నేత్రరోగములు మొదలగు వ్యాధిని పోగొట్టును. మిగుల హితకరమైనవి. ఇవి తక్కిన పాలనతో కలకూడదు. కనులకు ఉష్ణముజేసిన చనుబాలులో దూది తనిచి నైదిన బాగుగా నిద్రబట్టును. చనుబాలు ఆయుగము శేకము గావించి మామన మర్దించిన శిరమున వేలితగ్గి నికర కాగుగా బట్టును.

గాడిదెపాలు—ఇవి స్తవ్యములవలె పలచగా నుండును. మిగుల కాకజేసి చల్లారును. శిశువుల ఉబ్బస దగ్గులు కాసలు కరపాణులు విడచి విడచి వచ్చు జ్వరములు హరింపజేయును. ప్రేలికగా జీర్ణమగును.

—♦ శా క ము లు (కూరలు) ♦—

చెంచలి—మిగుల అగ్నిదీప మొనరించును. వీర్యవృద్ధి గావించును.

చిలుకకూర—త్రిదోషముల హరింపజేయును. లఘువుగా నుండును. మలబద్ధకము గావించును. గ్రహాశి మూలచ్యాయముల పోగొట్టును.

చక్రవర్తికూర—త్రిదోషహారము మలమును భేదించును.

కాచికూర—త్రిదోష కుష్ఠహారము. గసాయనమల్యము నుక్లవృద్ధిని గావించును. స్వరమునకు హితమైనది. దేహమునకు స్వస్థత కలిగించును.

పులిచింత—గ్రహాశి ఆర్యస్సు (మూలవ్యాధి) నాతము శ్లేష్మము వీనియందు పశ్యంతము. అగ్నిదీపన మొనరించును. మలమును గట్టిపరచును. లఘువుగా నుండును.

చిట్టికూర—కూషీగనుండును. మధురపాక రసము గలది. లఘువుగా నుండును. మదము పిత్తము విషము రక్తము వీనిహరింప జేయును. విషజాతువులు కాటాదినపుడు నాభి పాషాణాదుల దినినపుడు చిట్టివేరుల రసము త్రాగించిన ప్రాణ

మును కంపాదము. దీర్ఘకాలము జౌషధముల సేవించినవారికి
యీకూర దినుపించి పిమ్మట పక్ష్యమును మాన్పింతురు.

గలిజేరు—తెల్ల ఎల్ల గలిజేరులు—కరివేప—ఇవి
అగ్నిదీపన మొనరించును. మలాకుల భేదించును. పిషము
శోధ (నంజు) కఫము వాతము వీనిని పోగొట్టును. కంపాకు
వేయించిన మిరియములు కొంచెము ఉప్పు నూ పుత్రాన
రించి పెరుగుతో నొసక గ్రహణము దొలంగును. లేక కరివే
పాకు లవణము మర్చించి పెరుగుతో గ్రోలినచు గ్రహణములు
హరించును.

మొరికూర—కూక్షగ నుంచును. మలమూత్రముల
బంధించును.

మునగకూర—పిరేచనము గావించును. ఉబ్బు వ్యాధి
నడగించును. పుష్టికరముగా నుంచును.

సదాపకూర—మూలవ్యాధి తిదోషముల హరింప
జేసును. జ్వరాలి సారముల గట్టించును. బుద్ధిని హేచ్చించును.
దీని చూకుగసము పొంగించి పరిబిడ్డల కొసగిన శ్వాసకాసల
గట్టింపను. వాతమును పోగొట్టును. ఇది కస్తూరికి తుల్యము.

(హత్యాక్షి)—పొన్నగంటికూర—మలబంధన కారి.
రక్తవికారము కుష్టు వైశ్యము వీనిని బోగొట్టును. నేత్రరోగ
ములను పక్ష్యకరము. దీనిని నేత్రములపై గట్టిన నేత్రరోగ
ముల నడగించును.

ఎలుక చెవి—మూత్ర కఫ క్రిమి రోగముల బోగొట్టును. లఘువుగా నుండును. గర్భములో జంతువు లున్నయెడ దీని భక్షణము ప్రాముఖ్యము.

గొబ్బికూర—శూల విషము అనాహ వాతము మల బద్ధము పాండురోగము నంజు ఉదరరోగము మూత్రబద్ధము పీనిని బోగొట్టును.

తెల్లతోటకూర—కడుపుబ్బర మొనరించును. పైత్యమును దొలగించును. వాతకఫ గురుత్వముల బుట్టించును. ఎఱ్ఱతోటకూర అల్పరోషముగలది. కఫము బుట్టించును. మిక్కిలి గురుత్వములేనిది.

కొయ్యతోటకూర—దీనికూర విగుల కాకనిచ్చును. వాతరోగులకు హితకరము. పైత్యమేహశూలల బుట్టించును.

ముండ్లతోటకూర—ఇందు తెలుపు ఎరుపు జాతులు కలవు. దీనికూర మేహపైత్యముల సణించును. స్త్రీలకు పాలు బడను. దీని వేరు నూరి యుడికించి గట్టిన నెత్తురుగడ్డలు వడ్డిసె గడ్డలు పక్షమై పగులును. వేళ్ళకషాయము తెలువిష కడుపునొప్పి మూత్రనాళము మంట హరింపజేయును.

దొగ్గలి—ముండ్లదొగ్గలి—శ్రోదోషహరము. వీనికూర పథ్యకార్యనిచెప్పుచున్నాడు. గ్రిధములందుగనుపించదు. యీ జాతి సాధారణముగా ముండ్లతోటకూర జాతిలోనే చేరవచ్చును.

తుమ్మికూర—వాతము పిత్తము గురుత్వము వేడి వీనిని గలిగించును. తమక శ్వాసము కామిల సంజ క్రిమి అమము కఫము వీని నణగించును. విరేచనము గావించును.

సరస్వతీకూర—ఆయువును బెంచును. విరేచనముగా వించును పిచ్చిని పోగొట్టును. వాక్కు-స్వరము జ్ఞాపకము వీని నొసంగును. శ్వాసకాస కఫముల బోగొట్టును.

వాయంటాకు—ఇది కొంచము వాసనగాయుండును దీనిని కొన్ని తావులనండుదురు. దీనిరసము కాక పైత్యముగా వించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చి హృదయమునకు మేలుగావించును. సమస్తకర్ణ రోగములు న్నణములు క్రిములు మూలవాగ్ధి. హరించును. దీని యాకురసముచెవిలో బిండిన పోటుమానును. ఆకునలచిమాడున గట్టిన మాడు పోటుహరించును. దీనినినూరి కట్టిన వ్రణములుమానును. దీనియాకునూరిచర్మముపైన గట్టిన యెర్రబడును. దుష్టనీరును లాగును. మాడున గట్టినపుడు మధ్య మధ్య దీసి నీరు పిండుచుండవలయును.

గాడిచెగడపాకు—ఇది మిగులచేదు. వంటకు పనివడకు. వాతము సర్వవిషములు క్రిమిరోగము తామరపొడలు చిడుము మొదలగు చర్మరోగములను మాన్పును. ఇది నూరి మాత్ర లొసంగిన కడుపునెప్పి ముట్టుశూలను హరింపజేయును. చలి శ్వాసముల కట్టించును. యిది ఎండబెట్టి చూర్ణ మొనర్చి యొసంగిన సంజులను బాగుపరచును. ఆకునూరి అముదమున గలిపి

పూసిన పసికూనల కరపాణులు మానును ఆముదములో జేర్చి క్నాచియిచ్చిన బిడ్డల కడుపునెప్పులు హరించును. ఆకులను ఆముదముతో నుడికించి గట్టిన వరిబీజములు బిళ్ళలు మొదలగు నవి హరించును.

చింతచిగురు—ఇది పప్పులో వేయుచుందురు. ఉష్ణపైత్యముల గలిగించును. నాతము మూలవ్యాధి గుల్మము క్రిమి దురద విషము వీటిని హరింపజేయును. కడుపుకుట్టు నీరసము గురుత్వము అగ్నిమాంద్యము గలిగించును. దుష్ట నెత్తురు గలిగించును. చింతచిగురు చింతకాయచేర్చి పప్పులో వండిన చామకూర యింటిచూరులో బెట్టిన నిప్పులేకుండా మండునని పెద్దలు సామ్యముజెప్పుచుందురు. అనగా నంత వేడియున్నదరుట. ఎండించిన చిగురున కీగుణములు మాదును. దీనిని పథ్యకరముగా నెంచుచున్నారు. ఎండుచిగురు పొడుముగొట్టి పప్పులో వేయుదురు. రుచిగానుండును.

చామకూర—మూలవ్యాధి మూత్రక్రృచ్ఛము అగ్నిమాంద్యము మూత్ర బద్ధకము హరింపజేయును. గురుత్వము కఫవాతముల బెంచును.

గొబ్బికూర—నీరుగొబ్బి వీనిసమూలము కషాయము గాచిమొసంగిన నంజులు హరించును. నంజురోగులకు దీనికూర మిగుల పథ్యము. వీనివేళ్ల కషాయము మేహశాంతినిచ్చును ఉదరము మూత్రక్రృచ్ఛముల బాగుపరచును.

బుడ్డబుడుసాకు—దీనియాకు కొంచె మించుగా. కాక
రాకువ లెనుండును. దుంపతీగె జాతులు కలవు. కాయలు బోలు
గానుండును. వత్తిన పక్కుమనును. దీనికూర పైత్యవాతముల
నడచును. విరేచనముగావించును. ఈయాకు పచ్చపెసరపప్పులో
జేర్చి రుబ్బి అట్లుబోసిన భక్షించిన మిగుల మేలుగావించును.
దీనియాకు చూర్ణము సున్నిలోజేర్చి నలుగున్నెకొనిన శరీర
కాంతినిచ్చును.

చిలుకఘోటకూర—ఇదే దొగ్గలికావచ్చును. త్రిదోష
ములనణచును. రక్తదోషముక్రిమిరోగము విషము అస్మగ్దరము
కుసుమ రోగము వీటినణించి అగ్నిదీప్తి నెసంగును.

చిట్టింటికూర—దీని యెండబెట్టి వరుగుజేసి వండుట
కలదు. ఇదిఅంతపథ్యకారికానేరదు. దీనిగుణము విచారణీయము

కొండపిండి—(పాషాణభేది) మూత్రబద్ధకము దొలగిం
చును. అశ్మరీవ్యాధులు (అంగమందురాళ్లుగట్టు) మాన్పును.
ఉబ్బు శూల శుక్లదోషము గుల్మము మూలవ్యాధి వ్రణములు
అతిమూత్రము వీనిని హరింపజేసును. కూరవండుట కలదు.
రుచిగానుండును.

ఘడినా—దీనిని వేయించి పచ్చడి (చట్నీ) చేయుదురు
అజీర్ణము పైశ్యము వాతము వీని హరింపజేసును. వాంతుల
గట్టించి అగ్నిమాంద్యము అరుచుని దొలగించును. కడుపునొప్పి
హరింపజేసును. సర్వరోగములను దొలగించును.

అవిసెకూర—విరేచనము జేయించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. విషహరము అరుచిపోగొట్టును. పైత్యము నణంచి ఆరోగ్యమొసంగును.

సీకాయాకు—దీనిని వేయించిపచ్చడిజేయుదురు. పైత్యముఅరుచి వీనిని బోగొట్టి జరరదీప్తి నొసంగును. విరేచనము గావించును. దీనికాయల రసముతో తలరుద్దుకొనిన మిగుల మంచిది. నేత్రములకు హితమొసంగును.

గోంగూర—ఇది రుచిగానుండును. పైత్యమును బుట్టించును. మలబద్ధకమును బోగొట్టును. రక్తవృద్ధి నణంచును. రేజీ కటిగలవారికిది పథ్యకరము. ఇది వేయించి ఉప్పుజేర్చి పచ్చడి బెట్టుచుందురు. పాతపచ్చడి పథ్యకరము రుచినిబుట్టించును.

కొంతిమెర—ధనియాలఆకు ఇది లేతది నువాసనగాయుండును. చారుమొదలగు వాటియందును పచ్చమలందును వేయించుదురు. ముదిరనఆకు చాలా పైత్యమొనరించును.

బొడ్డుపాయల— ఇందుపుల్ల పాయల పిన్న పాయల భేదములుగలవ్ర. రుచికరముగానుండును. ఉష్ణముగావించును. సంగ్రహణి అశ్మరి మూలవ్యాధి నీరుచురుకు వీనిని పోగొట్టును వాంతివికారము పైత్యముల నణచును. త్రిదోషహారమైనది. విశేషముగా దీనిన శ్లేష్మముబుట్టించును. కండ్లకు జబ్బుజేసును

చుక్కకూర—(పుల్లబచ్చలి) మేహపైత్యము విషములు కడుపుమంట వీనిని హరింపజేయును. ఆకలిగలిగించును.

విరేచనము గావించును. గ్రిహణికట్టించును. శ్లేష్మవాతముల
బాచును. దీనికి కొబ్బరిపానకము విరుగుడు.

బచ్చలి—దీనికూర చలువగావించును. విరేచనకారి
త్రిదోషహరము. దాహతాపముల నణచును. మేహము
వాతము కాస వీనినిపోగొట్టును. బచ్చలికూర చింతకాయ కల
వేసి వండిన మిగుల ఉష్ణమని వాడుకగలదు.

బొడ్డుపావిలికూర—చలువజేసి నిద్రగూర్చును. గురుత్వ
మొనరించి వ్యాధినిబుట్టించును. వాతముగావించును. మిక్కిలి
దీనిన ఉష్ణముగావించును.

బొద్దికూర—పథ్యకరము. త్రిదోషహరము పురాణ
గ్రిహణము మూత్రవ్యాధులు క్షయపాంశువిషముల బరమా
గ్నును. ఉబ్బసము నణచును. దీని నూరిగట్టినకొత్తగాయముల
మాన్పును.

మటుబచ్చలి—మంపబచ్చలి పొలముబచ్చలి గురువుగ
నుండును. మలాకులభేదించును. శ్లేష్మకారి. శీతలమిచ్చును.

తున్నికూర—గురుత్వము వేడి పై త్యములొనరించును.
రుచికరము విరేచనకారి తమకశ్వాస కామిల నాజు ఆమము
కొనులనణచును. దీనిపూలరస మోసంగిన శీతజ్వరములు
మన్యజ్వరములు నిస్సౌశయముగా నివారించును.

కసిదాకుకూర—పుష్టిని గలిగించును. దగ్గు విషము
నెత్తురుయొక్క మలినము కఫవాతములు వీనిహరింపజేసును.

జీర్ణకారి దీనికి కాసారియనిపేరుండుటచే దగ్గుల పోగొట్టుట
యందు మిగుల శక్తిగలది.

బలుసాకుకూర—చలువ గురుత్వము గ్రహణలు
మేహములు పైత్యముల జయింపజేయును. జ్వరముల నణంచును.

కుప్పిటాకు—ఇది యనేకరోగముల మాన్పును. దీని
పసరుబూసిన తీటతామర పుండ్లువ్రానును. కషాయము
లోపలికిపుచ్చుకున్న విరేచనములగును. దీని యాకుచూర్ణము
సేవించిన దగ్గు గట్టించును.

పొట్లకాయ—ఇది మిగుల పథ్యకారి. త్రిదోషహారము
అగ్నిదీప్తి నొసంగును. శ్లేష్మవాతతన్మయముల కనుకూలముగాదు.

బీరకాయ—త్రిదోషహారము పథ్యకారి. ఆకలిబుట్టించును. విరేచనము గావించును.

నేతిబీరకాయ—పైత్యవాతముల నణచును. సారమైనది.

కాకిరకాయ—కొంచము అజీర్ణకారి కఫమును హరించును. తెల్లకాకిరకాయ శ్లేష్మమైనది.

అగాక—(అడవి కాకర) త్రిదోషహారము. రుచిని
బుట్టించును. స ధురరసముకలది.

పొట్టిరకాయ—త్రిదోషహారము క్రిమివిష కుష్మాది
రోగముల నణచును. ఉష్ణపైత్యముల నణచును. జ్వరదీప్తి
కాంతినిచ్చును.

వరకాయ—“వార్తాం కోమలం పథ్యం కూష్మాంధం

కోమలం విషం" అనిగలదు. తేతనంకాయ
విత్తనములు ముడుచుకూడదు. త్రిదోషహరి

సారము అనగా

• త్రియ్యదొండ — రాజయత్న దాహం
శ్లేష్మపైత్యముల బోగొట్టును. స్త్రీలకు స

శ్వాసకాసలు
బుట్టించును.

ఆదొండకాయ — మలబద్ధము ఉష్ణ
చును. విషము కఠిన వ్యాధి శ్లేష్మవాతవ
వీనిని బోగొట్టును.

ముల గావిం
బ్రోగములు

• గుమ్మడికాయ — పైత్యరక్తవికారము
వృద్ధి గావించును. గురుత్వముగ నుడును.
పైత్యహరము శీత మొసగును. అపఘ్న
కోమలం విషం "

చును. వీర్య
గుమ్మడికాయ
కూశ్మాండం

• నీచగుమ్మడికాయ — పసపుఎరుపు
ము ఆజీర్ణము పైష్ణములగలిగించును. శ్లేష్మ

ది. గురుత్వ
ములబాపును.

• బూడిదగుమ్మడికాయ — మూత్ర
బాగుపరచును. పైత్యహరము శుక్ల
నడియముల బెట్టును.

(నస్తి) ను
దియు. దీనిని

• ఆనపకాయ — (సారకాయ) రూ
నుండును. జలుబు శైశ్యము) గావించును.

ను శీతలముగ

• దోసకాయ — సీతలముగను గురుత్వ
రుచికరముగను పైష్ణశాంతికారిగను ఆమన
నుండును. దోసకాయలను వరుగుజేతురు.

ను రూక్షగను
బుట్టించునదిగా

బుడమకాయ—ఆకలిబుట్టించును. పథ్యకారి వాతపై
త్యశూల మూలవ్యాధుల నణచును. మలమూత్రముల గావిం
చును. పండుకాయ గురుత్వము మేహశాంతి గావించును.

నక్కదోస—పథ్యకరము. జ్వరములందు అరుచిని
బాపును. శ్లేష్మవాతముల మలమూత్రముల గావించును. గురు
త్వము.

నల్ల అలచందకాయలు—కాస శ్వాసనంజులు మూల
గుల్మములు పైత్యశ్లేష్మముల బోగొట్టెను. వాతముగావించును.

కామంచికాయలు—వీనికూర త్రిదోషహరము అగ్ని
దీప్తి గావించును. పండు శోఫ (నంజు) మూలవ్యాధి పైత్య
కఫ మేహాదు లణచును. వేడిజేసుచు. దీనిని కాసరఅనియు
వాడుచున్నట్లు వ్రాసినారు.

కాసరకాయలు—ఇవి కాకరకాయలవలె చిన్నవిగా
నుండుచు. జతరదీప్తి దేహదార్ఢ్యము గలిగించుచు. గుల్మనేత్ర
వ్యాధుల హరింపజేసుచు శ్లేష్మవాతముల గావించును.

చిక్కుడు—పెద్ద చిక్కుడు గురుత్వము దాహము
కఫముల బుట్టించును. బలముగలిగించు వాతపైత్యహరము
అపథ్యకారులు.

నల్లచిక్కుడుకాయ—వాతహరము. మలబద్ధము గురు
త్వము పైత్యశ్లేష్మముల గావించును. అపథ్యకరము.

గోరుచిక్కుడుకాయ—ఆకలి గలిగించి పైత్యమును
బాపును. వాతకఫ గురుత్వముల గావించును. విరేచనకారి.

మునగకాయ—పైత్యము శ్లేష్మము శూల కుష్ఠ తయ
శ్వాస గుల్మముల బోగొట్టును. అగ్ని దీపనమొనరించును.
మునగకూర నంజులగు పథ్యకరము విరేచనము. గావించును.
మునగపువ్వుకూర త్రిదోషహరమైనది.

బెండకాయ—వాతగురుత్వముల గాచించును. కఫబల
వీర్యముల బెంచును. పీనస వాతరోగులకు అహితము. అగ్ని
మాండ్యము గలిగించును.

గరుగ్గాయలు—(కొండరేగు అనియు బిలుతురు) ఇవి
ఊరగాయలుగా జేతురు. రుచిగానుండును. మంచి తేనెపులు
వచ్చును. మిగుల దోషకారిగా గనుపించదు.

వాకకాయలు—ఇవి వేయించి పచ్చడిజేతురు. జఠర
దీప్తికొసగి దాహము బుట్టించును. వాతపైత్య జీర్ణముగావిం
చును. కంఠమునకు కీడొనరించును.

వెలగకాయ—పథ్యకరము. దీనిగుఱ్ఱ పెరుగుతోనూరి
పచ్చడి జేతురు. పష్పతో వేయుమండురు. పైత్యశాంతిగవచ్చును.
గ్రహణులందు మిగుల పథ్యకరము. త్రిదోషహరము. రుచిని
బుట్టించును. వాంతులగట్టించును. దీనియామలను నీక్షియూవిరి
తోవాచ్చి రసముతీసి చల్లాచ్చి తేనెవైచి యొసంగిన వాంతులు
పైత్యము హరించును.

దానిమ్మపండు—తియ్యదానిమ్మ పుల్లదానిమ్మలుగలవు.
సాధారణముగా గుణముల వ్యత్యస్తములేదు. పథ్యకరము.

అరుచి నోటిసీరు పైత్యముల నణచును. గ్రహణుల గట్టించును. విత్తులు పచ్చడిగా నూరుదురు. దీనిచిగురు నలచి గేదెపెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు గట్టును. కాయలచర్మమును కొంచము ఉప్పుజేర్చి నూరి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు కట్టును.

. రేగుపండు—ఇవి ఉప్పుజేర్చి తొక్కివడలుగాజేసి యెండబెట్టి దాతురు. రక్తశుద్ధి నొనరించును. కఫపైత్యగురుత్వముల గావించును. మేహవాతముల బాపును. విరేచనబద్ధము.

. పుచ్చకాయ—రుచికరము. మూర్ఛపైత్యము మూల వ్యాధి నేత్రోరోగులకు మేలుగావించును. అగ్నిమాంద్యము కఫవృద్ధి చలన గావించును. దీనిముక్కలు పులుసుగో వైచివండుచుందురు.

కోసుపువ్వు—ఈవ్యాధింతయున అరుదు. సమోష్ణము గను జీర్ణకారిగా నుండును.

. రాసుములక—ఇందు ఒకటి రెండుభేదములు గలవు యితరత్రాపేరు భేదముగలకు గుండ్రనివి కొన్నిగుమ్మడికాయలవలె తోడియాలు గలిగి పెద్దవిగా 'కొన్నియుండును. విత్తులు వంగిత్తులు బోలియుండును. గుండ్రని వాటిని కొన్నితావుల ఇవిమటగుట్టాని వాడుచుండురు. ఉష్ణగుణములు గలవి యగుటచేకొంచము పైత్యము గావించును.

పందిరివంగ—దీనిగుణము విచారణీయము. పథ్యకరముగాదు.

• పనసకాయ—దీనిని తూరుపు విశేషము కూరగా వండుట కలదు. శ్లేష్మవాత మేదస్సుల బెంచును. వైత్యశుణ చును. బలవీర్యముల వృద్ధిగావించును. గురుత్వము. అపభ్య కరము.

• మేడికాయలు—దీనికూరరుచినిచ్చును. వాత వైత్యక ఫ ములు అతిసారమూల వ్యాధులు ప్రదర కుసుచురోగములు చర్దిప్రమేహములుహరించును. ముగరుకాయలు వాతము గురు త్వము అగ్నిమాంద్యము కలిగించును. దీనిపండు మేహవైత్య ఊయాశిసారాదుల బాపును. శ్లేష్మమును బెంచును.

• కొబ్బరికాయ—పచ్చికొబ్బరి పెరుగుతో పచ్చడిదేయు టయు మిరపకాయలు వేయించిజేసి కొంచముచింతపండువైచి నూరుటయు కలదు. లేతకొబ్బరి మంచిది. పంచదారతో దీనిన మంచిరక్తము బుట్టించును. కడుపులో వ్రణము మూలర్యాధి పోగొట్టును. దేహపుష్టి వీర్యవృద్ధి గావించును. శ్రమ శోషల హరింపజేసును. ఇప్పుడు నారికేళఫల చికిత్సల గనిపెట్టి యున్నారు. దీనినే ఆహారముగా గొని ఆరోగ్యము బొందు చున్నారు.

• మిరపకాయలు పచ్చివి—కాక పిత్త కఫముల గావిం చును. మిక్కిలిదీనిన వీర్యనష్టము. ఉష్ణదేహులకుగిట్టదు. మిగుల వైత్యముజేసును. ఎండువి జీర్ణకారి ఆహారమున కనుకూలము. గాయములు నీరుబట్టినయెడ ఎండుమిరపకాయలనూరి కారము

జేసి గాయముపై ముందునేతి గుడ్డచువైచి మైనకారము బోసి గట్టిన నీరుదీసి సుఖమిచ్చును. కారపునీరు మూడుగొట్టములు బెట్టిన పశువుల కడుపుబ్బరములు హరించును. మిరపకాయలు వేయించి అందునీరుబోసి దింపియానీరొసంగిన కలరా అజీర్ణములు హరించును. వీర్యనష్టము గావించును. మిక్కిలి దినన కోపము బుట్టించును.

వాకుడుకాయలు—వీని యిగురు కఫవాత శ్వాస కాసలు, జ్వరముల హరింపజేసును. విత్తనముల పొగచుట్టలలో బోసిచుట్టి పొగత్రాగిన దగ్గుహరించును. శ్లేష్మహరము.

అరటికాయ—అరటిపూత అరటిఊచ అరటికాయ వీనిని పక్వముజేతురు. వీనిలో ననేకజాతులుకలవు. చక్రకేరీలు శ్లేష్మమైనవి. ఇదిరక్తకాస గ్రహణి అతిమూత్రోగులకు హితకరము. ముదిరినకాయచూర్ణము బిడ్డల అజీర్ణము పెద్దలకు సెగ రోగము బాపును. మిరియాలు వెచ్చజేసి చూర్ణమొనరించి చక్రకేరీతో సేవించిన కాసలు గట్టును. అరటిగడ్డ రసము మేహశాంతి గావించును. అరటిపూత చక్రములగా తరిగి నిచ్చుపులుసుతో ఊరబెట్టి భక్షించుచుండును. అరటిపూత పూతకొంచము వ్యత్యస్త గుణములు గలిగి కాయకు బావల యుండును.

ఆలుబకార—దీనిని సీమచింతకాయలని జెప్పుదురు. పథ్యకారి పైత్యముల నణచును. రుచినిబుట్టించును. జీర్ణము కలిగించును. జ్వరితులకు దీని చారుబెట్టి యొసగవచ్చును.

అనాసకాయ—అపథ్యకరము. వాతపైత్య కఫముల
గలిగించును. గురుత్వముజేసును.

—♦ దుంపలు! —

ఆలుగడ్డలు--(బంగాళదుంపలు) గురుత్వము మలబద్ధము
గావించును. కఫవాతముల బెంచును. పైత్యము నణగించును.
మలమూత్ర విభజనముగావించును. పుష్టినిచ్చును.

ముల్లంగిగడ్డ—త్రిదోషహరమైనది. తేలికగజీర్ణించును.
రుచినిబుట్టించును. ముల్లంగిముక్కలు ముందు నీళ్ళతో ఉడికి
కించి అవివంట కుపయోగించుకొనవలయును. లేనియెడ వాసన
గాయుండును. లేతది శ్లేష్మము లేతముల్లంగి నెక ఏనుగనిచ్చి
కొనవచ్చుననియు ముదురు ముల్లంగి నొక్క ఏనుగనిచ్చినను
గ్రహించకూడదనియు సామ్యముకలదు.

కందగడ్డ-కఫమును పోగొట్టును. రుచికరము యిండియ
శుద్ధిగావించును. అగ్నిమాంద్యము దొలగించును. మూల
వ్యాధులందు పథ్యకరము. అడవికంద మూలవ్యాధి నణించును.
చూర్ణముల కుపయోగించును.

పెండలము—కఫవాతముల గలిగించును. పైత్య కాక
దాహమునణచును. గురుత్వము అగ్ని మాంద్యముమలబద్ధకము.
గావించును. మేహశాంతి వీర్యపుష్టి నెసంగును.

కట్టపెండలము—ఇది అపథ్యమైనది. పైత్యవాతముల
గురుత్వము అజీర్ణముగావించును “కట్టపెండల వాతకఫహా

పిండాలు: పిత

" పైత్యవృద్ధియని గ్రహాంతరము.

చిరగ

౧—(గణుసుగ్రహలు) ఇందు తెలుపుదువు

జాతులుగలవ

శక్తికృచ్ఛముదాహను. శోషశ్రమేహముల

నణచును. నీ

పురుత్వముగావించును. ఎక్కడి పైత్యదాహ

శక్తిమల పోగా

గాజ

కొందరు దీనిని యెర్రహ ల్లంగియని జెప్పు

దును. కఫవా

మూలవ్యాధి గ్రహాశి రక్తపైత్యము

నీని నణచును

వృద్ధి వేడిని గలిగించును.

పరిక

పిఘాడీదుంపలు) రక్తపైత్యము దాహము

వాతము వీ

ట్టుచు. కఫము గుహ్వము గావించును.

పుష్టి నెసగు

కరము.

నెల్లులి

మలమునుబంధించును. వేడిజేసును. వాతా

ల భేదించు

దీపనకారి శ్వాసకాస కఫవాత మేహ

ముల నణచు

విదేహులకు చెరుపుగావించును.

నీకట్టి

నెల్లులికంటె కొంచెము నీరసముగలది.

పైత్యశ్లేష్మము

ంచును. కఫవాత మూలవ్యాధులందు

పక్వము. తెల్ల

ము బుద్ధి కఫము శరీరపుష్టి వీనిని

గలుగజేసును.

చామ

—పైత్యవాతముల హరించును. రక్త

వృద్ధిజేసును.

గ్రావయవములకు బలముసంగును. కఫ

వాత క్రిములు

ననబద్ధకము అర్జము వీనినిబుట్టించును.

దాక్షిణ్యము—మదాత్యయము వాతము వైత్యము రక్త క్షయ కాసశ్వాసలు జ్వరము దాహము స్వరభేదము వీనిని బోగొట్టును. మలమూత్రముల గావింపును.

పచ్చిదాక్షిణ్యము—(అంగూరు) జీర్ణము బలము పుష్టి నిచ్చును. పుల్లనిది అరుచి కఫము రక్తవైత్యముల బుట్టించును. విదాహకారి.

అంజీరపండు—(నీమమేడి) క్షయ కాస అజీర్ణము కఫ వికారముల నణచును. వీర్యపుష్టి దేహబలము హృదయధాతు వలకు బలమొసంగును. మేహశాంతినిచ్చును.

మేడిపండు—శోఢ (నంజు) క్రిమి హృదోగములు వైత్యకఫమేహములు కరపాదముల మంటలు వీనినిబోగొట్టును. మూలవ్యాధులందు పక్ష్యకరము. లేతవి యిగురుగావండి భక్షించుదురు. దీనివేరుచూడి కల్లుపిండి త్రాగుదురు. ఇది దారుణముల నణచును.

మామిడిపండు—కఫము వీర్యవృద్ధి కాంతినిజేయును. వాతమును బోగొట్టును. బలము సుశోషము నీనినిచ్చును. చర్మముతోడ భక్షించుటయు పగులు నీటిలోనైచియుంచి రాత్రిపూట సేవించుటయుమంచిది. పచ్చికాయ త్రిదోషకారి. దీనిపూతను పచ్చడిజేయుదురు. పప్పులోవేయుటయు కలదు. దీని చక్కరసము పంచదార పుచ్చుకొసిన కాక రోగములు స్త్రీలకు కుసుమవ్యాధులు హరించును.

నారింజఫలములు.—అన్నహితవును వాత శమమును గావించును. మేహపైత్యముల సంహరించును. ఆకలి గలిగించును. దగ్గు జ్వర విదాహముల నణచును. రక్తశుభ్రము గావించును. చలవ తత్వము గలవారికి అహితము. దీనితోనలు పచ్చడి గావించురు. ఋదికరము.

బత్తాయి నారింజ — మిగుల రక్తశుద్ధిని గావించి రక్తమును బెంచును. పైత్య ఉష్ణ మేహముల నణచును. ఖండాంతర వైద్యులు వీనిని జ్వరములందు సహా వాడుచున్నారు. నారింజ కంటే బత్తాయిని విశేషముగా వాడుచున్నారు. సాధారణముగా పథ్యకరములనియె భావించ వచ్చును.

నిమ్మఫలములు — వీనిరసము గురుత్వము గావించును. దప్పి శూల కఫము వాంతి నేత్రరోగము క్లేష్మము మలబద్ధము పైత్యము వీనిని బోగొట్టును. మిగుల పథ్యకారి. ఈ ఫలములకోసి ఊరగాయ బెట్టుదురు. దీనిరసము వేడినీటిలో గలపి తాలింపుబెట్టి చారు జేతురు. ఇది జ్వరితులకు హితకరము.

దబ్బిఫలములు — వీనిముక్కలు ఊరగాయ బెట్టుదురు. వీనిపులుసు పప్పులో జేర్చి చారు గావించురు. పథ్యకరము. నారింజ జాతిలోనిది యగుటచే దానిగుణములు కలిగియుండును.

మాదీఫలము — లఘుకరము. అగ్నిదీపన మొనరించును. నాలుక గొంతు తొమ్మ వీనిని బాగుగా శోధించును. పైత్యవాతముల నణచి శరీరపుష్టి నిచ్చును. శూల గుల్మముల

బాపును. దీనిరసము దానిమ్మ, నిమ్మ, నారింజ మొదలగు రసములజేర్చి తేనెవైచి గాచిన మాజీఫల రసాయన మగ్గును. ఇది పైత్యముల నణచును. రుచిని బుట్టించి జీర్ణ మొనంగును.

చింతఫలములు—(చింతపండు) వాతమణచును. కాక శాంతించును. కఫ గ్రహణులను బోగొట్టును. పిండెలు గురుత్వ మిచ్చును. త్రిదోష రక్తదోషముల హరింపును. ఆమ్లకాఽమా గురుత్వాత హారాపిత్తకఫా స్రజిత్ || పండినవి జఠరాగ్నిని వృద్ధి గావించును. చిగురు భ్రమ దప్పి బడలిక వీనిని బోగొట్టును. (పైత్యము గావించును. అనుభవము) అగ్ని దీపనమొనర్చును. కఫవాతముల హరింపజేసును.

ఉసిరికఫలములు—వీనిపచ్చడి నల్లపచ్చడిని వాడుచుండురు. మేహము పైత్యము వీని నణచును. రుచికరము విరేచన బద్ధకము గావించును. వాతరోగులకు గిట్టదు. ఈఫలముల కొందరు యిగురుగా వండుట కలదు. ఇది త్రిఫలములలో నొకటి.

ఉస్తిపండ్లు—ఇవి ఆననానానా వైచి కాచి బిడ్డలకు బెట్టిన దగ్గులు హరించును. విత్తుల చూర్ణము తేనెలో నాకించిన దగ్గులు హరించును.

ఖర్జూరఫలములు—పైత్యతాపముల నణచును. శుక్ల రక్తముల నభివృద్ధి గావించును. ధాతు వృద్ధి కరము. నీని చక్కలు నీటిలోవైచి నానబెట్టి త్రాగిన వడదెబ్బ ఉష్ణ విరేచ

నములు అణగును. పీటి ఫలములలో గసాలు నల్లమందు కొంచము రస సింధూరముకూరి పైనచీరమృతిక నిచ్చి పులుము బెట్టి నూరి మాత్రణాసంగిన గ్రహణులు గట్టును.

కమలాఫలము—పైత్యమేహముల శాంతి జేయును. దాహ వాంతుల గట్టించును. మెదడుకు హాని గలిగించును. దగ్గు బుట్టించును. అపద్యకరమైనది.

నేరేడుపండ్లు—స్తోతో మాత్ర పుకీష రోధనకరం! స్వేదమూత్ర మలామల బాధించును. కంఠమునకు కీడు గావించును. వాతగురుత్వముల గాంచును. పైత్య శ్లేష్మముల నణచును. ఇవి ఒకటి రెండు నత్సరమున కొకతూరి దినిన లోపలి పెట్టుకలు నశించునని పెద్దలు జెప్పుట కలదు.

పెద్దరేగ పండు—పైత్యము జ్వరము కఫము వీని నణచును. అగ్నిదీప్తి పుష్టినిచ్చును.

తాటిపండు—అపద్యకరము. పిత్తర క్తశ్లేష్మ వివర్ధనమ్! రక్తపిత్తము శ్లేష్మముల బుట్టించును. వీని ముంజలు కొంచము మత్తుగను తేలికగా నుండును. శ్లేష్మమును బెంచును. వాత పైత్యముల బోగొట్టును.

పనసపండు—దీనితోనలు తృప్తిగను వాతపైత్యముల హరించునవిగా నుండును. వీర్య బల కఫముల బెంచును. అపద్యకారి.

పంపరపనస—శ్లేష్మము వాతము అజీర్ణము క్రిమి భగందరముల బుట్టించును. గురుత్వము గావించును. శ్మింతి విరుగుడు.

జామిఫలము—కఫ శుక్లముల వృద్ధి గావించును. వాతపైత్యముల బోగొట్టును. గ్రహణుల గట్టించును. అపథ్య కరము. భోజనమొనర్చిన వెంటనే భుజించిన గిట్టును.

శీతాఫలము—రక్తవృద్ధికరము రక్తపైత్యదాహవాతముల నణంచును. శీతముబుట్టించును. (మిగులదినిన శీతజ్వరము కలుగుచుండును. అనుభవము)

రామాఫలము—కఫవాత రక్తవికారములు తృణదాహపైత్యములు తుదాశ్రిమలు ఇవి హరించును.

అనాసకాయ—కఫపైత్య గురుత్వము లొనరించును. బడలికదీర్చును. హృదయమునకు హితవుగావించును. పండు పైత్యమును ఎండతాపమును బోగొట్టును.

మొరలిపండు—ధాతువృద్ధి గురుత్వము లొనరించును. వాతపైత్యముల హరింపజేసును.

కాఫి—కాఫీగింజల కషాయము నిద్రనుబోగొట్టును. బద్ధకమణచును. దీపనకారి మూత్రమును గావించును. జలుబు నణంచును. కలరా వాంతినిగట్టించును. దగ్గులు తలనొప్పులు మూలవ్యాధులకు మంచిది. వీర్యనష్టము. విరేచనబద్ధకము

పైత్యము వీనినిగావించును. అతిమూత్రవ్యాధిని గలిగించును. ఇది ఉష్ణదేశస్థుల కనుకూలించదు. ఇప్పుడు తెల్లవారినిజూచి ఆంగ్ల భాషాపరిచయములు విశేషము వాడుచున్నారు. రక్తవృద్ధి వినాశకరము. ఎక్కడజూచినన కాఫీహోటలే. ఈ హోటలకు నీచత్వములేదు. దీనిపానము విక్రములు గౌరవస్థాన మాక్రమించు చున్నారనియే జెప్పవచ్చును. దేశమునకు దరిద్రము గూర్చునట్టి అభ్యాసములు మిగులతీవ్రముగా వ్యాపించుననుటకు సందియములేదు.

తేయాకు—దీనికషాయము పాలలోజేర్చి శర్కరవైచి పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఆకలిబుట్టించును. జీర్ణకారి నరములకు బలిమినిచ్చును. నిద్ర బడలికనుపోగొట్టును. చెమటబుట్టించి మూత్రముగావించును. జలుబు తలనొప్పి నణచును. వాతా జీర్ణమును హరించును. హృద్రోగము వణకు నోటిదుర్గంధము కామిల ఉబ్బు (నంజ) పాండురోగము వీనిబోగొట్టును. అమిత సేవనము నిద్రాభంగము కలిగించును. పరగడుపున బుచ్చు కొనగూడదు. భోజనానంతరము బుచ్చుకొనవలయును. నరముల సంబంధమైన చేతులు కాళ్లు దేహమువీనియందావణకుబుట్టించునని కొందరిమతము. వాతశ్లేష్మతత్వము గలవానికి శీతలప్రదేశ వాసులకిది విహితము పైత్యముగావించును.

—♦ జ్వరితునికి క్షీరము ♦—

శ్లేష్మము క్షయించినవానికిని సర్వాంగతాపమునప్పి కలవారికిని పిత్తముచే పీడింపబడిన వానికిని క్షీరపాన మలనాటు గలవానికిని జ్వరితునికి పాలుత్రాగుట విహితకరము. అతి సార యుక్తజ్వరితులకును క్షీరము పథ్యకరము. లంఘనాదులచే పీడిం పబడిన జ్వరితునికి క్షీరపానము సౌఖ్యము గలుగజేయుటయే గాక త్వరితముగ జ్వరముహరింపజేసుచు.

—♦ జ్వరహర క్షీరము ♦—

ఆవృపాలలో శొంఠి ఖర్జూరము ద్రాక్ష ఆవృనెయ్యి నైచి కాచి పంచదారజేర్చి చల్లారినపిదప కొంచెముతేనె జేర్చి జ్వరితునికి పానముజేయించిన ఆరోగ్యముకలుగును.

ఆవృపాలలో ద్రాక్షపండ్లు ముత్తుపపులగము యష్టి మధుకము నల్లసుగంధి పాలకణమనుధాన్యము చందనము జేర్చి చక్కగగాచి చల్లారినమీద తేనెజేర్చి పానముజేయించిన దప్పి సర్వాంగతాపము జ్వరముహరించును. వేడిగానున్న పాలలో తేనెవైచి త్రాగిన పాణిణాంతము కలిగించును గాన తేనె జేర్చవలసివచ్చిన బాగుగా చల్లారవలయును.

ఇట్టి ముత్తుపపులగము వాక్కుడు కల్లేరు బెల్లము చక్కగాకాచబడిన పాలను పానము నుత్తబంధము అపానవాతబంధము

మొదలగువాటిలో కూడినజ్వరము కాసము హరించును.

జ్వరశోఫహార క్షీరము . సన్నగలిజేరు మాంసము పెద్ద
గలిజేరు వీనిలో కాచబడిన పాలుత్రాగిన జ్వరము నంజుహరిం
చును.

కాఫికిబదులు పానక్షీరము—శౌంతి ధనియాలు సుగంధ
పాలపొట్టు భూచక్రగడ్డ పెన్నేరుగడ్డ యివి సమములుగ నలి
యగొట్టి కషాయముగాచి పాలలోజేర్చి శర్కరగలపి పానము
జేసిన బలము పుష్టి వీర్యవృద్ధి ఉష్ణశమనము గలుగును. అను
భవమైన ప్రక్రియ.

మరియొకవిధము—ధనియాలు సోపు పిల్లిపీచర వేళ్ళు
శౌంతి పట్టివేళ్ళు వీనికషాయము గాచి పాలలోజేర్చిపంచదార
వైచి త్రాగిన మిగుల సుఖకరము.

ఇడ్డెనలు—మినపపప్పు నానబెట్టి రుబ్బి ఆవిరిమీద
వండినవి శ్లేష్మతమము బలము పుష్టి వీర్యవృద్ధి వీనిని గలిగిం
చును. ఇందులో మిఠ్యాలు కొంచము అల్లముముక్కలు గలు
పుట మంచిది. జీర్ణశక్తి బాగుగా గలనారికే ఇవిఅనుకూలము.
కొందరు ఉబ్బుటకు ఉష్ణదూబియ్యము చేర్చుచున్నారు. ఇవి
అంతబలము నివ్వజాలవు.

మినపముద్దలు—మినుములు వేం
గావించి తాటిబెల్లము ఆవునెయ్యిజేర్చి

పాత్రయందు భద్రపరచి మధ్యాహ్నము ఒకముద్ద పుచ్చుకొనిన మేహశాంతి గలిగించి బలమొసంగును. వీర్యవృద్ధి గావించును. వెనుక మనుగుడుపులందు యివి పెండ్లికొడుకులకు బెట్టు ఆచారము గలదు. ఇప్పుడుమోటు. వెనుకటివారు గనిపెట్టిన వాటిగుణము గ్రహించిన వారి ఆహారవిషయము తెలియగలదు. జీర్ణశక్తి గలవారికి గారెలకుమించిన బలకరవస్తువు మరియొకటిలేదు.

బాలగ్రహములు—ఇందు మాతృకలు సామాన్య గ్రహము బాలగ్రహములుగ్రంథములందువివరింపబడియున్నవి. పురిటిడినములు పదింటిలో సోకుగ్రహములు (౧ నందినీ ౨ సునందన ౩ ఘంటాలి ౪ కంటకాలి ౫ అహంకారి ౬ వష్టిక ౭ సింహిక ౮ ఆర్యక ౯ మేషి ౧౦ రోదనీ) పది సామాన్య గ్రహములు (౧ స్కంద ౨ స్కందావస్థార ౩ శకునీ ౪ రేవతీ ౫ పూతన ౬ అంధపూతన ౭ శీతపూతన ౮ ముఖమండికా ౯ నైగమేయగ్రహములు) తొమ్మిది మాతృకలు (౧ నంద ౨ సునంద ౩ పూతన ౪ ముఖమండికా ౫ కటపూతన ౬ శకునీ ౭ శుక్లరేవతి ౮ ఆర్యకా ౯ భూసూతికా ౧౦ నిర్వతి ౧౧ పిలిపిచ్చికా ౧౨ కాముకా.) పదిరెండు ఇవి ప్రథమదినము ప్రథమమాసము ప్రథమవత్సరమున ప్రథమ మాతృకయును అటులనె రెండవదినము రెండవ నెల రెండవవత్సరమందు

రెండవ మాతృకయు నిటులనే పదిరెండు వత్సరములవరకు పదిరెండు మాతృకలు పూనుచుండును. పదిరెండు వత్సరముల వరకు ప్రతిదినము, ప్రతిమాసము ప్రతివత్సరము గడచుట గండము గావున వివాహములు బాలికలకైనా పదిరెండు వత్సరములు గడచినమీదట యొనరించుట సర్వోత్కృష్టము ఈగృహమాతృకాదులకు మంత్ర యంత్రములు ధూపములుబలి హారణము (తీసివేతలు) మొదలగునవి యనేకములు గలవు. కొన్ని రహస్యము లగుటచే వివరింపబడవు.

సామాన్యగృహలక్షణములు—ఉలికిపడుట యేడ్పుట భయపడుట గోళ్ళచే తల్లిని తనను గీరికొనుట పలుమారు దీర్ఘముగజూచుట పండ్లు కొరకుట కేకలిడుట ఆవలించుట కనుబొమలు పెదవులు వీచి నెగరవేయుట పలుమారు నురుగు గక్కుట చిక్కిపోవుట గాత్రులందు నిదురలేకుండుట వాపు గలుగుట మలము పలచగా వెడలుట దేహము గరగరలాడుట మాంసము రక్తము ఇవి వాసనగల్గుట పాలుగుడుచుటయందిచ్చలేకుండుట యీలక్షణము లున్నయెడ నవగృహములలో నేదియో గృహము సోకినదని గ్రహింపవలయును.

సర్వగృహధూపము—కోడియొక్క రెండుపక్కలగల రెక్కల యీకెలు తోకయీక ఆవు నెయ్యి వీని నేకమొనర్చి శిశువుపట్టిన దాది ఏడుదినములు ధూపము చేయవలయును.

కం. సర్వచరాచర నాయక

గర్వాంధ విదూరదుష్ట కాననకీలా

నిర్వాణనాథ సకలసు

పర్వాణస్తుత పరేశభక్తసు పోషా.

గ ద్య.

ఇయ్యది వైశ్యుకుల పారావార రాకానిశాకర శత్రువర్గ భీకర

కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్రసుజనమిత్రబసవయసుబ్బం

బ్రాహ్మియపుత్ర కంకిపాతి తాతయ్యార్య సర

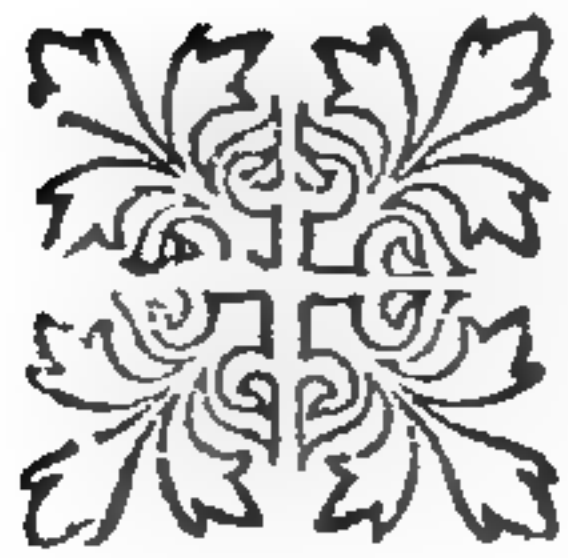
మాంబాదుహిత్రబంధుజనాప్త వెం

కటసుబ్బరాయగుప్తవిరచిత

అనుభవగృహ వైద్య

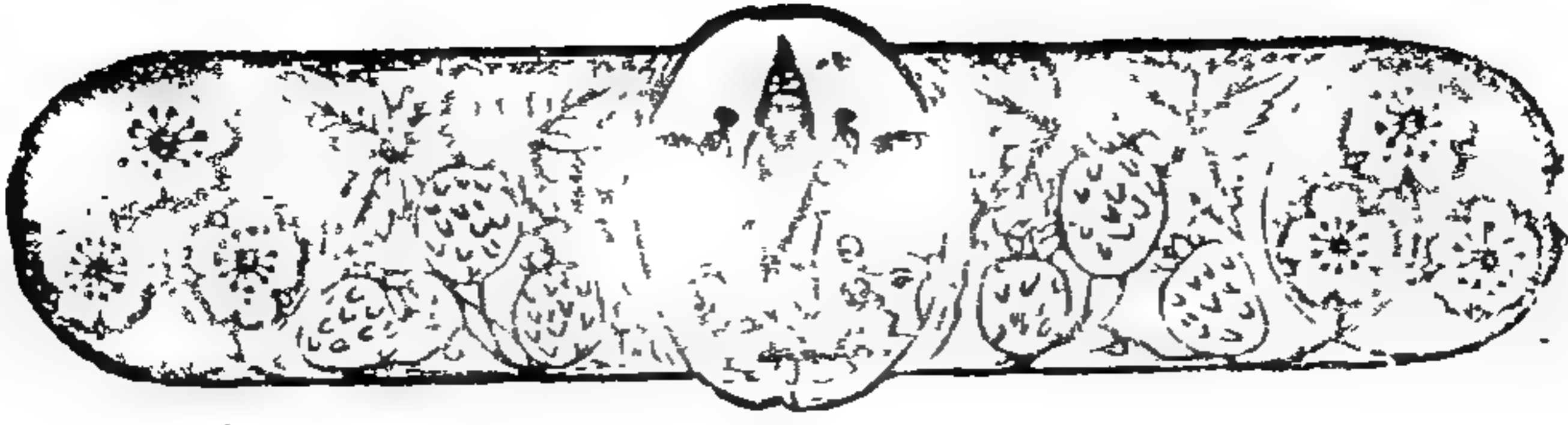
గ్రంథమున ప్రథమ

సోపానము.

ఓమ్

శ్రీమద్వేదాంతాంత్యము.

అనుభవగృహవైద్యము.

ద్వితీయసోపానము.

శ్రీనివాసాగమవందిత

సానాదాద్యఖిలమాని సన్నతచరణా

దీనజనావన భువిసం

తానాకల్మష విదూర ధర్మవిచారా.

—▶ ప్రతిగృహమందును సామాన్యముగా

నుంచవలసిన వస్తువులు ▶—

౧ కస్తూరిమాత్రాలు

౨ సన్నమాత్రాలు

౩ మేలగు విరేచనమాత్రాలు

౪ ఆనందభైరవము

- ౫ స్వచ్ఛస్థము
- ౬ హుతాశనము
- ౭ సామాన్యకలికము
- ౮ శంఖద్రావకము
- ౯ మాజీఫలరసాయనము
- ౧౦ అజీర్ణహరమాత్రలు (చామణిపుష్పములని)
- ౧౧ ఓమముయొక్క పువ్వు
- ౧౨ ఓమద్రావకము
- ౧౩ రసభస్మము
- ౧౪ నిమ్మఉప్పు
- ౧౫ శోడాఉప్పు
- ౧౬ మంచినీటి యిగువ
- ౧౭ తేనె
- ౧౮ శీతాంశురసము
- ౧౯ లఘుజ్వరమాత్రలు
- ౨౦ శంఖభస్మము

౨౧ గవ్యభస్మము—వీని తయారొనరించు పద్ధతులు ముందు దెలుపబడును. ఈ యాషధములలో మిశ్రిమము కాబడు నాభిమొదలగు ద్రవ్యశుద్ధులును పుస్తకముయొక్క చివరభాగముననే వివరింపబడును.

ఇంగ్లీషు యావధములు.

౧ కొయినా (క్విన్ బార్క్) ఇది జ్వరములను గట్టించును. శీతజ్వరములందు మిగుల యుపకారిగానుండును. ప్రైత్యమొనరించును. శొంఠినిజేర్చి నిమ్మపులుసుతో మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును.

౨ పెప్పర్ మెంటు తైలము—ఇది రెండు మొదలు ౫ చుక్కలవరకు ఒకచుక్కకు ఒకబౌన్సు నీళ్ళవంతు కలిపి యివ్వ వలయును. కడుపునొప్పులు అజీర్ణములు దొలంగును.

౩ చిట్టామిదము—(క్యాప్టరాయల్) ఇది వికారము పెట్టకుండా విరేచనముగావించును. గడ్డకట్టిన మలమును మెత్త పరచి విరేచనము గావించును. వాతమును బోగొట్టును. త్రాగలేనివారు అల్లపురసముతో గాని చారులోగాని కలపి పుచ్చుకొనుచుండురు. పెద్దలకు ఒకటిమొదలు రెండుబౌన్సుల వరకు బిడ్డలకు ౧ మొదలు రెండుద్రాములవరకు.

కార్బాలిక్ యాసిడ్—ఇది శరీరమందు బొబ్బనుపుట్టించును పది మొదలు యిరువది పాళ్లవరకు కొబ్బరినూ నెలోగాని నువ్వులనూ నెలోగాని కలపి లేపన మొనరించిన కాలినపుండ్లను గాయములను గజ్జిని చర్మరోగముల మాన్పును.

కర్పూరపుతైలము—(టర్పెంటైన్) ఇది ఋసిన కళ్ల నొప్పులు రొమ్ముపై నఋసిన గుండెలలో నెత్తి దగ్గునెమ్మదిం

చును కాళ్లు చేతులు చల్లబడినప్పుడు యిదిబూసిన వేడికలిగిం
చును. దెబ్బతగిలినప్పుడు కూడా పూయుచుండును.

ఉక్కుద్రావకము—(స్టీగోడాపుస్) ఇది రక్తమును శుభ్ర
పరచి యధికముగావించును. స్త్రీలకు బహిష్టును క్రిమముగా
గావించును. నీరసము శరీరము పాలిపోవుటపీనిని బోగొట్టును.

కుంపైబానూనె—(కుంపైబా) యిది యిరువది మొదలు
అరువై చుక్కలవరకు పాలలోగాని పంచదారతోగాని లేక
చలవమిరియాలు సురాకారము తేనె యీమూటితోగాని
పుచ్చుకొనిన జెల్లె సెగలు హరించును. మూత్రద్వారము శుభ్ర
పరచును. కొందరు చెందినీ అత్తకుకూడా మిశ్రమము చేయుట
కలదు.

రసభస్మము—(క్యాలమత్) ఇది చంటిబిడ్డల మాంద్య
మును బోగొట్టును. పెద్దలకు సుఖసంకటముల నివారణజేయు
ను. ఇది నల్లమందుతో కలపి మాత్రలోనరించి యిచ్చిన గర్భ
ములో నిలచి పనిచేయును.

భేదిలవణము—(యప్పమ్ సాట్టు) ఇది సుఖముగా
నీళ్ళ విరేచనములు గావించును. జ్వరముతో చమటపట్టే
మందులతోఁకన్న వాతరోగములతో విరేచన బద్ధముగా నున్న
ప్పుడును యీమందు యివ్వవలసినది.

శాంటోనైక్—దీనినే జంతుకుఠారమని వాడుచున్నారు.
ఇది నులిపురుగులు క్రిములను బాపుటకు మిగుల ఉపయోగ

కరము. పంచదారతో కలపి యివ్వవలయును. ఇది పుచ్చుకొనినమీదట విరేచనమునకు ఆముదము పుచ్చుకొన వలయును. ఏలినన లోపల చచ్చిన పురుగులను మలముద్వారా బాహ్యగత మగుటకు.

మర్దనతైలము—కర్పూరము ఔన్న ౧ సారాయము తో బాగుగా మర్దించి నువ్వులనూనెలో కలపి వేపనము నచ్చిన వాతనెప్పులు హరించును. కీళ్ళనాపులు విషరక్తము హరించును.

సోడావుప్పు—ఇది వేషిసీరుతో పుచ్చుకొనిన కడుపు నొప్పి శూల హరించును. జీర్ణము కలుగ జేసును. ఇది పంచదార పానకములో జేర్చి నిమ్మఉప్పుగాని నిమ్మపులుసుతో గాని కలపి పుచ్చుకొనిన దాహమునణచును. ఉష్ణముతగ్గించి జీర్ణము కలిగించును.

ప్రస్తుతము వాడుకలోనున్న యింగ్లీషు ఔషధములు.
ఆంట్ పిఫ్రియన్—జ్వరములకు.

పెయిన్ కిల్లర్—జ్వరములందు లోపలికిని పైకి పూయుటకును.

యూక్లిప్స్ ఆయిల్—సాధారణమైన జ్వరములకు.

జ్వరహరి—సమస్త జ్వరములకు అమృతాంజనం డిపో.

క్యూసీన్—కొయినా తెల్లది మంచిది చలిజ్వరములకు.

శాంటోనైన్—(జంతుకుఠారం) లోపలికిములకు.

చాంబర్ వైన్—దగ్గులకు.

కాడ్డీవరాయల్
కిష్టర్ కాడ్డీవరాయల్ } బలమునకు రక్తశుద్ధికి.

కియూభార్కు
మాల్కంగిణి } నల్లు (శోఫ) వ్యాధులకు.

హార్లెస్
నెట్టర్సు
మిల్లెన్సు
బార్లెగంజి } ఇవి నిత్యాణగా యున్నప్పుడు ఉపయోగించు
దురు.

ఆస్పెరెక్ బిళ్ళలు—ఇవి తలనెప్పికి నీటితో బుచ్చుకొను
చుందురు.

కాడ్డీవరాయల్—ఇది బలమున కుపయోగింతురు.

పర్మాంగ్ నేట్ ఆప్ పుటాసియం—ఇది వేడినీళ్ళలోజేర్చి రణ
ములు పుండ్లు కడుగుచుందురు. కుళ్ళు బట్టనియ్యదు.

బాట్లీవాలా మిక్చరు—ఇది శీతజ్వర మన్యజ్వరములందు వాడు
చుందురు. ఇందు మాత్రలుకూడా గలవు.

కస్తూరిమాత్రలు (స్వల్పకస్తూరిభైరవము)—పిప్పళ్ళు
శుద్ధిజేసిన నాభి, జాపతి, పొంగించిన వెలిగారము శుద్ధిజేసిన
యింగిలీకము మిర్యాలు కస్తూరి తక్కులములు యివి అల్లపు
రసముతో నూరి మాత్రలు గట్టవలయును.

మహాకస్తూరిమాత్రలు—శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము తు ౦ | రస
కర్పూరంనిప్పుమీదపొగబోవునట్లు కాచినది తు ౦ | జిట్టవరగోగు

తు ౦ | రససింధూరం తు ౦ | కుంకుమపువ్వు అణాలు ౨ శొంఠి
 తు ౦ | మిఠ్యాలు తు ౦ | పిప్పళ్ళు వేయించినవి తు ౦ | కస్తూరి
 చి ౧ గోరోజనము చి ౧ జున్ను చి ౧ పావుదారు చి ౧
 కొయ్యపీత (చేడచేడు) చి ౧ ఆదిబచ్చికాని చి ౧ యివి క్షయ
 ములోజేడ్చి వావిలాను రసము మునగవేరు చెక్కరసము అల్ల
 పురసము గుంటకల్గర రసము వీనిచే మర్దించి పెసలూత చూ
 త్రాలు గట్టవలయును. ఇవి సమస్తవ్యాదులకు బనిచేయును.
 చిత్రమూల సారముతో కూడా మర్దించుట మిగుల శ్రేష్ఠము.

సన్నమాత్రాలు—రసకర్పూరం రససింధూరం యింగి
 లీకం గోరోజనము ఆనందభైరవి జట్టవరగోగు యివి సమములు
 బాగుగా మర్దించి ఆవాలంతటి మాత్రల గట్టవలయును. ఇవి
 బాలులకు మిగుల ఉపయోగ కరము.

—♦ విశేషనమాత్రాలు (జ్వరభణికరుడం) ♦—

చ. నాలుగు దారదంబు బలి నాభిరసంబులుమూడుపాళ్ళు నే
 పాళము లేడుకూర్చి దగ మర్దనభృంగి రసంబుచేతనే
 దూలకజేసి మాత్రకటుతోయమునన్ యొసగంగనాహిక్వ
 యే లవమాత్రముండపు ఖగేశ్వరమహి జ్వర సర్పజాతికిన్॥

(ధన్వంత్రీవైద్యలహరి రసాయనాది ప్రకరణము)--శుద్ధి
 జేసిన యింగిలీకం ౪ గంధకం ౧ శుద్ధనాభి ౧ పాదరసం
 ౧ శుద్ధిజేసిన నేపాళనములు ౭ యివి గుంటకల్గర రసముచే
 మర్దించి మాత్రల గట్టవలయును.

ఆనందభైరము—పిప్పళ్ళు మిరియాలు నాభి పొంగించిన వెలిగారం శుద్ధిజేసిన యింగిలీకం యివి సమములు. నిమ్మ పులుసుతో మర్దించవలయును. ఇది కీనులలో బెట్టుటకుకూడా ఉపయోగించును.

ఆనందభైరవము మరియొక ప్రకరణము—శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము వెలిగారము పొంగించినది నాభి మిరియాలు యివి సమములు వేపచక్క - రసముతో మర్దించవలయును. ఇది జ్వరముల కుపయోగము.

లఘువిరేచనమాత్రలు—శుద్ధిజేసిన నేపాశపుపప్పు తు ౧ శుద్ధిజేసిన యింగిలీకం తు ౧ పచ్చిశనగపప్పు తు ౪ ఇవి ఆవు పులి మజ్జిగతో మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును.

— స్వచ్ఛందభైరము. —

గీ॥ బలిరసంబులు నాభము తులముతులము
సగముజాజిఫలంబులు సర్వచూర్ణ
మునకు సర్ధము పిప్పళ్ళు దనరుతమల
పాకురసమున మర్దించి లోకమునను
బాయుకాసలుస్వచ్ఛంద భైరవంబు॥

—ధన్వంత్రీవైద్యలహరి—

గంధకము ౧ పాదరసము ౧ నాభి ౧ జాజికాయలు ౦ ౪ వేయించిన పిప్పళ్ళచూర్ణము ౨ ౪౪ యివి తమలపాకు రసముతో మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును. జ్వరములు అజీర్ణములు దగ్గులు మొదలగునవి నివారణ మగును.

హుతాశనరసము—గంధకం ౧ వెలిగారం ౧ నాభి 3
శుద్ధిజేసినక ఫరి ౨ శంఖభస్మం ౧ ఆకాశధూళి (కరిధూపము.) 3
మిరియాలు ౪ యివి నిమ్మపులుసుతో మర్దించి మాత్రలు
గట్టి యొసంగిన అజీర్ణము కడుపుబ్బరములు నాతములు మొద
లగునవి హరించును.

సామాన్యకలికము—(అంజనము) పొంగించిన యింగువ
శొంఠి పిప్పళ్లు మిరియాలు యివి సమభాగము పొడిజేసి
వస్త్రగాళిత మొనర్చి వేపామరసము తుమ్మియాకురసము వీని
చేత బాగుగా మర్దించి కణికలుగట్టి కన్నులవైచిన తలనొప్పులు
శైత్యభారము నేత్రదోషములు హరించును.

శంఖద్రావకము—పట్టి శై ౧ | సురేకారం శై ౦౪ =
నవాసాగరం తు 3 వెలిగారం తు ౨ సైంధవణం తు 3
సావర్చలవణం తు ౨ బిడాలవణం తు ౨ కాచువణం తు ౨
సద్యతౌరం తు ౨ యవతౌరం తు ౨ సముద్రలవణం తు ౨
యివి ముంతలోబోసి పైనభట్టిజేర్చి చీలమన్నిచ్చి పోయ్య
మొకబెట్టి కనులాగ్ని మంచాగ్ని గాఢాగ్నులచే వండిన ద్రావ
కము స్రవించును. శూలులు అజీర్ణములు వైశ్యములు వీటిని
హరింపజేసును.

మాజీఫల రసాయనము—మాజీఫలరసము నిమ్మపు
లుసు అల్లపురసం దానిమ్మపులుసు నారింజకాయలపులుసు
యివి సమములు తేనెయిబ్బడిజేర్చి రసములింకువరకుమెల్లగా

గాచి దింపుకొనవలయును. ఇది పైత్యముల హరింపజేయుట
యేగాక జిహ్వకు రుచినిబుట్టించును. ఆకలిగలిగించును. క్షేలు
కుట్టినపుడు లోపలికిబుచ్చుకొనిన బాధశమించును.

అజీర్ణ హరమాత్రాలు— సముద్రలవణము నీటిలోకరి
గించి బాగుగా వడియబోసి పోయ్యిమీద నీ రిగురువరకు
గాచిన స్వచ్ఛమగు లవణమగును. ఈలవణము తు ర చామంతి
పూలు తు ర బాగుగా మర్దనజేసి మాత్రాలుగట్టి సేవించిన
అజీర్ణములు శూలలు కడుపునెప్పులు పైత్యములు మొదలగు
నవి నివారించును.

ఓమద్రావకము—ఓమము నూరుతులములు తగిన
నీటిలోజేర్చి యాపాత్రను అయిదుదినము లూరబెట్టి ప్రితి
దినముగల్పుచు పాత్రకు పై న నళికాయంత్రమనుజేర్చి మూసి
చీలమన్నిచ్చి పాకముజేసిన గొట్టము మూసినుండి ద్రావకము
స్రవించును. ఇవి అజీర్ణములుబాపును. సుఖవిరేచనమగును.
కడుపునొప్పుల గట్టించును.

—♦ శీ తాం శు ర స ము ♦—

కం. మణిశిలతాళకములు సరి

గని కటు కత్రయముచూర కల్వమునిడి మ ।

ర్దనజేయ వేపరసమున

దనరును శీతాంశురసము దండధరార్ ॥

ధన్వంత్రీవై ద్యులహరి—మణిశిల ౧ తాళకము ౧
త్రికటుకములు (శౌంతి పిప్పళ్లు మిరియాలు) ౨ యివి వేప
చక్కరసముతో మర్దించవలయును. ఇవి శీతజ్వరములు మన్య
జ్వరములు విషమజ్వరములు వాతములు మొదలగునవి హరింప
జేయును.

వైష్ణవీరసము—కటుకరోహిణి నాభి శౌంతి పిప్పళ్లు
మిర్యాలు శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము యివిచిత్రమూలరసముతో
నూరి ముద్దజేసి చిత్రమూల కషాయములో ముద్దనుగుడ్డలో
జేర్చి వేలాడగట్టి వండి తీసి నూరి కణిక లొనరించవలయును.

లఘుజ్వరహరమాత్రాలు—శౌంతి పిప్పళ్లు మిరియాలు
రససింధూరము యివిసమములు నిమ్మపులుసు అల్లపురసము
వీనితోనూరి మాత్రాలుగట్టి యొసంగిన సామాన్యజ్వరములు
హరించును. శుద్ధిజేసిన యింగిలీకముజేర్చిన మిగుల యుప
యోగము.

శంఖభస్మము—శంఖము ముక్కలుగావించి నిమ్మ
పులుసుతో మూడుదినములు సూర్యపుటము (ఎండలో) బెట్టి
శుభ్రముగా కడిగి మృత్తికాపాత్రలలో జేర్చి చీలమన్నిచి
నరాహపుటముబెట్టిన భస్మమగును. ఇది శూలలు అజీర్ణములు
మొదలగునవి హరింపజేయును.

—+ పుటముల క్రమము +—

శ్లో. ప్రత్యేకం గోమయం పిష్టం కణిష్ఠంచ సమారభేత్ |
కూర్మేచతుర్థసంఖ్యాయాం కుక్కుటేదశ సంఖ్యయా
వరాహేవింశతించై వ మహిషం శతమారభేత్ |

గజపురేన సషస్రేతు యిత్యై శేపురలక్షణం ||

కూర్మపుటము	పిడకలు ౪	గజపుటము ౧౦౦౦
కుక్కుటపుటము.	,, ౧౦	
వరాహము.	,, ౨౦	
మహిషపుటము.	,, ౧౦౦	

గవ్యభస్మము—తేనెవర్ణముగల గవ్యలు నిమ్మపులుసుతోవైచి మూడుదినములు సూర్యపుటము (ఎండలో) బెట్టి కడగి మూకుళ్ళయందు జేర్చి చీరమన్నిచ్చి కుక్కుటపుటము బెట్టిన భస్మసగును. ఇది అజీర్ణములు శూలలు మొదలగు వాని నివారింపజేసును.

పగడభస్మము—పగడపుచూర ప్రమిదెలోజేర్చి నిమ్మపులుసుజేర్చి సూర్యపుటము మూడురోజులిడి బాగుగాకడగి ప్రమిదెలలోబెట్టి చీరమృతికమెత్తి కుక్కుటపుట మిడిన భస్మమగును. ఇది పేరినవేతితో సేవించిన దగ్గులు మానును.

కాసీస (అన్నభేది) సింధూరము—మంచి అన్నభేదిని నిమ్మపులుసుతో మర్దించి ఒకదినము సూర్యపుటమిడి పిమ్మట ప్రమిదలలోజేర్చి చీరమన్నిచ్చి ౧౦ పిడకలతో పుటమువేసిన

సింధూరించును. పిమ్మట దుష్టుపాకురసము జేర్చి ౫ పిడకలతో పుటముబెట్టుట మంచిది. ఇది క్షయము దగ్గులు అజీర్ణములు పైత్యములు హరింపజేసును.

తాళిసాదిచూర్ణము—తాళిసపత్తి ౧౦ సొంతి ౧ పిప్పళ్లు ౧ మిర్యాలు ౧ కరక్కాయలు ౧ ఉసిరికపప్పు ౧తాడి కాయలు ౧ ధనియాలు ౧ జీలకఱ్ఱ ౧ ఓమము ౧ కురాసాని ఓమము ౧ నాగకేసరాలు ౧ ఏలకులు ౧ చలువమిరియాలు ౧ అతిమధురం ౧ జాజికాయ, జాపత్తి ౧ లవంగాలు ౧ సోపు ౧ చంగల్వకోష్ఠ ౧ గసగసాలు ౧ లవంగపత్తి ౧ ఇవి దంచి చూర్ణ మొనరించి శర్కరజేర్చి పుచ్చుకొనిన పైత్యవాతములు ఉష్ణము పైత్యపుమంట పైత్యవికారము అన్నద్వేషము వాంతులు మొదలగునవి హరించును.

అశ్వగంధిచూర్ణము—శుద్ధిజేసిన పెన్నేరుగడ్డ ౬ర శొంఠి ౩౨ పిప్పళ్లు ౧౬ మిరియాలు ౮ ఏలకులు ౮ నాగకేసరాలు ౨ లవంగాలు ౧ ఇవి చూర్ణ మొనరించి చక్కెర యిబ్బిడిగలపి సేవించవలయును. మేహములు వాయువలు గ్రిహణులు గాత్రము చిక్కుట మొదలగునవి హరించును. దారోష్ణ (అప్పుడు పొడిన ఆవుపాలు) తోసేవించిన పురాణజ్వరములు మొదలగునవి మాని పుష్టిగలుగును. పెన్నేరుగడ్డలు ముక్కలొనరించి ఆవుపాలతో వండిన శుద్ధియగును.

సుగంధపాలచూర్ణము—సుగంధపాలవేరు పట్ట ౧౦

తెల్లచందనము మునగపట్ట తెల్లబాడిసెపట్ట మద్దిపట్ట ముదివేప
చెక్క నేరేడువేరుపట్ట మా రేడు వేరుచెక్క ఇవి చూర్ణమున
రించి వెన్నతోగాని చక్కెరతోగాని సేవించిన నీరుచురుకులు
తెల్లశగలు ఉష్ణములు మేహవ్రణములు ఇవి హరించును.

వల్లారాకుచూర్ణము—సరస్వతీ (వల్లారి) యాకు
చూర్ణము ౧౦ లవంగాలు ౧ ఏలకులు ౧ జాజికాయ ౧ జా
పతి ౧ మాచికాయ ౧ తాళిసపతి ౧ కరక్కాయ ౧ నెల్లి
కాయ (ఉసిరిక) ౧ తాడికాయ ౧ ఇవి చూర్ణమునరించి
శర్కరజేర్చి నేతితో సేవించిన మేహములు ఉష్ణములు గ్రంధులు
కఙ్గమంటలు క్షయలు నీరుచురుకులు హరించును. కంఠశుద్ధి
గలుగును.

ఏలాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧ మిర్యాలు ౨ నాగ
కేసరములు ౪ తాళిసపతి ౫ కూగై నీరు ౧౭ శొంఠి ౩౨ ఏల
కులు ౬౪ ఇవి చూర్ణమునరించి చక్కెరజేర్చి పుచ్చకొనిన
వాతపైత్యములు గ్రంధులు మేహవ్రణములు తీట విషరోగ
ములు మానును.

కృష్ణాదిచూర్ణము—పిప్పళ్ళు అతినస తుంగముస్థలు
కరకపుర్వ ఇవి సమములు చూర్ణమునరించి తేనెగలపి నాకిం
చిన బిడ్డలకు జ్వరాతీసారములు శ్వాస కాస వాంతులు
హరించును.

పంచకోలచూర్ణము—పిప్పళ్ళు చవ్యము శొంఠి మోడి

చిత్రమూలము ఇవి చూర్ణమొనర్చి సేవించిన దీపన పాచన
ములు గలుగుటయేగాక అరుచి మలబద్ధకము క్షీహగుల్మ
శూలలు హరించును.

యవతౌరాదిచూర్ణము—యవతౌరము అతివస కరక
పువ్వు పిప్పళ్ళు పుష్కరమూలము వీనిచూర్ణము తేనెతో
నొసగిన శిశువులకు పంచకాసలు హరించును.

శృంగాదిచూర్ణము—కరకపువ్వు అతివస పిప్పళ్ళు
వీనిచూర్ణము తేనెతో నాకించిన శిశువులకు దగ్గు జ్వరము
వాంతులు హరించును.

అజామోదాదిచూర్ణము—అజామోదము బూరుగు
బొక అల్లము ఆరెపూలు దీనిచూర్ణము పెరుగుతో సేవించిన
అతిసారములు గట్టును.

మరియొక తాళీసాది చూర్ణము—తాళిసపత్రి ౧ మిరి
యాలు ౨ శొంఠి ౩ పిప్పళ్ళు ౪ వెనురుప్పు (తతాక్షరి) ౫
షలకులు ౦౧ లవంగపట్ట ౦౧ ఇవి చూర్ణమొనరించి వంగ
(తగిర) భస్మము మిశ్రమమొనరించి శర్కరతో బుచ్చకొనిన
రుచి అన్నపాచనము గలుగుటయేగాక శ్వాసకాసలు జ్వరము
అతిసార వాంతులు గట్టును.

పంచసమ చూర్ణము—శొంఠి కరకపిందెలు పిప్పళ్ళు
తెల్లతెగడ సావర్చ లవణము ఇవి సమములు చూర్ణమొనరించి

పుచ్చుకొనిన కడుపుబ్బరము అగ్నిమాంద్యము ఆనువాతము మూలవ్యాధి ఇవి హరించును.

బడబాసల చూర్ణము—నైంధలవణము ౧ మోడి ౨ పిప్పళ్లు ౩ చవ్యము ౪ చిత్రమూలముగి శొంఠి ౬ కరక పిందెలు ౭ ఇవి చూర్ణమొనరించి సేవించిన అగ్నిదీపనము గలుగును.

ముసలీచూర్ణము—నేలతాడిగడ్డలు తిప్పనత్తు మరద గొండివిత్తులు పల్లెరువేళ్లు బూరుగవేరుచక్క ఉళిరకపప్పు వీని చూర్ణములో శర్కరగలపి నెయ్యి ఆవ్రపాలు వీని యనుపాన ముతో సేవించిన వీర్యపుష్టి గలుగును.

పిండతైలము—మంజిష్టి సుగంధపాల అందుగుబొక యష్టిమధుకము తేనెమైనము యివి సమములు కల్కమొన రించి ఆముదముజేర్చి కల్కము పాకమగుటకు నాలుగింతలు నీరుజేర్చి ఆముదము శేషించునటుల గాచి వడియగట్టి వేపన మొనర్చిన వాతరక్తము పరిశుభ్రమగును.

అర్కతైలము—పసపుకల్క మొనరించి దీనికి తైల ఆవాలనూనె నాలుగురెట్లు నూనెకు నాలుగింతలు జల్లే కామర గసముబోసి తైలపక్వమొనర్చి తేపన మొనరించిన గజ్జికురు పులు హరించును.

హింగాద్దితైలము—ఇంగువచేదు సొరఫలము శొంఠి వీనికల్కము గావించి నాలుగింతలు ఆవనూనె నూనెకు నాలు

గింతలు నీకుబోసి కాచి వడియగట్టు చెవిలోవైచిన కర్ణశూ
లలు హరించును.

లశునాదితైలము—వెల్లులిరెబ్బలు. శొంఠి యింగువ
ఇది తైలమందుజేర్చి కాచి చల్లార్చి చెవిలో వైచిన కర్ణశూ
లలు ధ్వనులు హరించును.

కేతకీతైలము—దేవదారు చెంగల్వకోష్ఠు పెన్నేరు
గడ్డ జటానూంసి తుంగగడ్డలు యష్టిమధుకము జీలకర్ర లవంగ
ములు లవంగపత్రి ఏలకులు నాగ కేసరములు మంజుష్టి పసపు
కస్తూరిపసపు కలువగడ్డలు రేణుకలు ముత్తువపులగము పిల్లిపీ
చర వట్టివేళ్ళు కురువేరు సమములు చూర్ణ మొనరించి మొగలి
చండ్రరసము, పాలు, నూనె, యివి సమముగాచేర్చి తైలము
మిగులునట్లు గాచి భద్రపరచుకొన వలయును. శిరోఉష్ణములు
మేహవాతములు మొదలైనవి మానును. మాడున యంటు
కొనిన బాగుగా నిదురబట్టును.

భృంగామలకతైలము—గుంటకల్గర రసము శేర్లు ర
ఉశిరకపండ్రరసము ర ఆవ్రపాలు ర నువ్వులునూనె శే గి అం
దుకలువగడ్డలు యాలకులు లవంగములు ఆకుపత్రి భద్రముస్థలు
గూఢ పాలచాగగడ్డలు చెంగల్వకోష్ఠు మంజుష్టి తక్కోలపు
ఉట్లు దేవదారు యష్టిమధుకము చందనము గొబ్బివేళ్ళు నాగ
కేసరములు కటుకగోహిణి వీనిచూర్ణమువైచి తైలశక్యముగా
గాచి దింపుకొనవలయును. ఇది తలకంటుకొనిన శిరోవ్యాధులు

పార్శ్వపు నెప్పులు వాతములు మొదలగునవి యన్నియు మానును.

మాడుపట్టుకు దినుసులు—యింగువ తురి నాభి తురి అవాలు తు ౪ ౨ నల్లమందు తు ౦ ముసాంబరగ తు ౦ కటుక గోహిణి తు ౦ వెల్లులిపాయల రసముచే మర్దించి మాడునపట్టు వేసిన మైకములు త్రిదోషములు తలనెప్పులు సంగమదోషములు హరించును.

సామాన్యపుపట్టు—అవాలుపొడి మంచిగంధము గలపి మాడున కణతలకు పట్టువైచిన సామాన్యపు తలనెప్పులు మానును.

తలనెప్పులకు పట్టు—శొంఠి కచ్చారము మప్పికొమ్ము యివి వాయుంటాకు పసరున సాదగంధము దీసి పట్టువేసి సాం శ్రాణి ఘాపమువైచిన వంటికణత నెప్పులు తలనెప్పులు శిరోభారములు తప్పక మానును.

జిహ్వగంధాశము—ముత్యము పగడము రుద్రాక్ష అకలకట్ట పొంగించిన మడ్డివెలిగారము శొంఠి యివి దొండకాయ రసముతోగాని దొరకనియెడ నిమ్మపులుసుతోగాని సాది గంధమును నాలుకపై బూసి బంగారపుతీగెతోగాని లభించని యెడల వేపపుల్లబద్ధతోగాని గీచి వేడినీటితో పుక్కిలింపజేసిన జిహ్వదోషము లణగును.

మరియొకప్రకరణము—యష్టిమధుకము చెంగల్వకొట్టు

నొంకి వెలిగారము యివి నిమ్మపులుసు నసాదిగంధము దీసి
దానిలో కొంచము తేనెజేర్చి నాలుకకు బూసి గండూషము
జేయవలయును.

భంగుజేయువిధము—ఏడు పర్యాయములు బాగుగా
కడగి పరిశుభ్రముజేసిన భంగుయాకు తుం| జాజికాయ తుం|
మిరియాలుతుం| గసగసాలుతుం| సోపుతుం| గుబిలాపూలుతుం|
యాలుకులు తుం| నానబెట్టి పైపొట్టుదీసిన బాదంపప్పు తుం| ౧
మూడు పైవస్తువులన్నియు నీటితో నూరి ఆకరున బాదంపప్పు
చేర్చవలయును. పంచదార పానకముజేసి దానిలో పైవస్తువులు
గలపి పాలుజేర్చి పుచ్చుకొనవలయును. ఇయ్యది కాశీప్రాంత
ములో నాడుక. విశ్వేశ్వరునికి భంగుభోగము జేయుటకలదట.

బాలింత విడియము—కస్తూరి గోరోచనము కుంకుమ
పువ్వు రొయ్యపీత పావుదారుజన్ను జిట్టవరగోగు అక్కలకట్టి
లవంగములు మిరియాలు ఇవి తమలపాకులోజేర్చి బీడిగాజుట్టి
బాలింతలకు మూడుదినములు విడియముగా నెసంగిన గర్భ
గోళము పరిశుభ్రమై వాతములు హరించును.

మోడికారము—స్త్రీలబాలవైద్య సుధాబ్ధిపుట 166
ఉ| పిప్పళులొక్కటాతులము పిప్పలిమూలము లొక్కసేరుగా
నప్పుడెవేచి దీపక మహాశాషధులింపుగగొట్టి బెల్లమున్
తప్పక మాషపిష్టముఘృతంబుచు జేరిచి గల్పిముద్దలన్
నొప్పుగజేసి సూతికలు యోపికమెక్కవిధాన మా నిలన్ ||

పిప్పళ్ళు తు ౧ మోడి శేరు ఇవి వేయించి కొంచము ఓమము శొంతిజేరిచి దంచి మినపపిండి బెల్లము నేయి ఇవిబోసి కలపి ముద్దలుజేసి నిత్య మొకటి రెండువంతున రెండుమాసములు భక్షించిన వాతమును బోగొట్టి అగ్నిదీపన మొనరించి బాలింతల కాపాడు చుండును. ప్రథమమున కొందరు మినప పిండి అపథ్యకరమని జేర్చరు.

విషప్రతి విషముములు—స్త్రీబాలవైద్య సుధాభిషుట 16

సీసమాలిక

చీట్టివేళ్ళరసంబు శీఘ్రంబుగానిడ సర్వవిషంబులు సమ సిపోవె. ఆరతికర్పూర మహికాటులకుబెట్ట విషమునువెలిబుచ్చి విమలపరచు । సర్పాక్షికల దినసారంబుగోలిన బాయునువిషముల బాధలన్ని । పసపుపచ్చిది ధేచు పాలలోనిడిగాచి ద్రాగిన గరళము దిగ్ధమగును । గన్నేరుబాధకు కరకఫలంబులు జెల్లు మోచుగుపువ్వు బీడికెలమి । తేనెకాజ్యములకు పానీయములు జాలు గర్పూరమునకు గల్గరాకు । దూలించుజీడిని దూలగోనె లవారి జిక్కుతమ్మలముకు జింతపండు । పసపుమెక్కగ చింత పండుకుమేలగు బెరుగుకువేడ్చీరు యురగభూషయమైత్తవిత్తు లకిమ్మగుతామర చూరనిమ్మరసంబు శుభ్రపరచు । తేలికపిండికినూనె తిప్పరసంబగు సున్నంబుననుగల్గు సొక్కుబాప । చక్క నటుకులకును సైంధలవణము దూలించుదెగడను దుమ్మచెక్క । అరుగనిసాదంబుకగు నావచూర్ణము పనసఫలంబుకు బరగు

సోఁత | పెరుగుచంటకమును బెట్టనొనాభికి బసపుసున్నముకగు
బాధదీర్చు | త్రాగనొకండకు నాగవల్లిరసంబు పామాణజాతికి
ప్రీతిగింజ | బేర్చి కొబ్బరికిని బియ్యంబు దిననగు నల్లమందును
సొంతి తుశ్శుకము | గీ॥ అనుములకు జెల్లుగంధంబు దనరురస
ము | లకును గంధకమొప్పును ప్రకటితముగ | బంబిష ప్రతి
విషములు బరగునిట్లు | భూతగణనాథ గజచర్మ భూతాంశ॥

షర్బతులు—ఆయూరసములను తెల్లచక్కెరతోజేర్చి
సన్ననిమంటపై తేనె పక్వముగా గాచి దింపుకొని గాఢ
పాత్రలో భద్రపరచుకొన వలయును.

సుగంధిపాల షర్బతు—సుగంధిపాలవేరు పొట్టు గిం
తులములు రోజాపూలు యెండువి తుగి, నాగకేసరములుతు ౬,
ఏలక్కాయలు తు ౬, శొంఠి తు ౦ |, తాళిసకత్తి ౦ |
జాపత్తి ౦ |, లవంగపత్తి ౦ |, చల్లగడ్డ తు ౨, ఇవి నలియగొట్టి
అరపడి నీటిలోవైచి ఒకరాత్రి నానబెట్టి మరునాడుకాచి
చాతుర్భాగముగా దించుకొని ౩౦ తులముల చక్కెరజేర్చి
తేనెపాకముగా గాచి దింపుకొన వలయును. పూటకు తులము
న్నర చలిదీప్తితోగాని కాచిన ఆపుపాలతోగాని పుచ్చుకొన
వచ్చును. అత్యుష్ణము, తాపము, మేహము, ప్రైత్యవికారములు
మానును. ఎండినసుగంధిపాలపొట్టుకూడా పనికివచ్చును.

దానిమ్మపండ్ల షర్బతు—పుల్లదానిమ్మపండ్ల రసము
౨ పాళ్ళు, తెల్లచక్కెర ౧ పాలు యివితాచి దింపుకొన వల

యును. వాంతులను, విరేచనముల గట్టించును. అన్నాశయము నకు బలమొసగును.

జంబీరాది షర్బతు—నిమ్మపులును, ఉన్నాచోపాద్ల, రసము, బేరికాయల రసము, పుల్లదానిమ్మరసము, తియ్యవా నిమ్మరసము, యీరసములు ర ఫలములచుత్తున మెకకిగా జేర్చి తెల్లచక్కెర ర ఫలములువైచి సన్నని ముబ్బైగాచి ఒకపొంగు రాగానే దింపి వడియగట్టి అగరుచెక్కిచూర్ణము, పిస్తాబరడు పొడుము ఇవి దినుసుకు అరనరహయెత్తు కల్వ ముగో బాగుగానురి వస్త్రుగాళిత మొనర్చి రూపమస్తకి చూర్ణము వరాయెత్తు, ఇవివైచి షర్బతుగా కాచి దించుకొన వలయును. ఇది సేవించిన పైత్యము, కాక, అరోచకము, విష జ్వరము, శరీరమంటలు యివి వగానును.

మాదీఫల షర్బతు—మాదీఫల రసము ఫ ర, గావుజా బాన్ ద్రావకము ఫ గి, తెల్లచక్కెర ఫ గి, కుంకుమపువ్వు పావువరాయెత్తు. ముందు గావుజాబాన్ ద్రావకములో పంచ దారవైచి నురుగు పోవువరకుకాచి పాకమువచ్చు సమయమున మాదీఫల రసమునుజేర్చి కలపి రెండుపొంగులు రాగానే దింపు కొన వలయును. అన్నాశయమునకు బలమిచ్చును. పైత్యము, ఉష్ణము నీనినణచును.

గసగసాల పాయసము—గసగసాలు ఒకతులమునూరి ముద్దను గుడ్డలో మూటగట్టి కాలుషడి నీటిలోవైచి, ముద్దయం

శయు గరగునటుల విసికి, వడియగట్టుకొని, మూడుపొంగులు
వచ్చునట్లుగాచి ౧౦ ఫలములు తేనె జేర్చి కాచి దించుకొన
వలయును. రక్తవృద్ధి, శరీరపుష్టి గలిగించును. కాక, దగ్గు వీనిని
బోగొట్టును.

గాజరగడ్డ పాయసము—ఎఱ్ఱముల్లంగిగడ్డచు చర్మము
చివ్వి గట్టిభాగమును బాపి కందిబేడలవలె చిన్నముక్కలు
తరిగి నది ఫ ౩౪. ఈముక్కలు కొంచము నీరుపోసి నాడి
ముక్కలను దీసికొన వలయును. పిమ్మట కలకండను పాకము
బట్టి యుంచి బాదముపప్పు ఫ ౩౪, బియ్యము ఫ ౩౪, ప్రవ్యే
కించి నూరి పాలనుపిండికొని రెంటినికలపి కాచి యర్ధముంకిన
మీదట గాజరగడ్డ ముక్కలనువైచి పొంగు రాగానే కలకండ
పాకముగలపి పాకముగా దించుకొనవలయును. దేహమునకు
కాంతియు, రక్తవృద్ధి, ధాతువృద్ధి గలిగించును. ఉదయమున
తు ౧౪ వంతున పుచ్చుకొనుచుండవలయును.

అల్లముమురబ్బ. ధన్వంత్రీవైద్యలహరి పంచమవీచి.—

గీ॥ బొట్టుదీయుచు నల్లము బాడచి రంధ్ర

ములను జలములనుడికించి గలపి తేనె

పంచదారల పాకంబుబట్టిజేర్చు

నల్లముమురబ్బ పైత్యాదు లణచుదేవ॥

నారకేశ రసాయనము—పచ్చికొబ్బరి సారము భా ౩౨

కలకండ ౩౩, శొంఠి ౧౬, నెయ్యి ౨౦, ఇవి కుండలో జేర్చి పాక

ముబట్టి కరక్కాయ భా ౧, తాడికాయ భా ౧, ఉసిరికపరగు భా ౧, నాగరముస్థలు ౧, నాగకేసరములు ౧, ఆకుపత్రి ౧, జీలకర్ర ౧, గజపిప్పళ్ళు ౧, దాల్చినపట్ట ౧, ధనియాలు ౧, పిప్పళ్ళు ౧, ఏలకులు ౧, తవాక్షీరి ౧, వీనిచూర్ణముజేర్చి తేనె కెం జేర్చి కలియబెట్టి దింపుకొనవలయును. దీనిని సేవించిన ఆకలి బుట్టించును. శూలలు, ఛర్దులు, హృద్రోగములు వీని బాపి వీర్యపుష్టి యొసంగును.

నాగరముర బా—మంచిశొంఠి కుండలోవైచి యిసుక బోసి నీరునిగడించియురువది దినములూర బెట్టి గైకొని కడగివెండి శలాకుచే రంధ్రములుజేసి తేనె, నీరుజేర్చి నీరింకువరకు గాచి శొంఠిముక్కలు బడవైచి దింపుకొని గాజుపాత్రయం దుంచు కొనవలయును. మూత్రబంధము, అజీర్ణము వీనిని దొలగించి ఆకలి బుట్టించును.

మాషాదిమోదకము—మినపపప్పు ఫ ౧, గోధుమలు ఫ ౧, యవలు తు ౧, వాయువిడంగములు ఫ ౧, ఇవిచూర్ణ మొనరించి పంచదార ఫ ౪, నీరు ఫ ౨౦లు పాకముబట్టి నెయ్యి ఫ ౨ జేర్చి వైవస్తువుల పిండినిజేర్చి కలపి ఫలప్రమాణ మోదకము లొనరించి భక్షించు నాలుగుఫలముల ఆవుపాలు త్రాగిన మిక్కిలి సంభోగశక్తి గలుగును. పులుసు కారము వీని విడువవలయును.

పచ్చళ్ళు (చట్నీ)—పచ్చివంకాయలు ముక్కలుగా తరిగి తగినట్లు ఉప్పుజేర్చి తొక్కి కుండలోబెట్టి మరునాడు విత్తులుదీసిన చింతపండు, పండుమిరపకాయలు, కొంచము పసపుజేర్చి తొక్కి మరల కుండలోబెట్టుకొని యుపయోగించు కొనవలయును. లేతకాయలైనయెడ పథ్యకరము.

ఉప్పుగోంగూర—పైరగోంగూర వేయించి ఉప్పుజేర్చి తొక్కి పిమ్మట పండుమిరపకాయలు, కొంచము పసపు జేర్చి తొక్కి యూరబెట్ట వలయును. ఇది సంవత్సరము మించినది పథ్యకారి. దీనిని నూనెతో బెట్టుటయు కలదు.

చింతకాయపచ్చడి—దోరబండిన చింతకాయలు తగినంత ఉప్పుజేర్చి తొక్కి ఊరబెట్టవలయును. ఆరునెలలకు పైగా ఊరిన పచ్చడి పథ్యకరము. ఇదినుండి తాలింపు నూనె యింగువులతో కాచిబెట్టిన రుచికరముగా నుండును. జ్వరితులకు ఆముదముతాలింపు మంచిది. ఇది పప్పులోజేర్చి వండిన పథ్యమునకు బనికివచ్చును. లేక నీటిలోబిసికి, పిండి, అందు యెండు మిరపకాయలు కాలిచి జేర్చి కొంచము బెల్లమువైచి పచ్చి పులుసుగా నుపయోగించుకొన వచ్చును. ఇష్టమున్నచో నీరుల్లిముక్కలు జేర్చుకొన వచ్చును.

ఉసిరికపచ్చడి—ఉసిరిక కాయలు దంచి, లోపలి గింజలను తీసివైచి తగినంత ఉప్పుజేర్చి మరలతొక్కి ఊరబెట్టవలయును. పచ్చిమిరప కాయలుజేర్చి యూరబెట్ట వచ్చును. దీనినే

నల్లపచ్చడియని వాడుచున్నారు. దీనినినూరి మరల తాలింపు బెట్టి భక్షించిన పైత్యముల నణచును. జీర్ణశక్తి గలిగించి నోటి అరుచి బాపును. మిగుల పథ్యకరము.

రేగుబుడ్లవడలు—మంచిరేగుబుడ్లు తగిన ఉప్పుతో తొక్కి, వడలుగాజేసి. బాగుగా యెండించి భద్రపరచవలయును. ఈవడలు కావలసినప్పుడు నీటితోనూరి తాలింపుబెట్టి వాడుకొన వలయును. రుచిగలిగించి అజీర్ణముల బాపును పథ్యకరము.

అల్లపుపచ్చడి—మిరపకాయలు నేటిలోవేయించి, అల్లముముక్కలుకూడా కొంచము వెచ్చజేసి, వేయించిన మిరపకాయలు అల్లపుముక్కలు కొంచము పాతచింతపండు రోటితో జైచి పచ్చడి నూరవలయును. ముందు అల్లమునూరి, స్వరసము దీసి తేరబెట్టి, పైన తేటవంచుకొని సత్తు దీసివైచిన రసము బోసి నూరిన మిగుల శ్రేష్ఠము.

కొరిమిరిపచ్చడి—సన్నగా తురిమిన ధనియాలాకు (కొరిమెర) తు ౨, మిరపకాయలుతు ౧ ౪, ఆవాలు ౧ ౪, మినపపప్పు తు ౨, జీలకర్ర తు ౦ ౧, యీ గిన్ను మంచినూనె లో వేరు వేరుగా వేయించి అంతాకలుపుకొని చింతపండు తు ౧ ౪, ఉప్పు తు ౧, యివిజేర్చి పచ్చడిగా నూరవలయును. పెసలువేయించి రోటిలోవైచి ఉప్పు నిమ్మపులుసుతో నూరి

యింగువజేర్చిన తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది రుచ్యము
కొద్దిగా పథ్యము

దోసకాయపచ్చడి—చిన్నదోసకాయలు సెగలో మగ్గ
నిచ్చి లోపలివిత్తుల దీసివైచి రోటిలోవైచి వేయించిన మిరప
కాయలు కొంచము పాతచింతపండుజేర్చి నూరినపథ్యకరము.
పత్తిపచ్చడిలో కరివేపాకుగాని కొతిమెరగాని వేయవచ్చును.

వేపపూత—వేపపూతవేయించి పాతచింతపండు పులు
సులోవైచి తాలింపుబెట్టవలయును. అలవాటున్నవారు పులు
సులో బెల్లము కలుపవలయును. పిమ్మట తాలింపుబెట్టవల
యును. ఇదియు పథ్యకరము. కొంచెమువేడివేసి తగ్గును.

నారింజకాయ (దూదిదబ్బ) పచ్చడి—వేయించిన మిర
పకాయలు తగినఉప్పు నారింజబద్దలలోజేర్చి పచ్చడినూరి
భక్షించిన రుచిగాచుండును. పథ్యకరము. రక్తవృద్ధిగావించును.
తాలింపు బెట్టవచ్చును. పచ్చిమిరపకాయలతో నూరుట అపథ్య
కరము.

నిమ్మకాయపచ్చడి—వేయించిన మిరపకాయలు ఉప్పు
నిమ్మబద్దలు నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది రుచినిబుట్టిం
చును. ప్రైత్యముల నణచును.

రేగుబడ్డపచ్చడి—మంచిరేగుఫలములు వేయించిన
మిరపకాయలు ఉప్పు యివినుండి తాలింపుబెట్టి భక్షించవల
యును. పథ్యకరము. నోటి అరుచిబావును.

పెసలపచ్చడి—పెసలు వేయించి రోటిలో జేర్చి వేయించిన మిరపకాయలకారము నిమ్మపులుసు యివిజేర్చి నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది పథ్యకరము.

కొబ్బరిపచ్చడి—లేతకొబ్బరి తురిమి మెత్తగా ఉప్పు నూరి కలపి పెరుగుజేర్చి కొంచెము పసపుగలపి తాలింపు బెట్టవలయును. వేయించిన మిరపకాయలు, కొంచెము వెచ్చజేసిన కొబ్బరితురుము, ఒకింత చింతపండు, ఉప్పుజేర్చి నూరి తాలింపు బెట్టవలయును. ఇది అంతపథ్యకారిగాదు.

వెలగకాయపచ్చడి—వేయించిన మిరపకాయలు ఉప్పు జేర్చి వెలగగుజ్జు నూరవలయును. ఇది పథ్యకరము. వెలగగుజ్జు పచ్చిమిరపకాయలు ఉప్పు పెరుగు జేర్చి నూరి పసపువైచి తాలింపు బెట్టవలయును.

చింతపొట్టుచారు—చింతపొట్టును చూర్ణముజేసి నీటిలో వైచిగాచి కొంచెము లవణముజేర్చి ఆముదము తాలింపుబెట్టిన పథ్యకరము.

నిమ్మకాయచారు—నీరు బాగా మరగగాచి తగినంత నిమ్మపులుసుజేర్చి లవణమువైచి ఆముదము తాలింపుబెట్టిన పథ్యకరము.

చారుగాయువిధము—ఒక శేరు మిరపకాయలు రెండు తులముల మించినూ నెజేర్చి వేయించి కారముగొట్టి యుంచవలయును.

ధనియాలు తు 3౩, మిరియాలు తు ౧౨, చీలకర్ర
తు 3, మెంతులు తు ౧ ౪, ఆవాలు తు ౧ 1, యివి వేరు వేరుగా
వేయించి పొడుములు జేసి పెట్టుకొనవలయును. ఇదియే చారు
పొడి. ఎనిమిదిదినములనరకు బవికివచ్చును. ఆపైన రుచితగ్గి
పోవును. మంచి నీరు శే ౪ కాగ బెట్టి అందుకందిపప్పు శే ౪
నెయ్యి లేక మంచి నూనె తు ౧, పసపు తు ౦1, యివి విసికి
కాగుతూయుండే నీటిలో వైచి షాంగువచ్చినమీదట నీరుగల
చాత్ర మూత బెట్టి క్రిందికి దింపవలయును.

కళాయిపాత్రలో చింతపండు, తు ౬ నీరు జేర్చి విసికి
సెగను బెట్టి తగినంత ఉప్పు జేర్చి పై పొడులను ప్రమాణముగా
జేర్చి కొతిమెర కరివేపాకు యివి జేర్చి గాచి, దింపియుంచిన
కట్టును గలపి కొద్దిగా కారమువైచి యింగువనీటిలో గుగ్గించి
యానీటిని మిశ్రమమొనరించి తాలింపు బెట్టి దింపుకొనవల
యును. కొందరు దింపునపుడు కొద్దిగా బెల్లము వైచుట కలదు.
ఇది పథ్యకరము. గోరు వెచ్చనగానుండు చారువాడుట శ్రేష్ఠము.

సీమచింతపండు—(ఆల్ బకార) చారు ఆల్ బకారా
ఫలములతో ఫథ్యమునకు కొందరు చారు బెట్టుచున్నారు.
చింతపండుకు బదులు ఆల్ బకారా చేర్చి తక్కినవి చారుగాయు
నట్టి పద్ధతులతోనే సిద్ధముజేయవలయు. యీ ఫలమును బ్లవి
తులకు నోటి అరుచిగా నున్నప్పుడు, పైత్యపునీరు నోరు నెడలు
చున్నపుడు ఉపయోగించు చుండుదురు.

ఊరుగాయలు—అరటిఊచ బిళ్ళలు తరిగి నిమ్మపులుసుగో ఉప్పు కారముజేర్చి ఊరబెట్టి వాడుకొనుచుందురు. ఇది మేహశాంతి.

నిమ్మకాయ ఊరుగాయ—నిమ్మకాయలు నాలుగు పక్షములుగా తరిగి ఉప్పుకారముజేర్చి ఊరబెట్ట వలయును. అసమయముగో సిద్ధముకావలయుననిన సన్ననిసెగపై మట్టి సాత్రలో నుడికించిన వెంటనేసిద్ధమగును.

దబ్బికాయ ఊరుగాయ—దబ్బికాయలను ముక్కలుగా గోసి తగినంతకారము తగినంత యుప్పుజేర్చి సన్ననిసెగపై చర్మము మెత్తపడువరకు నుడికించిన తాత్కాలిత భక్షణమునకు సిద్ధమగును. ఈపక్షపు ఊరుగాయలు వారము దినముల కొంటె నధికముగా నిలువనేరవు.

పచ్చిమిరపకాయ ఊరుగాయ—పచ్చి మిరపకాయలు నడిమికిఁజ్చి ఉప్పుమెత్తగా నూర్చివైచి పెరుగుజేర్చి యూరబెట్టుదురు. ఇవి పచ్చివిచాడుటగాక పాడబెట్టి భద్రపరచి అచ సరమున్నపుడు నేతితోవేయించి భక్షించుచుండును. పక్షమునకుగానలసిన ఆముదముతో వేయించుటమంచిది.

దోసకాయ ఊరుగాయ—దోసకాయ బద్దలుగా తరిగి ఉప్పు కారము తగినటుల వేరిచి ఊరబెట్టి వాడుకొనుచుందురు. కొందరు ఆనపిండ్లి నువ్వులనూనెగలపి అవకాయజేయుటకలదు. ఇది అపక్ష్వకరిము. నూనె అవలేకుండా ఊరబెట్టిన ఊరుగాయ

ను బాగుగా నెండించి భద్రపరచి అనసరమున్నపుడు నేటిగో
వేయించి భక్షించుచుండును. ఆముదముతో వేయించిన పశ్య
మునకు బనికీవచ్చును.

నడియూలు—నరిపేలాలు శే ౧, యివిఒకశేరు నీటిలో
నానబెట్టి పిమ్మట బుట్టలో వేసి నీరునడియగట్టి కళాయిపాత్రలో
వైచి కారపుపొడి తు ౧ ౪, తెల్లనువ్వులు తు ౩, యివి పేలా
లలో వైచి పిసికి వడియూలు పెట్టవలయును.

నడియూలకు కారపుపొడి సిద్ధముజేయవలసిన విధము.
ఇగువ తు ౩ పొంగించవలయును, ఉప్పు తు ౨౪,
మిరపకాయలు తు ౧౨, యివి దంచి పొడుముజేసికొనియుంచి
తగినట్లు యీపొడిని వడియూలలో జేర్చుకొనవలయును.

బూడిదెగుమ్మడికాయ నడియూలు—పేలాలు శే ౧
యివి నీళ్లలో నానబెట్టి నడియవేసి బూడిదెగుమ్మడికాయ
తు ౧౮, విత్తనములు పైవర్కము దీసి తురిమి తురిమిచదానిని
చక్కగా నీరుపిండి పేలాలతోజేర్చి పైవెప్పిన కారపుపొడి తెల్ల
నువ్వులు తు ౩ కలపి బాగాపిసికి నడియములుబెట్టి యెండించి
సమయమునచ్చినప్పుడు నేటిగో వేయించి వాడుకొనవలయును.
పశ్యమునకు కావలసిన నువ్వులు చేర్చుకూడదు. ఆముదముతో
వేయించవలయును.

నల్లేరునడియూలు (నజ్జీవల్లి)—తేతనల్లేరు తునకలుజేసి
నానబెట్టిన పులవపప్పుతోగాని మినపపప్పుతోగానిరుబ్బిపైచెప్పి

నకారముజేర్చి వడియములు బెట్టవలయును. పథ్యమునకు గావ
సిన ఉలవపిండితో బెట్టినవి యుత్తమము. ఇవి నంజాలు దగ్గులు
గలవారికి మిగుల పథ్యకరము.

బూడిదెగుమ్మడికాయ వడియాలు మరియొకవిధము.
బూడిదెగుమ్మడికాయపై చక్కతీసి సన్నగా ముక్కలుజేసి
బాగుగా నీరుపిండి, నానబెట్టిన పులవపప్పుజేర్చి రుబ్బి పైజెప్పిన
కారముజేర్చి కలపి వడియములు బెట్టవలయును. ఇవి పథ్య
కరము.

నల్లేరు అప్పడములు—నల్లేరు తు 3 చక్కగా దంచి
నీళ్ళలోవైచి పేరిననెయ్యి తు 3 జేర్చి పొయిమిదబెట్టి యుడి
కించి, మినపపిండి తే ౪, పైసిరును పిండిలో జేర్చి వడియాలకు
జెప్పబడిన కారమును తగినంతజేర్చి ముద్దజేరి కొంచమునూనె
లూసెయుంచి మరునాడు ఆముద్దను మెత్తగాదంచి అప్పడము
లను చేయవలయును. మినపపప్పు బాగుగా పొట్టులేకుం
చేయవలయును.

పెసరఅప్పడములు—పెసలు ఆమదముగాని నూనె
గానిజేర్చి పిసికి బాగుగా నెండబెట్టి విసరి చెరిగిన, పైపొట్టు
యూడి తేలనిపప్పుగానగును. ఈపప్పును విసరి పిండిజేసి, తగి
నన్నిమిరపకాయలు నీటితోనూరి సారము పిండుకొని, పుప్పు
నీటిలో కరిగించి, యింగువనానబెట్టి నీటిలో కరిగించి, యీనూ
టిని కలపి పైపిండిలోజేర్చి ఘట్టిగా కలపి ముద్దజేయవలయును.

కలుపునపుడు చేతికి అంటకుండా చేతులకు నూనెగాని నెయ్యిగాని బూసికొని కలుపవలయును. ఈకలపినపిండిని చిన్నచిన్న ఉండలుజేసి అప్పడాలుజేసి నీడచు ఆరబెట్టినలయును. ఇవి నిప్పుపై గాచి నేయిగాని మంచిఆముదముగాని బూసి అన్నము లోజేచ్చికొని భక్షించవచ్చును. ఇవి పథ్యకరము.

పెసరట్లు(వోసెలు)—కొద్దిగాపొట్టుతో కూడిన పెసర పప్పును నానబెట్టి వడియవేసి రోతిలోవైచి కొంచము ఉప్పు అల్లపురసము కొద్దిగా మిరియములుజేర్చి రుబ్బి కొంచెము పస పువైచి కలపి, పెనము పొయ్యిమీదబెట్టి ఆముదముబూసి అట్లుపోయవలయును. ఇవిపథ్యకరము. పచ్చపెసలు శ్రేష్ఠమని కొందరిమతము.బుడ్డబుడసరయాకు జేర్చి రుబ్బిన పైత్యహరము. బాగుగా చల్లారినమీదట తేనెబూసి భక్షించిన పైత్యహరము నోటి యరుచి బోగొట్టును.

రసాల—స్త్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి కిరి

గీ. పెరుగు నరచేతిలోచిల్కి మిరియములను

శొంఠిలవణము శర్కర సారదిజేర్చ

నది రసాలగ నెప్పును నమితశుక్ర

వృద్ధిజేయుచు తనుపుష్టి నిచ్చుదేవ॥ స్పష్టార్థము.

అన్నము—

గీ. అగ్నిశోంత్యాది వరకషాయములతోడ
సిద్ధబరచిన యన్నము శ్రేష్ఠమగును
లఘుప్రగానుండు మరి తండులములు వేచి
వండ మిక్కిలి తేలిక నుండుదేవ.

అగ్ని=చిత్తమూలము! తండులములు=బియ్యము తక్కి
నది సుగమము.

మండము—స్త్రీ. వై.

గీ. వడ్లపేలాలు దానిమ్మబరడు శోంత
పిప్పళులు నీటిలోవైచి బేర్చిగాచ
మండమనబడు వాతము గండడంచు
నగ్నిదీపన మొనరిండు నార్యపోష.

పేయ—స్త్రీ. వై.

కం. వరిపేలంబులు నీటిలో

కరమొప్పగివైచి మెల్లగా గాయంగ
ధరణి జెల్లును పేయగ

సువిపూజితవిశ్వనాథ సుందరగాత్ర.

యీపేయలో శోంత సైంధవణము ధనియాలుజేర్చి
కాచుకొనవచ్చును. ఇది జ్వరతులకు పక్ష్యకరము వాంతులు
గట్టించును.

కం. నిర్మలతేజఃపరాత్పరః

కర్మాఙ్గులదూర నిర్వికల్పచిదాత్మా

కర్మాధర్మవిచక్షణ

నిర్మోహ నిష్కళంక నిగమస్తుత్యా.

గచ్ఛ్య.

ఇయ్యది వైశ్యకుల పారావార రాజానిశాకర శత్రునర్గ భీకర

కౌంఠిస్యసగోత్ర పవిత్ర సుజనమిత్ర బసవయసుబ్బం

బ్రాహ్మియపుత్ర కంకిపాటి తాతయూర్య సు

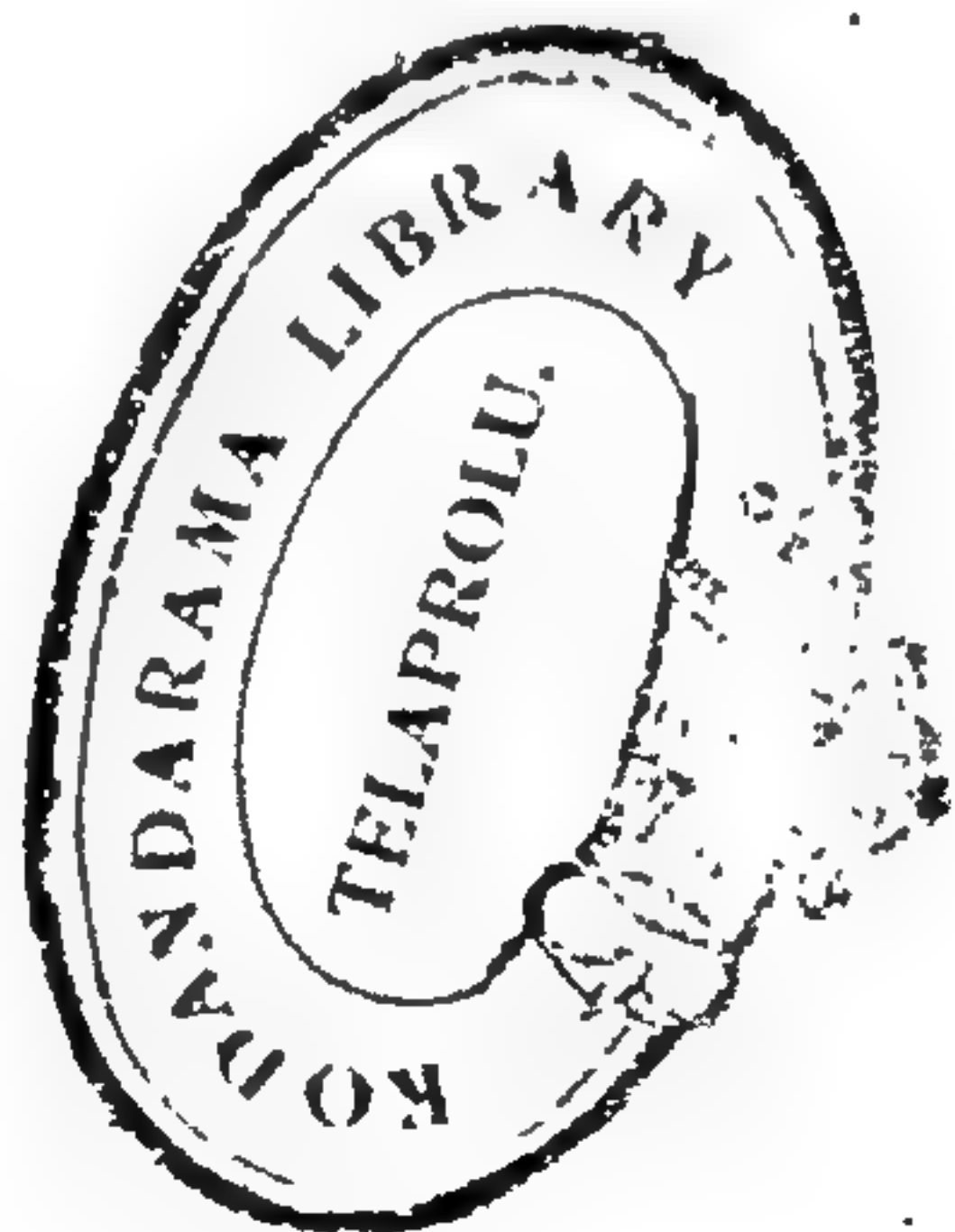
మాంబామహిత్ర బంధుజనాప్త

వెంకటసుబ్బరాయగుప్తవిరచిత

అనుభవ గృహవైద్య

గ్రంథమున ద్వితీయ

సోపానము.

80

ఓమ్

శ్రీమద్ధర్మవైద్యము.

అనుభవగృహవైద్యము.

తృతీయసోపానము.

క. శ్రీపరమేశ్వర సద్గుణ
దీపా సర్వాంతరాల్మో దీన సుపోషా
తాపసవందితనామః

పాపౌఘవిదూర దివ్య పావనమూర్తి.

ఈగ్రంథము గృహవైద్యమున కనుకూల మగునట్లు
వ్రాయబడినది. గనుక గృహస్థులు నాడివిధానమున రోగనిర్ణ
య మొనర్చుట సర్లభము. వైద్యశాస్త్రము లపారముగా
బతయించినవారికే కష్టముగానున్నదిగాన నాడివిషయ విచార
ణము కేవలము మాత్మజ్ఞాన ముండినగాని యలవిగానేరదు.
సామాన్య వ్యాధులకు వైద్యుని సహాయములేక గృహస్థు
లొరవించు కొనుటకు ముఖ్యవిధులను దెలుపుచున్నాడను.

నాడికగీత—వాత వైత్య శ్లేష్మ సాండులను, మిశ్రిమ నాడులను కొంతవరకు శోధనజేసిచ కనుగొనవచ్చును. తర్జని మధ్యమ అనామిక క్రేళ్ళయందు వాత వైత్య కఫములు వరుసగా నడచును. అనగా మణికట్టు మొదలు వాతనాడి, తదనంతర పిత్త నాడి, ఆమీద శ్లేష్మనాడి నడచును. రెండు వేళ్ళక్రింద నడచిన ద్వంద్వవ్యాధిగా దెలిసికొనవలయును. పురుషులకు కుడిహస్త మందాను, స్త్రీలకు ఎడమచేతియందు నాడి జూడవలయును. పసిబిడ్డలకు నాడి సూక్ష్మముగా నుండుటచే మూడువేళ్ళ క్రిందకుండును. నాడిపరీక్షించిన లాభములేదు. శరీర ఉష్ణమును బట్టి గ్రహించవలయును. సామాన్య ఉష్ణమునకు వారికి చికిత్సలు చేయకూడదు. వారికి మాటిమాటికి జ్వరము వచ్చుట గలదు. దాని కదియే ఉపశమించుచుండును. నిసువుల వ్యాధులకు తల్లులే కారణభూతులగుటచే వారు పథ్యపానాదులందు జాగరూకతగలిగి యుండవలయు. కూనలు మందుద్రావుట కష్టతరముగా నున్నయెడ బోషధమును చన్నులకుబూసి పాలు గుడుపుట సుకరము.

లంఘనములు.

గీ. వాతపిత్త కఫజ్వర వ్యాధులందు
నొప్పు లంఘనములు. మూడు నుపవసించి
యంట లఘుభోజనముచేత నుంట గం-
త్రాగియుండుట పరమావధంబుమేళ.

స్త్రీబాలవైద్యసుధాభిప్రథమవీచిపుగి.

వాతప్రైత్యశ్లేష్మతారతమ్యములచే లంఘనములు
మూడువిధములు. వాతజ్వరపీడితుడు కేవలము నిరాహారిగా
నుండవలయును. పిత్తజ్వరితుడు లఘువుగ భుజించవలయును.
కఫరోగి పలుచని గంజి త్రాగవలయును. లంఘనములవలన
ఆమముదొలగి అగ్నిదీపనగలుగుటచే శ్రేష్ఠతమము. కావుననే
“లంఘనం పరమశాషధం” లంఘనము ఉత్తమ యశాషధమని
చెప్పబడియున్నది. సామాన్యముగా నజీర్ణాదులకు లంఘనము
కంటె శ్రేష్ఠమైన చికిత్స వేరొందులేదని గ్రహింపవలయును.
మనపూర్వులు వ్రతోపవాసములు బెట్టినది శరీరారోగ్యము
కొరకేగాని వేరొందుగాదు. మాసమున కొకపర్యాయమైన
నిరాహారులుగా ఉపవసించుటచే కోశములు పరిశుభ్రమగును.
అన్నమునుమాని దానికిబృడిగా పిండి పాలు మొదలగునవి గ్రో
లుటకాదు. ఏకాదశీ ఉపవాసమువలన నిర్మలమైన జీరరాగ్ని
గలుగుటయు భగవద్స్మరణ చేకూరుటయు కలదు. జ్వరాజీర్ణాదు
లందు పసికూనలకు గూడా జీర్ణశక్తిని దెలిసికొని పాలుదా
గించవలయును. విరేచనము తెల్లగా నగుచున్న నజీర్ణమని
గ్రహించవలయును.

కషాయాదుల వివరము.

౧ స్వరసము—అనగా వస్తువులయొక్క నిజరసమును
గ్రహించుట.

౨ కల్కము—యోషధులను చక్కగా నూరి నీటి యందు గలుపుట.

౩ శత్రము—కషాయము- క్వాధము- ద్రవ్యముల నుదకములోవైచి ఎనిమిదవభాగము మిగులునటుల గాచునది.

౪ శీతము—ద్రవ్యముల నలియగొట్టి రాత్రిపూట నీటి లోవైచి నానబెట్టి ఉదయమున తేలినీరు వండికొనుట.

౫ ఘంటము—నీటిని బాగుగాగాచి ఓషధులచూర్ణమును వైచి బాగుగా బిసికి అపుడే వడియగట్టి యుపయోగించుట.

అజీర్ణము.

వ్యాధులు జనించుటకుల జీర్ణముముఖ్యకారణము భుజించిన అన్నము జీర్ణముకాని యెడల పుష్కలతేనుపులు, తలనెప్పి, ఆవలింతలు, కడుపుబ్బరము, ఒకొకప్పుడువిరేచనము, కడుపునొప్పి కలుగుచుండును. విషూచి, (కలరా) బుట్టుటకుకూడా అజీర్ణమే ప్రాధాన్యము. విషూచి తీవ్రముగానుండు దినములలో అజీర్ణకర పదార్థముల భుజించకూడదనియు, అన్నములో తప్పక ఉప్పుజేర్చి వండుట మిగులమంచిదనియు వైద్యులభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

౧, అన్నము అరగకున్న యెడల ఒకమట్టి పాత్రలో ఆవాలు బాగుగావేయించి కొంచమునీరుబోసిదించి వంచుకొని ద్రావిన అజీర్ణము హరించును.

౨ మంచయింగువ నిష్పమిద పొంగించి పొడుముజేసి పేరిన నేతితో బుచ్చుకున్న అన్నము జీర్ణమై అజీర్ణమువలన గలిగిన కడుపునొప్పి హరించును.

౩ పరిశుభ్రమయిన అల్లము ముక్కలుజేసి గాజుపాత్రలోవైచి నిమ్మపులుసుబోసి కొద్దిగా సైంధలవణముపొడి జేర్చి ఊరబెట్టి నిత్యము భక్షించిన అజీర్ణములు హరించును.

౪ శొంఠిని పైపొట్టుదీసి శుభ్రమొనర్చి మట్టిపాత్రయందుజేర్చి సైంధలవణమును మెత్తగానూరివైచి నిమ్మపులుసు శొంఠికొమ్ములు మునుగునట్లుపూరించి సెగపయి పులుసు యిగురువరకుగాచి కొమ్ములు బాగుగా పొట్టలు బగులునట్లు వేయించి దింపుకొని నిత్యము పావుతులముకొమ్ము భోజనముకు ముందు భక్షించు చుండిన అజీర్ణములు హరించును.

౫ శొంఠిని పైపొట్టుగీచి కుమ్ములో (కాలుచున్న బూడిదలో) బెట్టి తీసికొని సైంధలవణముచేర్చి నూరి పొడిజేసి ఆపొడి మూడు వేళ్ళకు వచ్చినంత అన్నములో ప్రథమ కబళముతో భక్షించిన అజీర్ణములు హరించును.

౬ కరక చక్కలు, వేయిగచిన పిప్పళ్ళు, సావర్చలవణము ఇవి నూరి వేడినీళ్లతో పానముజేసిన సర్వాజీర్ణములు తొలగును.

౭ బడబాసలచూర్ణము—సైంధలవణము ౧ మోడి ౨ పిప్పళ్ళు ౩, చెవ్యము ౪, చిత్రమూలము ౫, శొంఠి ౬, కరక

పిందెలు 2, ఇవి చూర్ణ మొనరించి సేవించిన అగ్నిదీపనము కలుగును.

౮ అమృతవళి—నాభి ౨, గవ్వభస్మము ౫, మిరియాలు ౯, యివి అల్లపురసముతో వర్దించి పెసలంతటి మాత్రలోనరించి సేవించిన అగ్నిమాండ్యము దొలగును.

౯ చిత్రకాడిచూర్ణము--చిత్రమూలము, శొంఠి, వేయించిన యింగువ, వేయించిన పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్వము, అజామోదము, మిరియాలు, ఇవి ఒక్కొక్క కర్ణము, సద్యక్షౌరము, యవక్షౌరము, సైంధలవణము, సౌవర్చలవణము, బిడాలవణము, సముద్రలవణము, కాచలవణము, యివి ఒక్కొక్క కోలకము, ఇవి చూర్ణ మొనరించి మాదీఫలరసముతోనైన దానిమ్మఫలరసముతోనైన తడిపి యెండించి పుచ్చుకొనిన గ్రహణి గుల్మ ఆమవాతములు హరించును. అగ్నిదీపనము కలుగును.

అజీర్ణములకు నిరాహారము (లంఘనము) పరవశాషధము ఘృతా (నెయ్యి) జీర్ణమునకు ఉష్ణోదకము, శైలాజీర్ణమునకు పుల్లనీర్లు, గోధుమాజీర్ణమునకు దోసకాయ, అరటిపండు మామిడిపండు వీనియజీర్ణములకు ఘృతపానము హితకరములు.

శైత్యభారము (పడిసెము లేక జలుబు).

త్రాగునట్టి పానీయముయొక్క- మార్పువలనను, దేశము మార్పువలనను, శీతలవస్తు భక్షణమువలనను, ఋతుసంధుల

యందును తరుచుగా శైత్యభారము జేయుచుండును. మిక్కిలి తుమ్మలు, ముక్కుల వెంబడి నీరుగారుట, తలనెప్పి, ఏమియు తోచకుండుట, ఒడలునొప్పి, కొద్దిజ్వరము, షడిసెను కొంచము వెనుకాడగ నె డగ్గు యివి గలుగుచుండును.

కషాయము—సున్నముతో రుద్దిన ముడిమిరియాలు, కొంచము శొంఠి, కందులు జేచ్చి నీరుబోసి కషాయముగాచి దింపుకొను సమయమున తాటిబెల్లముగాని తాటికలకండగాని వేసి దింపుకొని పానముజేసిన శైత్యభారము, ఒడలు నొప్పి, ఉష్ణము మొదలగునవి హరించును. మూడుదినములు రేపు మాపు పుచ్చుకొనవలయును. రాత్రియందు ఏజ్జిక మానకొని చారుగాని పాలుగాని త్రోగుట మందిది. ఈకషాయముతో కస్తూరిమాతాళి సేవించవచ్చును.

ఆవిరినిక్షిప్త—నీగు బాగుగాగాచి అగు పసపుజేర్చి ఆవిరిబట్టవలయును. లేక పాలుగాచి వానియావిరిబట్టవలయును. ఈఆవిరులుబట్టట కూసే విధానముగాదు. పూర్వమునుండి ఆచారమున నుండియునది.

తలనొప్పికి—శొంఠి, గుప్పికొమ్మ, కచ్చారములు, కొంచము సాంబాణి యివి వాయింటాకు పసరుగోగాని నీటితోగాని గంధముదీసి కణతలకు, ముఖమునకు లేపనముజేసి అగ్నిపై సాంబాణివైచి ధూపము బట్టవలయును.

తలదిమ్ముకు మెడనొప్పులకు—ఉడుకు (వేడి) అన్నమును వస్త్రమున మూటగట్టి కాచవలయును. ఇదియు ఆవిరి చికిత్సలో చేరినదే. చాలానుంచి పోకిరియ.

శైత్యభారము మరీవేగముగా నున్నయెడ చనుబాలతో మంచి యింగువగాని గోరోచనముగాని సాది ముక్కుమీద పట్టువేయవలయును.

శిరోభారమునకు—వెరుక చెప్పియున్న రాజభూతాంజన కలికమును నీటితో సాది కనలలో బెట్టవలయును.

౧ నల్లజీలకర్రను గుడ్డతో మూటగట్టి నలచి వాసన జూచుచుండవలయును.

౨ చుట్ట అభ్యాసమున్నవారలు—చుట్టలో వాముజేర్చి చుట్టత్రాగవలయును.

౩ మంచిగంధము, ఆనాలపొడి కలపి మూడుకు, కణతలకు పట్టువేసిన శిరోభారము హరించును.

౪ దూసరితగె వేసుతో ఆనాలము అరుగదీసి యాంగంధమును కణతలకు, మూడుకు పట్టువేయవలయును.

౫ మిరియాలు గరబోల వైచి నెయ్యిబోసి పెళపెళ వేయించి నేతితోసహా మిరియాలు అన్నముతో వడ్డిచుకొని భక్షించవలయును. గొంతు బొంగుబోయిన హరించును.

౬ మిరియాలు తమలపాకుతోజుట్టి అముదము దీపపుకొడిన లోపలిగింజలు చిటచిట యనుదాకగాచి యాపొట్లము

నమిలి మ్రింగవలయును. కారముగానుండిన తదుపరికొంచెము బెల్లము బుగ్గనుబెట్టుకొనవలయును.

2 మిరియపుగింజ సూదికిగుచ్చి దీపపు సెగనుగాచి ఆపొగ కపాలమున కంటునట్లు బీల్చిన కనులపెంట నీరుగారి శిరోభారము నెమ్మదిచును.

౩ కొందరు నల్లమందు మాత్రలవైచికొనుటకలదు.

పడిసెము దగ్గుకు

౧ కరక్కాయచెక్క బుగ్గనుబెట్టిపండుకొనవలయును.

౨ తాటికలకంఠ బుగ్గనుబెట్టి పండుకొనవలయును.

3 దాచిన అరఖు తమలపాకునకు బూసి భక్షింప వలయును.

౪ వేయించిన మిరియపుచూర్ణమును చక్కకేళి అరటి కాయతో కూరి భక్షింపవలయును.

గొంతునొప్పికి—శొంఠి, మిరియాలు ఇవి నీరుసున్నము తోనూరి గరితెతోవైచి పాలుబోసి ఉడికించి గొంతుకకు పట్టు వేయవలయును.

దగ్గుకు—లవంగములు కాచి పొంగించి బుగ్గనుబెట్టి పరుడవలయును. పడిసెము ముసిరి ముక్కులపెంట నెత్తుకు బడిన నీరుల్లిపాయనలచి వాసనజూడవలయును.

ముక్కుతో దుర్వాసనబుట్టినను క్రిములుబడినను శొంఠి

పొడి పీచునలయును. పడిసెము నూరురోగముల పెట్టని పెద్దలు
జెప్పుచుండురు. ప్రాణమోసము లేదుగాన నిర్భయము.

ముక్కులాబిగ వేసిన శొఠిపొడుముగాని సాంబాణి
రఘు (పువ్వు) గాని పీచునలయును.

డగ్గును—లవంగములు, మడ్డివెలిగారము గరిటలో
పొంగించి పొడియొనర్చి ఆపొడిని తేనెతో భక్షించవలయును.

గృహణి (బాకవిరేచనములు)

ఇవి సాధారణముగా వర్షముతువు ప్రారంభమున
గలుగుచుండును. అన్నకోశములో మడ్డి కారణాంతరముచే బా
హ్యగత మగుటయని వైద్యశాస్త్రాభిప్రాయము. ఇందు హా
తాది భేదములు గలవు. నూటివూటికి మలముబాధతో వెడ
లుట, అన్నము జీర్ణముగాకుగడుట, ఆకలి జచ్చుట మొదలగు
గుణములు కలుగును. గృహణముండు తొలుత చికిత్సకూడదు.

౧ గసగసాలు, దాచినిచక్క యివిపొడిజేసి అన్నముతో
భక్షించిన గట్టును.

౨ గవ్వపలుకు సాంబాణి, ఆరక్షిరూపరము శుద్ధి చేసిన
యింగిలీకము యివి నూరిన మైనమువలె నగును. కందిగింజంత
మాత్రా యామమునకొకటి భక్షించవలయును.

౩ మంచి అల్లపుముక్కలు జెజ్జములువేసి అందు నల్ల
మందుమాత్రల నిడి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబూసి నాలుగైదు
పిడకలతోపుటమువేసి గైకొని చల్లాచ్చి నూరి మాత్రలగట్టి

గృహముకొకటిభక్షించిన గ్రహణులు హరించును. వైశ్యగ్రహణులందు మిగుల బలి యొనరించును.

౪ చిల్లగింజలు (ఋండుపువిత్తులు), చింతవిత్తులు గాఢముతీసి దానిలో తంగేడువేరు పట్టజేచ్చి మర్దించి మాత్రీలుగట్టి పంచదారలో పొలిపి భక్షించిన ఉష్ణగ్రహణులు గట్టును.

గి నీరుల్లిపాయకు రంధ్రమువైచి దానిలో నల్లమందు బెట్టి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబూసి అగ్నిలో నుడికించి యాపాయను భక్షించిన ఉష్ణగ్రహణులు హరించును.

౬ వెల్లులిపాయలలో ఏకరెబ్బది గైకొని దానిలో నల్లమందుకూరి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పెడబూదివి యుడికించి సేవించిన వాత గ్రహణులు గట్టును.

౭ త్రిమూర్తిగ్రహణి—ఇగిలీకము, రససింధూరము, రసకర్పూరము ఇవి శౌంఢిరసముతో నూరి పెసలంత నూత్రీలుగట్టి సేవించిన వాతగ్రహణులు హరించును. ఇగిలీకము చనుబాలతోనూరి శుద్ధి జేయవలయును లేనియెడ వేపచక్క రసముతో నూరిన శుద్ధిఅగును.

౮ ఖజూరగ్రహి—గసగసాలు, దాచినిచక్క, కొడిశపాల, నల్లమందు, యింగిలీకము, అతివస, యివి నూరి ఖర్జూర ఫలములలో గుండ్కి పైన తడిగుడ్డజుట్టి పేడబూదిగి నాలుగైదుపిడకలతో పుటముబెట్టి తీసి మర్దించి మాత్రీలుగట్టి గృహముకొకటి భక్షించిన సమస్త గ్రహణులు గట్టును.

దానిమ్మగ్రహణి-గసగసాలు, కొడిశపాల, అతివస, యింగిలీకము, రసకర్పూరము, రససింధూరము, దాచినిచక్కయివి నూరి దానిమ్మకాయలోని విత్తులదీసి యీపొడిని కూరి నల్లమందుమాత్ర పొడిమధ్య నిడి పైన తడిగుడ్డపట్టి పేడగొదివి పుటము పెట్టి తీసి నూరి మాత్రలగట్టి యొసంగిన సమస్త గ్రహణులు హరించును. దానిమ్మచక్కలు ఉప్పునూరి మాత్రలుగట్టి పెరుగుతో భక్షించవలయును.

దానిమ్మయిగురు పెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు గట్టును.

మొతులు పెళపెళ వేయించి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు గట్టును.

కరివేపాకు, మిరియూం కొంచము ఉప్పుజేర్చి నూరి పెరుగుతో భక్షించిన గ్రహణులు హరించును.

ఇంగువ పొంగి చి పేననేతితో భక్షించిన వాతగ్రహణులు గట్టును.

ఓమము వేయించి నూరి మరల వేయించి నూరి యిటు లేడుసారు లొసరించిన మైసపక్వమునకు వచ్చును. దానిని మాత్రలు గట్టి సేవించిన గ్రహణులు గట్టును.

శొంఠి నీటితో మెత్తగానూరి గరిశులో కొంచము నేయివైచి యడికించి దింపుకొనునపుడు కొంచము పటికి బెల్లము పొడివైచి కలపి మాత్రలు గొనిన గ్రహణులు హరించును. దీనినే శొంఠి ఉక్కెర యనియెదరు.

నెల్లము పాకుబట్టి దానిగో ఓమముగలపి దింపి ముద్దలుజేసి భక్షించిన గ్రహణులు గట్టుచు. దీనినే వాముయుక్కెరయనియెదరు.

జాజికాయగ్రహణి—జాజికాయకు రంధ్రమునైచి నల్లమందుమాత్రబెట్టి తడిగుడ్డజుట్టి పేడబొదివి రెండు మూడు పిడకలతో బుటముబెట్టి తీసి కుంకుమపువ్వు ౨ చిన్నములు చేర్చి తమలపాకు, రసముతోనూరి మాత్రలుగట్టి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు గట్టును.

“గ్రహణ్యామతీసారే చాష్య ఘ్నేనం మాశ్మవత్పు పే.త్”
గ్రహణ్యాతీసార రోగులను నల్లమందు తల్లివలె బోషింపుచుండు గావున నల్లమందు జేరిన మాషధముల వల్లనే గ్రహణ్యాతీసారముల హరింపజేయవలయును. బసవరాజీయం. పు 333.

ఆమకుఠారము—జాజికాయ, త్రికటకములు, పేల్చిన నెలెగారము, శుద్ధిజేసిన రసము, శుద్ధిజేసిన గంధకము, నల్లమందు, శుద్ధిజేసిన నాభి, తుంగముస్థలు, కొడిశపాల, చిత్రమూలము, త్రిఫలములు, అతివస, బూరుగుబొక, యవక్షౌరము, నేతితో పొంగించిన యింగువ, ఇవి సమములు కల్వములోజేర్చి గంజావియాకు రసముతో మూడుదినములు మర్దించి మాత్రలొనరించి శొంతి కషాయముతో బుచ్చుకొనిన గ్రహణ్యాతీసారములు హరించును.

అతిసారములకు పాతాదిచూర్ణము—చిరుబొద్ది (అగరు శొంఠి), బూరుగుబంక, తుంగగడ్డలు, ఆరెచక్క, మారేడుగుజ్జ, శొంఠి వీటిని సమభాగములు గ్రహించి చూర్ణ మొనరించి మజ్జిగలో కలిపి కొంచెము బెల్లముచేర్చి పానము జేయించిన దానుణములైన అతిసారములు గట్టును.

కొడిశవిత్తులు, యిగువ, అతివస, వస, సౌవర్చలవణము, వట్టివేరు, యివి చూర్ణ మొనరించి వేడినీటితో పానముజేసిన వాంతి, రొమ్మునొప్పి, శూల యివి కలిగిన గ్రహణ కట్టును. కరక్కాయ చక్కలు, సౌవర్చలవణము, జీలకర్ర, యివిసమ చూర్ణ మొనరించి యివి ఉష్ణోదకములో గలపి, కొంచెము మిరియపు చూర్ణము గలపి పానము జేయించిన కడుపునొప్పి, వాంతులు గట్టును.

ఉమ్మెత్త వేళ్ళ కల్కమునకు సమము మిరియపు చూర్ణము చేర్చి మర్దించి రెండు గుడివింద గింజలయెత్తు మాత్రలసేవించిన శ్రీరాముడు వారధిగట్టిన భంగి గ్రహణ్యాతిసారముల బంధించును.

పథ్యములు—పొట్లకాయ, కొడిశకాయ, జాజికాయ, పులిచింత, అరటిపండు, మారేడుగుజ్జ. చక్రివర్తిమూర, నిద్ర, నెలగపండు, అరటిపువ్వు, కందికట్టు, మజ్జిగ యివి పథ్యములు.

జ్వరచికిత్సలు.

వృద్ధకుద్రాది కషాయం—వాకుడువేరు, నేలవేము, పొట్ల, చందనము, తుంగగడ్డలు, చేతిపొట్ల, తిప్పతీగె, పద్మకము, అడ్డసరము, వేసనము, పుష్కరమూలము, జటామాసి, వేపచెక్క, గంటుభారంగి, వేగిస చెక్క, చంగల్వకోష్ఠ్య దురదగొండివేళ్ళు, వీనికషాయము గాచి యొసంగిన సమస్త జ్వరములు హరించును. జ్వరము లన్నిటికి ఆనందభైరవి వాడ వచ్చును.

వాతకఫజ్వరములకు కషాయం—తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగె, శొంఠి, అడ్డసరము, వట్టివేరు, పర్వాటక, కరకచక్కలు వాకుడువేరు, దురదగొండి వేరు, యివికషాయముపెట్టి త్రాగించిన వాత కఫ జ్వరములు హరించును.

పైత్యజ్వరమునకు కషాయం—తిప్పతీగె, నేలవేము, ధనియాలు, పద్మకం, రక్తచందనము, నీటిని కషాయముపెట్టి ఆనందభైరవిని సాది యొసంగవలయును.

౨ వెలగాకు జీలకర్ర నీటియావిరి మీద యడికించి రసము పిండుకొని కొంచము తేనె జేర్చి పానము జేయించిన వమనములు, ఛర్ది, పైత్యము యివిహరించును.

వాతపైత్యజ్వరమునకు కషాయం—తిప్పతీగె, పర్వాటకము, తుంగగడ్డలు, నేలవేము, శొంఠి, వీనికషాయ మొసంగవలయును.

౧ శొంఠి, తిప్పతీగె, తుంగగడ్డలు, దురదగొండి వేళ్ళు
౨ నేలవేము, కటుకరోహిణి, తుంగముస్థలు, సర్పాట
కము దురదగొండి.

౩ శొంఠి, అడ్డసరము, తుంగగడ్డలు, దురదగొండి వేళ్ళు
ఈమూడు ప్రకరణలలో దేనినైనా కషాయము గాచి మొసం
గిన వాతపైత్యములు హరించును.

వాతజ్వరమునకు కషాయము-తిప్పతీగె, శొంఠి, మోడి
వీనికషాయము గోలిన వాతజ్వరములు హరించును. వాతజ్వ
రములందు కస్తూరిమాత్రల వాడవచ్చును.

పైత్యశ్లేష్మములకు కషాయము—రక్తచందనము, పద్మ
కావ్యము, ధనియాలు, తిప్పతీగె, వేపగొడిమలు, వీని కషాయ
మొసంగిన పైత్యకఫములు హరించును.

జ్వరములకు సాధారణ కషాయము—గంటుభారంగి,
తిప్పతీగె, తుంగగడ్డలు, దేవదారు, పెద్దములక, శొంఠి, పిప్పళ్లు,
పుష్కరమూలము, వీనికషాయ మొసంగవలయును. లఘుజ్వర
హరమాత్రాలు వాడవచ్చును.

జ్వరము పక్షమగుటకు కషాయం—దేవదారు, ధని
యాలు, శొంఠి, పెద్దములక, చిన్నములక, వీనికషాయ మొసం
గిన జ్వరము పక్షమగును.

శ్వాసకాస జ్వరమునకు కషాయము—కరకపువ్వు, పి
ప్పళ్లు, గుమ్మడు, టేకు, పుష్కరమూలము, వీనికషాయము

చల్లారినమీద తేనె జేర్చి తాగిన రొప్పు దగ్గు కట్టును.

సన్నిపాతములకు పంచకొల కషాయము—చిత్రమా
లము, పిప్పళ్ళు, చెన్ద్రము, శొంఠి, మోడి, వీనిని కషాయముపైట్టి
యొసంగిన అసాధ్య సన్నిపాతములు దొలంగును.

ఆర్కాది కషాయము. ధన్వంతరీవైద్య లహరి—

గీ॥ దారు తక్కిలి జిల్లేడు వేరుపట్ట

నేలవేమును వస పంచ కొలములకు

గుంటగల్గరయు దురద గొండి మునగ

చెక్క రాన్నము వావిలి జేర్చినీట

గాచి యొసగ ధనుర్వాత కాసచయము

సన్నిపాతాది సూతికల్ సమయుటగుద॥

దారు=దేవదారు ; రాన్నము=మంప రాన్నము ; తక్కి
నది సుగమము.

—ఆహిరజ్వర కషాయము—

గీ॥ ధాన్య జలధర రక్తచందనమువట్టి

వేళ్ళు నాగరమును వీనివేగగాచి

తేనె శర్కరలనుజేర్చి పానమునకు

మెసగతాహిక జ్వరములు భసితమగును॥

ధాన్య=ధనియాలు; జలధర=తుంగగడ్డలు; నాగర=శొంఠి.

చలిజ్వరములకు (శీతజ్వరము)—తిప్పతీగె, వేపచక్క,

ఉసిరిక వరుగు వీనికషాయములో శీతాంశు రసము సాది కలిపి యొసగిన శీతజ్వరములు హరించును.

విషమజ్వరములకు—తులసియాకు రసములోగాని తుమ్మిపూల రసములోగాని వేయించిన మిరియాల చూర్ణమును గలపి పానముజేయించిన విషమజ్వరములు హరించును.

సర్వజ్వరములకు కషాయం—

సీ. నేలముల్క సుగంధి ♦ పాలపిప్పలి నేల

యుసిరిక విషబాద్ధి ♦ యుసిరకలును

కటుకరోహిణి ద్రాక్ష ♦ కౌటజంబులు రక్త

చందన తుంగము ♦ స్థలును వట్టి

వేరులు యతివన ♦ మారేడుపిందెలు

వస వీని సమములు ♦ వెస కషాయ

మునుగాచి యొసగుచు ♦ తనువుకుబూసిన

విషమజ్వరంబులు ♦ విడుచు టరుదె

గీ. క్షయలు తలపోట్లు వాంతిశో ♦ షలు హరించు

పార్శ్వశూలలు యరుచులు ♦ భసితమగుచు

సంధిగతవాయువలుదొల్లి ♦ సమయనుష్ఠ

వాయుప్రలు శక్తియుతభావ ♦ వామదేవ.

ధన్వంత్రీవైద్యులహరి.

కౌటజములు=కోడిశపిత్తులు, విషబాద్ధి=అగరుశొంఠి.

దగ్గులకు.

౧ వాకుడుకాయలలో లవంగములుగుచ్చి మైన తడిగుడ్డలు జుట్టి పేడబాదివి నాలుగైదు పిడకలలో పుటముబెట్టి ఉడికినకాయలను గైకొని బాగుగామర్చించి మాత్రాలుగట్టి వాడిన కాసలు హరించును.

౨ వాకుడుచెట్టు సమూలము నెండబెట్టి పొడుముజేసి యుంచుకొని వేడినిశ్శూల పొడుమువైచి వడియబోసి ద్రావిన దగ్గులు హరించును.

౩ మిరియాలు వేయించి పొడుముజేసి చక్రకేళి అరటి ఫలముతో భక్షించిన దగ్గులు మానును.

౪ దాచినఅరఖు తమలపాకుకు నలది భక్షించిన కాస హరించును.

౫ పగడభస్మము పేరిన నేతితోదినిన దగ్గు గట్టును.

౬ తెల్లజల్లేడు వేరుపట్ట కొంచము తమలపాకుతో భక్షించిన దగ్గు హరించును.

౭ బలురక్కసియాకు కొద్దిగా తమలపాకుతో దినిన శ్రేష్ఠము తెగి పడును.

౮ కరకపువ్వుచూర్ణము తేనెతోగొనిన కాస నెత్తుదించును.

౯ కల్లుతోదింపిన సారాయము నీటితోకలపి పుచ్చుకొనిన దగ్గు నివారణమగును.

నారికురుపు (నాడీవ్రణము)

౧ నెమలియీకె మధ్యనుండు కన్నుదీసికొని కాల్చి మసి జేసి వెన్నలోగలపి భక్షించిన నారికురుపులు నయమగును. ఇది పరమ హంసక్రియ.

౨ దివిసినపాకు ఆముదములోజేర్చి పిసికి కట్టుగట్టినను యెర్రదుండిగపు ఆకులునూరి యుడికించి గట్టినను నారికురుపులు హరించును.

౩ బీరపేళ్ళ రసముతీసి యవతొరము కలపి పూటకు తులమువంతున ఐదుపూటలిచ్చిన నారీవ్రణములు హరించును.

చేతులగజ్జికి—మంచిసీరు సున్నము ఆముదము మెత్తగా నూరి వేపన మొనరించిన బాగుగా మానును. చాలామంచి ప్రిక్రియ.

తీటగజ్జి జిలలకు—మిరియాలు, కస్తూరి, పసపు, మణి శిల, గంధకము, పసపు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పాదరసము, గంగసింధూరము, హరిదళము, తగరపువిత్తులు, తంగేడు విత్తులు, భావించివిత్తులు, యివి మెత్తగా పొడుముగడ్చి వెన్ననుజేర్చి యినుముతోనూరి బూసిన సమస్త తీటలు మానును.

గుంటగల్గర పసరుదీసి శరీరమునకు లేపన మొనర్చిన తీటలు హరించును.

తంగేడుయిగురు పెరుగుతో నూరిబూసిన ఉష్ణమువలన కలిగిన తీట నిస్సంశయముగా నివారించును.

రొండిగజ్జికి (పామా)—పాదరసము గంధకము యివి ఉమ్మెత్తాకు రసముతో నూరి నూనెలో గలపిబూసిన రొండు గజ్జిమానును.

జిల్లేడుబాలు బూసిన రొండుగజ్జి నిస్సంశయముగా నివారణమగును. మరలెన్నిటికిని రానేరదు. మంటకు సహించ వలెను.

కురుపులు తేలుటకు కట్టు.

౧ గోధుమపిండిగాని బియ్యపుపిండిగాని నీటితో యుడికించి కొంచము ఆముదముకలపి దినమునకు నాలుగుకట్లు విడువక గట్టుచుండిన కురుపులు తేలి పగులును. పిండికట్లు చాలామంచిది. మంటలున్నయెడ అవిశపిండి నీటిలో గలపి గుడ్డకు పట్టించి పట్టి వేయవలయును. గడ్డుగట్టినయెడ రణపాలాకులకు ఆముదము బూసి నిప్పులపై గాచి కట్టుచుండ వలయును. బాలింతబోలు, బియ్యము, యివి నీటితో మైనపాకముగా నూరి పట్టివేసిన గడ్డులు కరుగుచు.

౨ మట్టిపాలుగాని, జువ్విపాలుగాని, గుడ్డకు పట్టించి పట్టి వేసిన తేలి పగులును. లేదా అణగిపోవును.

౩ ఇగిలీకము, హారతికర్పూరము గవ్వకలుకు పాంబాణి యివి సమములు నూరిన మైనముగా దిగును. అది గుడ్డకు

పట్టించి పట్టివేసిన కురుపులు తేలి పగిలి హాయినిచ్చును.

౪ ఆవువెన్న గోడకుకొట్టి నీరుపోయినపిమ్మట దూదికిబూసి వేసిన మంటలణగి, రసికను వెలిబుచ్చును.

౫ పిచ్చి కుసుమను సమూలము నూరి బిళ్లగట్టిన చీము బాగుగా గారి కురుపులు మానును.

వడిసెగడ్డ—మంచిసీరు సున్నము కోడిగుడ్డులోని తెల్లచాన యింగువ యివి నూరి పట్టివేసిన సమసిపోవును. మొటమరించిన పెంటనే యీ పట్టీలు రెండుమూడు వేయ వలయును.

కొరుకు పుండ్లకు.

౧ రసకర్పూరము ఉమ్మి (ఃష్టివనము) తో సాది రెండు మూడు దినములు పులిమిన మానును.

౨ నీలిమందు రసకర్పూరం యివి నీళ్ళతో సాది లేపన మొనర్చిన కొరకు హరించును.

కాలిన పుండ్లకు—సున్నపు తేటనిరుగొ కొబ్బరినూనె గాని, మంచినూనెగాని, జేర్చి గిలకొట్టిన తెల్లగా వెన్నవలె నవసీతమగును. ఇది పూయ వలయును.

కాళ్ళుచేతులు పగిలినందుకు—మైనము గుగ్గిలము బెల్లము తేనె నెయ్యి యివి కరగించి అందునైఠలవణము కావి రాయి వీనిపొడుము గలపి బూసిన నయమగును.

కరపాదములు పాసి కొరకు గల్గినందుకు (అలసక) —
 తడి నేలను బురదలో తిరుగుటచే వేర్ల సందున మాంసము కృశ్చి
 నీరుగారుచు దురద మంట పోయిగలుగును. ఇదియే అలసకము.
 ౧ పసుపు, కానుగువిత్తులు హరిదళము పద్మ కాష్ఠము
 అన్న భేది గోరోజనము యివి తేనెలో మర్దన జేసి పూసినమానును.
 ౨ మూత్రము బోసికడగిన నివారణయగును. నిస్సం
 దేహము.

సెగరోగములు (గనేరియా) పచ్చశగకు.

౧ నల్లజీలకర్ర తు ౫ తెల్లజీలకర్ర తు ౫ వంగభస్మము
 తు ౫ లవంగములు తు ౧ | తనాక్షుగి తు ౫ ఏలకులు తు ౦
 యివి చూర్ణ మొనరించి పూటకు తు ౦ ౫ చెందినీ అత్తరుతో
 గాసి, శర్కరతోగాని పుచ్చున పచ్చసెగ నివారణయగును.

౨ పచ్చకర్పూరము తు ౧ కుంకుమపువ్వు తు ౧ ఏలకులు
 తు ౧ దాల్చినపట్ట తు ౧ చందనముగాలు తు ౧ ఇవి చూర్ణ
 మొనరించి చెందినీ అత్తరు నార్ది చిగురిగిజ ప్రమాణము
 వటకములు చేసి ఎరుమిది గా మును పుచ్చుకొనిన చిరకాలము
 నాటి పచ్చసెగలు నశించి మును.

౩ సాలామిసి తు ౧ చలవమియములు తు ౧ తెల్లజీలకర్ర
 తు ౦ ౫ రేవలచిన్ని తు ౩ వీచి చూర్ణము పూటకు తు ౦ ౫
 నంతున తెల్లచక్కరతో బుచ్చుకొనిన పచ్చసెగ హరించును.

తెల్ల సెగకు — లవంగములు ఏలకులు రేవలచిన్ని

వాయువిడంగములు మిరియాలు దాల్చినపట్ట యివి సమములు చూర్ణ మొనరించి శర్కరజేర్చి చెందిని అత్తగులో మర్దించి చిల్లవిత్తంత మాత్రల పుచ్చుకొనిన తెల్లసెగ తప్పక నివారణ యగును.

పరమహంస క్రియలు—మునగపువ్వు తు ౧ సెనగ పప్పులో ఉదయకాలమందు భక్షించిన తెల్లసెగ తప్పక నివారణయగును. పథ్యము బాగుగా చేయవలయును. పులుసు కారము నేయి తగ్గించవలయును.

చిల్లవిత్తులు (యీడుపగింజలు) ఇవి కొంచము నలియ గొట్టి రాతిపూట మజ్జిగ (తక్రిము) లో నాననైచి ఉదయం బాగుగనూరి మాత్రబుచ్చుకొని యా చల్లనుత్రాగ వలయును. తెల్లసెగ తప్పక నివారణయగును.

ఎఱ్ఱసెగకు—కర్పూరశిలాజతు తు ౧, పాతపెల్లము తు ౧౪, శొంఠి, తు ౦౪, పిప్పళ్ళు తు ౦౪, మిరియాలు తు ౦౪, యివి మురుపిండాకు (కుప్పింటాకు) రసముతో నూరి గచ్చుకాయంత మాత్ర బుచ్చుకొనిన ఎఱ్ఱసెగ నివర్తించును.

పచ్చకర్పూరము తు ౦౧, నల్లజీడిగింజలు తు ౦౧, కర్పూరశిలాజతు తు ౦౧, శంఖభస్మము తు ౧, ఏలకులు తు ౦౧, దాల్చినపట్ట తు ౦౧ యివి చూర్ణ మొనరించి పూటకు పావు తులము వంతున యిరువది దినములు సేవించవలయును.

సర్వవిధములగు సెగలకు—ఏలకులు తు ౦౪, చలవ
మిరియాలు తు ౧ పొంగించిన పటికి తు ౨౪, పొంగించిన వెలి
గారము తు ౪ కర్పూరశిలాజతు తు ౧౪, సురాకారము తు ౦౧,
దాల్చినిపట్ట తు ౦౪, పచ్చకర్పూరము తు ౦౪, కుంకుమపువ్వు
తు ౦౧, గసగసాలు తు ౦౧ వీని చూర్ణము పూటకు పావు
తులము చొప్పున చెందినీ అత్తకుతో బుచ్చుకొనిన చిరకాలము
నాటి సర్వసెగలు నివారణమగును.

సర్వవిధములగు సవాయిలకు.

౧ నేలతాడిగడ్డలు తు ౧, కురాసానివాము తు ౧, లవం
గాలు తు ౧, జాపత్రి తు ౧, శిలాజతు తు ౧, వాము తు ౧,
కన్నకొమలి తు ౧, కురంజివాము తు ౧, తెల్లజల్లేడువేరు
తు ౧ యివి చూర్ణముజేసి అందు నువ్వులు పాతబెల్లము నల్ల
జీడిగింజలు యివి తులములు జేర్చి బాగుగా మర్దించి కుంకుమ
విత్రంత నూత్రిబుచ్చుకొనిన సర్వసవాయిలు హరియించును.

౨ జీడిగింజలు శే ౦౧, కొబ్బరి యేబులము (తు ౧౫ కావ
చ్చును) పాతబెల్లము యేబులము యివి బాగుగా వ్రంచి ముద్ద
జేయవలయును. పిమ్మట పిప్పళ్లు, మిరియాలు, పిప్పలికట్టె
(మోడి) ఓమము, చిత్రమూలము, తెల్లజల్లేడుపట్ట తులములు
వీని చూర్ణ మొనరించి తేనెపాకము బట్టి పైముద్దను చూర్ణము
నుజేర్చి లేహపక్వముగా దింపుకొనవలయును. పూటకు తు ౦౪
మొదలు తులమువరకు పుచ్చుకొనవచ్చును.

3 గులాబీమొగ్గలు, ముసాంబరము, శొంఠి, శునాముఖి, కరక్కాయలు, ఉసిరికకాయలు, నల్లకరక్కాయలు, పచ్చి పసపు ఇవి సమములు కలబాదగుజ్జతో నెక దినము మర్దించి కుంకుడువిత్తులంత మాత్రాలు నేవించిన సర్వసవాయిలు హరించును.

సవాయిపుడ్లకు పూత.

౧ హారతికర్పూరము, జాగాలిపచ్చ, యింగిలీకము, పాదర సము, తాళకము, రసకర్పూర ... కాచు రససింధూరము యివి పొడుముజేసి ఆవివెన్నతో కంచుకొచ్చముపై రాగిచాత్రతో నూరి పుడ్లకు పూయవలయును

౨ కాచు, యింగిలీకము, రసకర్పూరము కాళ్చి పొంగించినమైలతుత్తము మృదారుచిన్ని యివి సమములు వెన్నతో మర్దించి సవాయిపుడ్లకు లేపనమొనర్చిన నయమగును.

నీగుచురుకు గజడియాకు—పొగించిన పటికి పొంగించిన మడ్డివెలిగారము, సువాసనము యివి సమములు పొడియొనర్చి వెన్నతోగా మిగిలిన భక్షించిన నీగుచురుకు సెగలు హరించును

కస్తూరిపసపు, ఉశిరికనగుడు యివి మూర్త మొనరించి వీటికి సమము చక్కెరగలపి పూయను తులము నాతున పుచ్చుకొనిన తెలుపు, ఎరుపు, చురుకులు మానును.

విషూచి (కలరా) కి మంచి మాత్రాలు—వాము తుంక

మిరియాలు తు గ, మిరపవిత్తులు తు గ, పాలయిగువ తు గ
హార్తికర్పూరం తుగ, నల్లమందు బేడయెత్తు కస్తూరి చిన్నం గ
యివి అల్లపురసం నల్లేరురసములతో మర్దించి కందిగింజలంత
మాత్రాలు జేసి వాడవలయును. ఇవి అజీర్ణములకుకూడా పనికి
వచ్చును.

చర్దికి (డోకు) మయూరభస్మము—వెలగాకు, మంచి
పట్టుగుడ్డ, నెనులియూకె, నల్లజీలకర్ర, యాలక్కాయలు, లవం
గాలు, శొంఠి, అక్కలకర్ర, పిప్పళ్ళు యివి పెంకులోజేచ్చి
మాడ్చి చూర్ణముజేసి నీసలలో భద్రపరచుకొని కొంచము
పొడి తేనెతో నాకించిన చర్దులుగట్టును.

వరిపేలముల జానలో శొ. తిపాడిని జేర్చి త్రాగించిన
చర్దులు హరించును.

ఎండగొను బొక్కలో నీరుదెచ్చి పానముజేయించిన
చర్దులు ఎక్కిళ్ళు యివి హరించును.

ఆవాలు నీటిలో వ్రేత్తగాచూసి గుడ్డను పట్టించి రొమ్ము
యగు పట్టి వేయవలయును ఇది విశేష కాలముచిన పొక్కి
పుష్పబును గాన మంట బుట్టిచూడనే పట్టు తీసివైచి తును
నవలయును.

ముఖమృగులకు—గేదెపాలును చిలికి వెన దీసి ముఖ
మునకు లేపన మొనరించిన మృగులుమాని కాంతిగలుగును.

పచ్చిపసుపు, మౌనిపసుపు, మంజిష్ఠి, నెయ్యి, తెల్ల

వాలు, కావిరాయి వీనిని మేకపాలతో నూరి ముఖమునకు లేపనమొనర్చికొనిన బాలసూర్యుని వంటి కాంతి గలుగును.

మంజిష్ఠి లేక నేలతాడిగడ్డల గాని తేనెతో నూరి బూసిన మంగులు నల్లని పొడలు హరించును.

పచ్చిపసపు, రక్తచందనము యివి బట్టెపాలతో నూరి యలదిన నల్లని మండలములు నివారణయగును.

ఇంద్రులుప్తము (పేచుకొరకుట) — గుంటగలగరాకు రస ముతో తైలముగలపి చిక్కగా గాచి తల యంటుకొనిన వెంట్రుక లూకుట మానును.

కరక్కాయచక్కలు తాడికాయ ఉసిరికవరుగు నల్ల కలువగడ్డలు యష్టిమధుకము వీని చూర్ణము గుంటగలగరాకు పసరుతో నూరి కల్కముజేసి గుంటగల్గరాకు రసము బోసి దాని కర్థము నుప్పులనూనె జేర్చి తైలపక్వముగా గాచి తల యంటుకొనిన కేశములు వృద్ధిజెందును.

దాసాని పుప్పులను కరియాపు పంచితముతో నూరి బూసిన పేచుకొరకుట మాని వెంట్రుకలు బెరుగును.

కుంకుమాదితైలము — కుంకుమపువ్వు చందనము చొద్దుగ పట్ట రసకర్పూరము రక్తచందనము మ్యానిపసపు మంజిష్ఠి పట్టివేళ్ళు అలిమధురము లపంగపత్రి పద్మకాష్ఠము తామరగడ్డ చంగల్వకోష్ఠ గోరోచనము పసపు లక్కమ్యానిపసపు కావి రాయి నాగకేసరములు మోదుగపువ్వు పేంకాము మజ్జి

చిగుళ్లు జాజిమైనము తెల్లనాలు తులసి వస యివి నమములు
నూరి నాలుగింతలు పాలుబోసి కషాయముగాచి యందు రెండు
ప్రస్థములు నూనె గలపి మాదాగ్నితో తైలపక్వ మొనర్చి
దింపి ముఖమునకు లేపనమొనర్చికొనిన వ్యంగము నీలిక తిల
కాలము మొటిమలు మొదలైనవి హరించి కాంతిగలుగును.

స్వరభంగమునకు (కంఠస్వరము లేకున్న) — అల్లము,
గుంటగల్గర, గోరింట, వస, మండుక బ్రాహ్మి భావంచివిత్తులు
నీనిచూర్ణము ఉష్ణోదకముతో మాఖ బంగర లు మొదలు
ంగర దినములు సేవించిన కోకిలస్వరము గలుగును. మః సూక్
బ్రాహ్మియనగా సరస్వతీయామ (నల్లారాకు)

సైంధలవణము కొడిశపాల మిరియాలు నీనిచూర్ణ
మొక్కింత ఉష్ణోదకముతో పానమొనరించిన స్వరము బాగుగా
గలుగును. ఇది రాత్రి పరుండబోవునపుడు పుచ్చుకొనవలయును.

కణతులకు — సీసము బిళ్ళ జేసి కణతిపైనగట్టిన మెల్లగా
కరగిపోవును. సీసము వెన్నలో సాది బూయుచుండిన కణతులు
హరించును.

మేహములకు — ఏలకులు శిలాజతుభస్మము పిప్పిమ్మ
కొండపిండివేళ్ళు పీటిచూర్ణము బియ్యపుకడుగుతో త్రాగిన
మేహములు హరించును. దోసవిత్తులు, సైంధలవణము, త్రిఫ
లములు సమములు చూర్ణించి వేడినీటితో త్రాగిన మేహములు
నివారణయగును. కరక్కాయ చక్కలు ౧, తాడికాయలు ౨,

ఉశిరకవరుగు 3, వీనిచూర్ణమునరించి నేయి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనవలయును. తంగేడుచెట్టు సమూలము నెండించి చూర్ణముగావించి దానికి సమము ఉసిరకపప్పుచూర్ణము ఉసిరకచూర్ణమున కర్థము మ్రానిపసపు పొడుముగలపి తేనెతోగాని వజ్జితోగాని సేవించవలయును.

ఏలకులు శిలాజతుభస్మము హోమమాక్షికభస్మము యష్టిమధుకము త్రికటుకములు వాయువిడంగములు త్రిఫలములు యివి సమములు చూర్ణించి చూర్ణమునకు సరితంగేడు విత్తుల చూర్ణముగలపి పూబకు కర్షమువంతున తేనెతోబుచ్చుకొనవలయును.

దంతధావనకాష్ఠములు (పండ్లుతోముకొనుపుల్లలు)— మట్టియూడలతో దంతధావన మొనర్చిన దంతరోగములు హరించును. లేక కానుగు పుడకలతో పండ్లుతోముకొనుట మిగులశ్రేష్ఠము. క్షీరవృక్షముల పుడకలు పండ్లుతోముట కుపయోగించవలయును.

పండ్లుతోముకొనుటకు చూర్ణములు.

౧ బొగ్గుపొడిలో ఉప్పు కొంచము జీలకర్ర శొంఠి కరక చక్కలు వీనిచూర్ణముజేర్చి దంతధావనమొనర్చిన అరోగ్యకరముగానుండును.

౨ తెల్లజీలకఱ్ఱ మిరియాలు శొంఠి తెల్లకాచు లవంగాలు వేయించిన ధనియాలు సైంధవణము మాజీఫలచర్మము

యోగినది యినుపరజము పొంగించిన మైలతుత్రము యివిచూ
ర్ణమొనర్చి పండ్లువోముకొనిన నొప్పులు దంతరోగములు
హరించును.

3 దిరిశనపువేరు మెత్తగా మర్దించి నెప్పికలిగినపంటి
మీక జ్వరతే బాధతీరును.

౪ జీరకాదిచూర్ణము. జీలకర్ర, ఉప్పు కరక్కాయచక్కలు
మూరుగముండ్లు యివిసమములు చూర్ణమొనరించి దంతములు
తోముచున్నయెడ దంతచలనము దంతవ్యాధులు హరించును.

౫ యోగినమాజీఫలచర్మము ౦ ౪, శొంఠి తు ౦ ౪,
బాదంచెక్కలు తు ౦ ౪, మిరియాలు తు ౦ ౪, కాచు
తు ౦ ౪, సైంధలవణము తు ౦ ౪, పొంగించిన పటికె
తు ౦ ౪, యివి పొడుముజేసి బెల్లం తు ౦ ౪, కలపి ఉదయ
సాయంకాలములందు పండ్లకు రుద్దినదంతచలన మాగును.

౬ పిప్పళ్లు సైంధలవణము జీలకర్ర యివి సమములు పొడు
ముజేసి రుద్దిన వాపు రక్తస్రావము దంతములు కదలుట యివి
మానును.

౭ అన్నభేది యింగువ కావిరాయి దేవదారుపట్ట యివి
నీటితోనూరి మాత్రలుజేసి నోటిలోధరించిన దంతక్రిములు
దంతశూలలు హరించును.

౮ జాపత్రి గలిజేరువేరు గజపిప్పళ్లు చంగల్వకోష్ఠ వస
శొంఠి ఓమము కరక్కాయలు నువ్వులు వీనిచూర్ణముతో

పండ్లను దోముకొనిన దంతశూల దుర్గంధము వాపు పురుగులు
దురద చలనము యివి హరించును.

౯ కొబ్బరిపెంకులు కాల్చి పళ్లెముపై నుంచిన తైలము
దిగును. అది దంతములకు రుద్దిన నొప్పులు హరించును.

౧౦ కొంతి ఉప్పు నూరి దూదిలో జేర్చి బెట్టిన చిగురువాపు
హరించీ బాధమానును.

పశిబిడ్డలపుష్టికి—ఆర్యపాలతో వండి శుద్ధిజేసి యెండ
బెట్టిన పెన్నేరు గడ్డలచూర్ణము ఉదయకాలము మండలము దిన
ములు ధారోష్ణ (అప్పుడు పిండిన ఆర్యపాలు)తో త్రాగించిన బిడ్డ
లు చిక్కిపోవుటమాని పుష్టికలుగును.

స్తన్యపానవిషయము.

క౦. చను బాలులేకయుండిన

మనసోత్సాహముగ ద్రావమగువలకొప్పుక

దినమును మేకలపాలును

ఘనతరవాచాలనంతు గానెననింపక

స్త్రీ బాలవైద్యసుధాబ్ధి రెండవభాగము సప్తమతరంగము.

తల్లి పాలులేనియడల పశిబిడ్డలకు మేకపాలు ఆర్యపాలతో
పాలించవలసినదిగా ఆయుర్వేదము నందు జెప్పబడియున్నది.

గాడిదపాలు.

గీ. ఖరముపాలు ద్రావ కాకజేసిన నేమి

కాసలుబ్బసముల గండడంగు

నీరుచురుకులెల్ల నిర్మలపరుచును
ఆహికజ్వరంబులణచుదేవ.

స్త్రీ బాలవైద్యసుదాబ్ధి.

గాడిదపాలు స్తన్యములవలె తేలికగా జీర్ణించుననియు
కిరపాణులు జ్వరములు ఉబ్బసములు మొదలగువాని బాపు
ననియు వైద్యగ్రంథములు దెలుపుచున్నవి. ఖరకీరము నన్ని
పాతముల కూడాదొలగించును.

మాటలు, తెలివి తేటలు గలుగుటకు.

గీ. బ్రాహ్మిబోడతరంబు బిప్పలియు వసయు
శొంఠియు సమంబులుగ దూచి చూరజేసి
ప్రతిదినము రేపకడ సగ బాలుతేనె
గలపి రూకెత్తుదినిన సూక్తులుఘటించు.

అప్పకవీయము.

వల్లారి (సరస్వతీ) యాకు బోడతరము, పిప్పళ్ళు, వస
శొంఠి, యివి సమములు చూర్ణ మొనరించి ఉదయ సాయం
కాలములందు తేనెతో నాకించిన మంచిచూటలా గలుగు.

వాక్యద్ధికర వచాదిచూర్ణము.

జీలకల్గి, శొంఠి, ఓమము, సైంధవణము, వస, యష్ట
మధుకము, చంగల్వకోష్ఠ, కరక్కాయ, నేతితో పాకముజేసి
బాలులకు దినిపించిన వాక్పటుత్వము గలుగును.

బాలాతిసారములకు.

కొడిశవిత్తులు. మా రేషుగుజ్జ, ఆరెపువ్వులు, లొద్దుగ
పట్ట, కురువేరు వీచిచూర్ణము తేనెతో నాకించవలయును.

శొంఠి, మా రేషుగుజ్జ, వీసిపొడుము బెల్లముతో కలపి
దినపించిన త్రిదోషగ్రహణులు అనగా వాతవైత్య శ్లేష్మగ్రహ
ణులు గట్టును.

బాలుల జ్వరములకు.

ఫెరంఫాన్, నెంఠిరు గాని నెంఠిరు గాని నివ్వవల
యును. నులిపురుగులకు నెట్రింఫాన్, నెంఠిరు దినమునకు
ముమ్మా రొసగవలయును.

పొంగుజ్వరము (ఆటలమ్మ తడవర)

ప్రథమమున ఫెరంఫాన్ నెంఠిరు దినమునకు ముమ్మా
నివ్వవలయును. పడిసెమున్నయెడల ఫెరంఫాన్ నెట్రింమ్యూరు
వేరు వేరుగా నివ్వవలయును.

కం. కాలీసల్పును పొక్కులు

రాలినతరి వాడవచ్చు రససంఖ్యచుగా

నాలుగుమారులు దినముకు

పాలాక్షౌభ క్తపక్ష పాలితమక్షౌ.

స్త్రీబాల వైద్యసుధాబ్ధి. ద్వితీయ బాగము

కురువేరురసములో శర్కరగలపి తొగి తడవరలో

వైత్యములు హరించును.

తుంగగడ్డలు, పరిక్కాయలు, చేమపొట్ల, వేపబాడి
ములు, అతిమధురము వీనికషాయము ద్రాగిన సర్వజ్వరములు
హరించును.

కోరిందదగ్గు (తమక శ్వాసము కక్కు-వాయు దగ్గు.)

గీ. మట్టిశవ్వమేడి మద్దినేరేడులు

తిరికటుములతోడ తేనెగూర్చి

బాలకులకొసంగ ప్రికటాబుగా కక్కు

వాయుదగ్గులగు వారిజాక్షి.

బాలవైద్యామృతం,

కరికచక్కటు, ధనియాలు, గంబుభాజ్ఞా, పసపు, జిల్లే
మవేరు, వస, కొద్దెసరయూరెలు, శొంఠి, యివి సమములు
కషాయము బెట్టి ద్రాగవలయును.

హఠోమాపతే ధూపధాదివివరము స్త్రీ బాలవైద్య
సుదాబ్ధిలో బాగుగా జెలుపబడి యున్నది.

ఆదివారమునగాని, గుగువారమునగాని, కోరిందచెట్టు
నారగైకొని త్రాడువేసి, అయిలగాని, యేనుగాని, ముండ్లు వేసి
పసపుబూసి, ధూపదీప నైవేద్యామలిడి కారమునందు గట్ట
వలయును.

గవదబిళ్ళ (కమ్మకాక.)

ఇది చెవితమ్మి క్రిగివవాచును. పాపుగనుపించిన వెంటనే

మూడు సున్నలుగా రక్ష వేసిన హరించును. మంచి చికిత్స
చిటికేశ్వరపాకు ఆముదముతో వెచ్చజేసి గట్టవలయును. నల్ల
మందు ౦1 హారతికర్పూరం తు ౨ గువి నూరి కొట్టిరిచూనె
లోగలపి తేపన మొసర్చవలయును.

శక్తిపుష్టికి.

గీ. వెన్నశర్కరమాక్షిక వితతిగల్పి

భాణులకుబెట్టి పిమ్మట పాలునాద

ములను దినుపించ తనుపుష్టిగలుగకున్నె

క్షయలు హరియించకున్నె నిక్కముగశూలి.

స్త్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధి దశమతరంగము.

వరిబీజము (ఒకేఅండము వాచుట.)

గచ్చాకు ఆముదముతో వేయించి గట్టవలయును.

తెల్లగజ్జేరాకు యుడికించి గట్టవలయును. సున్నము చిం
తపందు నూరి అండముపై గట్టవలయును.

గంటుభారంగి, కలి, (జొన్నకుడితి)తో సాదిగాని, రాతి
సున్నము విభూతి ఆముదముతో నూరిగాని పట్టువేయ
వలయును.

బుడ్డ (అండవృద్ధి)

గాడిదెగడపాకు, ఆప్రపాలలో నుడికించిగాని తంగేడాకు

గాని, ఉన్నిత్రాకుగాసి, ఆప్రపంచితముతో యుడికించి గట్ట
వలయును.

ఉత్తరేణువేరుసారము ఆపునేతిలో జేర్చి గాచి బిడ్డల కిచ్చిన ఆండవృద్ధులు హరించును. గండబేరోజ (బాలింతబోలు బంక) నల్లమందు యివి నూరి పట్టువేయవలయును.

కండ్లకలక (అభివ్యందము)

నిమ్మపులుసులో నూనెజేర్చి కన్నులకు బెట్టుటయొకటి. కనకటి విత్తనముల పొడిజేసి నీళ్లతోగాని లేకపొడిగాని కన్నులకు బెట్టుటయొకటి. పటికిపొంగించి నీటిలోజేర్చి కనులలోబోయుట యొకటి. మజ్జిగగాని బెల్లముపానకముగాని కన్నులలో వైచుట యివికండ్ల కలకలమాన్పును. యివి సాయంత్రముననే జేయవలయును.

సర్వకామిలా చికిత్సలు. (పసికడ్లు)—ముదివేపచక్క కషాయములోగాని త్రిఫల కషాయములోగాని తిప్పతీగె త్వాధములోగాని తేనెజేర్చి తాగినసర్వకామిలలు హరించును.

మడ్డివెలిగారమును శుభ్రమొనర్చి పొంగించి చింతపండులో జేర్చి నూరి ౧౦ దినములు కుంకుమగాయంత దినుపించిన కామెడ్లు హరించును. మంచి పోక్కియ

దెల్లగలిజేరువేరు పాలతో నుడికించి శుద్ధిజేసి సాది కన్నులలో బెట్టిన కామిలలు హరించును. కామిలలు ముదిరిన సర్వలోనికి ద్రింపును.

బాలాశర్ణములకు బొక్కెనాకుపొడుము—బొక్కెనాకు, పసకొమ్మ, లవంగాలు, శొంఠి, సుగంధిపాలపొట్ట, అక్క

లకర్, యాలక్కాయలు, పిప్పళ్ళు, జిట్టవరగోగు, యివి పెంకు లోమాడ్చి పోషముజేసి భద్రాక్షరచి చనుబాలతో బోసినయెడ బాలాజీర్ణములు చర్దులు కడుపుబ్బరములు చాలుగ్రక్కుట విరేచనములు గట్టును.

బాలసంజీవనీ మాత్రాలు—శుద్ధిజేసి నేపాళపుపప్పు తుంగ శొంఠి తుంగ పసుపుతుంగ యివి నీళ్లతో నూరి పె సలంత మాత్రలగట్టి చనుబాలతో బోసిన జ్వరములు హరించును.

బాలసూర్యోదయము—నాభి, మిరియాలు, రససింధూరము, లవంగాలు, కస్తూరి, యివి సమములు. వీనిసమము యింగిలీకము యివి చనుబాలతో మర్దనమొనర్చి మాత్రలొనరించి అనుపాన విశేషములతో నొసంగిన సమస్తవ్యాధులు హరించును.

బాలమురారి—గోరోజనం (చప్పిడి) తుంగ, రససింధూరం తుంగ, చంగల్వకోష్ఠ తుంగ, లవంగాలు తుంగ యివి రెండు మేకపిచ్చుకల నోనతో మర్దనమొనరించి పెసలంత మాత్రలగట్టి చనుబాలతో నొసంగిన సర్వజ్వరములు హరించును.

దగ్గులకు—వాకుడుపూలు 3, లవంగాలు 2, యివి పెంచుకలోమాడ్చి నూరి చనుబాలతోకలపి బోసిన దగ్గులు హరించును.

మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, లవంగములు, యివి వేయించి పొడముజేసి దువ్వుపాకువాడ్చి పిండిన రసములోగలపి త్రాగించిన బాలులదగ్గులు మానును. కళ్ళె (క్షేష్మము) తెగి పడును.

సదాపాకకు వాడ్చి రసముపిండి చనుబాలలో కలపి జోసిన దగ్గులు వాతము జ్వరములు హరించును. ఇది కస్తూరీ తుల్యము.

బాలుచవ్వ చెలిదితీటలకు—తాళకము, వస, వేపవేరు యివి ఆవుపంచితముతో నరుగదీసి వేపనమొనర్చ వలయును

చవ్వ (కరపాణి)—నల్ల స్రుష్టి వేరుచక్క, వస, వెల్లుణ్ణి రెబ్బ, యివి ఆముదములోజేర్చి కాచి కొంచముత్రావిన కరపాణి పానును.

వేపయిగురు మజ్జిగతోనూరి లేపన మొనర్చినను మిరపకాయలమసిని నీళ్ళతోనూరి బూసినను కరపాణి మానును.

మాదిగవాని కొమ్ములో మోగినకొవ్వ, జీలకర్ర, యివి ఆవునేతిలోవైచి కాచి కాకియీకెచే బ్రామిన వినర్పులు మానును.

కుక్కగిగ్గెరాకు కొంచము బండ్లారు (బియ్యముపసపునూరినపొడి) వెన్నతోనూరి బూసిన చలిదిమానును.

బాలుల వాంతులకు—పేలాలు, ప్రిత్తివిత్తులలోపప్పు వీలకులు, వేయించిన పిప్పళ్ళు, యివి నూరి తేనెలో నాకించ వలయును.

మారేడువేరు గంధముదీసి వీలకుల పొడుముగలపి నాకించిన వాంతులు మానును.

పిప్పళ్ళపొడుము, వరిపేలపిడి, యివి తేనెలోగలపి కొంచము శర్కరజేర్చి నాకించ వలయును.

పమిడిప్రత్తికాయ కుమ్ములోబెట్టి వాడ్చి రసముదీసి చనుబాలలోగలపి కొంచము తేనెజేర్చి త్రాగించవలయును.

సన్నిపాతవాంతి హిక్కాకు—నేలవెలగాకు వీలకులు ధనియాలు యష్టిమధుకము చవ్యము సుగంధిపాలపొట్టు వట్టి వేళ్ళు యివి కషాయము గాచి త్రాగించవలయును.

మలబద్ధములకు—బెల్లము పసపు యివి నూరి శనగ గింజంత వెన్నలో గలపి నాకించిన మలబద్ధకము లణగును.

రససింధూరము ఓమము వేపయిగురు యివి నూరి మాత్రానరించి చనుబాలతో పోసిన అజీర్ణము లణగును.

స్తన్యదోషములకు—పసపు మ్రానిపసపు బియ్యపు గింజలు వాకుష యష్టి మధుకము యివి కషాయముగాచి తల్లి బిడ్డలు పానముజేయవలయును.

గీ. కటుకరోహిణి భూనింబ కొటజములు

చాగమధుషర్ణి తుంగముస్థలునుశొంతి

గ్రాలుసురదారు నల్లసుగంధిపాల

పాతచనుబాల దోషముల్ పారదోలు.

స్త్రీబాలవైద్యసుదాభి సప్తమతరంగము,

తా॥ కటుకరోహిణి నేలవేము కొడిగ
గడ్డ తిప్పతీగ తుంగగడ్డలు శౌంతి దేవదారు నల్లసుగంధ
చిరుబొద్ది వీని కషాయ మివ్వవలయును. (తల్లికి)

చంటిబిడ్డలఅజీర్ణ భేదులకు—రసకర్పూరం యినుపగరి టె
లోవైచి చనుపాలుబోసి ఉడికించినశుద్ధియగును. దానిని
గైకొని శనగగింజంత సున్నము చాలినన్ని తమలపాకులతోడిమ
లుజేర్చి మర్దించి మాత్రలు గట్టవలయును. ఇవి బిడ్డలకు
బోసిన అజీర్ణ భేదులు వాతములు హరించును.

ఆవాలు బొక్కినకాయలు సుగంధపాలవేరుపట్ట యివి
సమములు వెచ్చజేసి ఆకుజముడాకులుకాచిబిండిన రసముతో
మర్దించి కుంకుమపువ్వు కస్తూరిజేర్చి నూరి మాత్రలు జేయ
వలయును. ఇవివాడిన అజీర్ణములు జ్వరములుహరించును.

కస్తూరిమాత్రలు—వేయించిన మిరియాలు తుం
వేయించిన పిప్పళ్ళు తుం వెచ్చజేసినశౌంతి తుం చనుపాలు
తోనుడికించి శుద్ధిజేసిన యింగిళిము తుం ౪ నిప్పుపైకాచిన
రసకర్పూరం తుం ౪ రససింధూరము తుం ౪ అవంగాలు
తుం ౪ అక్కలకర్ర తుం ౪ జట్టవరగోగు తుం ౪ యివి చూర్ణ
మొనరించి కస్తూరి ౨ కుంకుమపువ్వు తుం గోరోజనముచి ౨
జున్ను చి ౨ పావుదారచి ౨ రొయ్యపొట్టుచి ౨ యివిజేర్చి ముస
గ వేరుచక్కరసము వావిలాకురసము అల్లపురసము గుంటగల్గ ర

గృహవైద్యము.

అలర సము వీనితోనూరి పెద్దటివాలంత మాత్ర
వాడిన సమస్త వ్యాధులు హరించును.

బెట్టకు—ఇది లేచుటకు ప్రారంభించగానే నిమ్మకాయకు
రక్తము జేసి వేలికి తొడగి అచ్చట రక్తము జచ్చి వేలు
తెల్లబడువరకు నుంచవలయును. చచ్చుడు సున్నము గట్టి మంట
బుట్టకుండ నీరుతో తడుపుచుండవలయును.

చెమటగుల్లకు—పసపు సున్నము నీరుతో యుడికించి
లేచుటకు మొదలుబెట్టగానే నాలుగు, మూడు కల్లుగట్టిన
సమసిపోవును.

కుసుమరొగము (అస్పర్దరము, చీరెరొగము)—ఇయ్యది
అతిమైధునము చేతను రక్తపైత్యము చేతను కలుగుచున్నది. ఉప
చాసములు విశేషముగా కూరల భుజించుటవలన గలుగు
చున్నది.

వేరుపత్తినికషాయము—వెనురాకు కూతురుబుడమ
(నక్కదోస) వట్టివేళ్ళు, దానిమ్మకాయ చక్కలు, తుంగగడ్డలు
కురువేరు యివి సమములు కషాయము గాచి త్రాగిన కుసుమ
ములు హరించును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు తు. ౦౪, కొంత
తు. ౦౪, తిలకర్పి తు. ౦౪, నల్లజిలకర్పి తు. ౦౪, మిరియాలు
తు. ౦౪, సుగంధిపాల తు. ౦౧, యర్రకలువగడ్డ తు. ౦౧, వీరి

చూర్ణములో పంచదార గలపి నెయ్యిగలిపి పూటకు తు ౨
వంతున భక్షించవలయును.

తామరపూలు యష్టిమధుకము, తామరచేకులు, మంచి
గంధము యివి చూర్ణముజేసి తిప్పసత్తు పంచదారగలపి బియ్య
పుకడుగుతో నూరి యెండబెట్టి చూర్ణ మొనరించి శర్కర సమ
ముగా కలపి పూటకు తులమువంతున బుచ్చుకొనవలయును.

అడ్డసరపాకు రసములో తిప్పతీగెరసము గలపి పానము
జేసిన తెల్లకుసుమరోగము హరించును.

ఉత్తరేణు ఆకులు, మిరియాలు నూరి పెరుగుతో శేషం
చిన అస్వగ్దరములు హరించును.

నల్లఉప్పిచక్క తు ౨, వెల్లుల్లిరెబ్బలు తు ౨, యివి
నూరి ౮ తులముల ఆవుచల్లతో త్రాగిన రక్తకుసుమములు
హరించును.

ఉ. వేపచిగుళ్లు మిర్యములు వీటిని మెత్తగనూరి మాత్రలక
యోపికగట్టి గేదెపెరు గొప్పగనూరిచి రెండుపూటలక
ద్రాపిన వారమందు మరి దప్పకమానున నృగ్దరంబులో
గోపతివాహభీమ సుర కోటివిహతు విదారభూరథా.

శ్రీబాలచైర్య సుధాద్ధి ప్రథమభాగము.

తెల్లబాడిదె చక్క రసములో శర్కరగలపి త్రాగిన
రక్తప్రదరములు హరించును.

పమిడిప్రత్తాకురసము మేడిచక్కరసము వీనిలో వరి
పిండిగలపి గొట్టెను జేసి గాచి భక్షించవలయును. తెల్లకుసు
మము హరించును.

కుసుమవ్యాధులకు యునానిచికిత్సలు—కర్పూరశిలా
జతు భస్మము, కావిరాయి, యివి సమములు. పూటకు ౬
మాషలు నీటిలోగలపి త్రాగవలయును.

పెన్నేరుగడ్డ చూర్ణము కిలకండపొడుములో గలపి
పూటకు తులమువంతున బుచ్చుకొనవలయును.

రుసూత్, తుమ్మబంక, తెల్లగుగ్గిలము, యివిమాషప్ర
మాణములు, వక్కలు మాషలు ౨ ౪, యివి నీళ్లతో నూరి
మాషయెత్తు బిళ్ల జేసి ౨-౩ బిళ్లలు పుచ్చుకొనిన కుసుమము
లు హరించును.

ఉక్కుద్రావకముయొక్కగుణము స్త్రీబాలవైద్యసుధాబ్ధి పు110

౧. రక్తపుష్టిసాగుచు రాజులంగ

ఋతుమతినిజేసి నీరసగతినిబాపు

ఫాలిపోయినవారికి బలముదెచ్చు

స్త్రీలకైతయుమంచిది స్త్రీలుడాపు.

యోనిశూలలు—వేపవిత్తులు, ఆముదపుగింజలపప్పు
యివి సమములు వేపాకురసముతోనూరి గుడ్డకుబట్టించి వత్తి
గాజుట్టి యోనియందు ధరించిన శూలలు హరించును.

గాడిదెగడపాకు, ఉప్పు, యివి నూరి పెంకులో వేయించి
భస్మము జేసి శొంఠిచూర్ణముతో గవ్వెత్తు బుచ్చుకొనిన ముట్టు
కుట్టులు నయమగును.

మూరుకొండాకు, ఏక వెల్లులిపాయ, మిరియాలు, యివి
సమముగానూరి బహిష్టు మూడుదినములు సేవించిన ముట్టు
శూలలు హరించును.

ముట్టురక్తము గడ్డకట్టినందుకు—మునగాకు గుప్పెడు,
నేయి తు ౮ లుజేర్చి మిరియాలు తు ౮ లు యివి వేయించి
బహిష్టుకు పూర్వమే వారము దినములకువంగు పోరంబించి
భక్షించవలయును.

దర్గంధరజోరక్తమునకు స్త్రీబాలవైద్య సువాభి

గీ. వట్టి పేరులు యింగువ వహ్నిమూల

మూలను కల్కముగావిరిచి గలపి యూర

నేత పానముజేయించి నిర్మలమగు

దష్టదర్గంధ యూర్తవ దోషమిలను.

వహ్నిమూలము=చిత్రమూలము

బహిష్టు సక్రమముగానొనరించుటకు స్త్రీ. వై.

గీ. తెల్లజల్లేడుపువ్వులు బెల్లమును

వైచి మర్దించి మాత్రల వరుసజేసి

యొసగ బుతుమతిహాను నిగ్గెసః చేవ

బృందచుతగుణ సందోహ సాదివాహ.

గీ. తెల్లగలిజేరు మూలముల్ దెచ్చి నూరి
గుడ్డమనుబూసి యిట్లుక కుదుగుగాచు
యోనియానునబెట్టుచునున్న ముట్టు
గలుగు భూతలనునున గరళకగర.

పంధ్య (గొడ్డాలి) లకు—విష్ణుకాంత సమూలము
సేదనెడించి చూర్ణ మొనరించి బట్టెపాలతో తవసి ఆరబెట్టి
కదెవెన్నతో నేమ దినములు ఋతు కాలమందు సేవించిన కాక
సంధ్యాస్త్రీలు గర్భముధరించి సంతానవంతులగుదురు. మంచి
ప్రక్రియ.

కం. తామరగడ్డలు శర్కర

కోమలమకార క్షతిలలుగొట్టి చూరగా

నేనురు తేనెతో గోలిన

భామలుగర్భముధరింతు బావజహరణా.

స్త్రీ బాలవైద్యసూత్రాద్ధి తృతీయతరంగము పు 123.

తా॥ తామరదంపలు యెర్రనువ్వులుయివిచూర్ణ మొనరించి
హాచదారగలపి తేనెతో బుచ్చుకొనుచుండిన గర్భవతులగుదురు.

ద్రాక్షాదిచూర్ణము—ద్రాక్ష దానిమ్మపండుచక్కలు
ఖజూరఫలములు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు కొబ్బరి మంచి
సంధ్యచక్క యష్టిసుధుకము ఉసిరకనరుగు చారపప్పు పీచు
కులు, లవంగాలు, లవంగపత్రి, నాగకేసరములు కురువేరు
నట్టివేళ్ళు జాపత్రి నేలగుమ్మడుగడ్డ పల్లెడుగాయలు అరటిగడ్డ

దూరదగొండివిత్తులు జాజీకాయ తక్కులపుల్లు చెంగల్వకొమ్మ
మినుములు, నువ్వులు, వెనురుబియ్యము యచలబియ్యము
లొద్దుగపువ్వు తుంగగడ్డలు జిబిలిక వేళ్ళు జనపవిత్తులు నల్లజీల
కర్ర తెల్లజీలకర్ర అజామోరము మొత్తులు తాళిసపత్తి సైంధ
లవాణము ధనియాలు గంటుభొరంగి కర్కాటకశృంగి గుంటగల
గర యొడబెట్టినది గలిజేరువేళ్ళు జీడిపలుకులు చూమిడికలు
కులు యివి చూర్ణ మొనరించి అభ్రకసింధూరము ఒకభాగము
కలపి చూర్ణమునకు రెండింటిలు పంచదారకలపి కర్ణమెత్తు
ఆప్రపాలతోగాని ఆప్రనేతితోగాని ఋతుకాలము మొదలు
నాలుగుమాసములు ఉదయసాయంకాలములందు సేవించిన
రక్తపిత్తములు కుసుమవ్యాధులు పాండు కామి లావ్యస్సలు
మూతక్లిచ్చములు హరించును. దీర్ఘాక్షుష్ణాతులగు సంతా
నము వడయుదురు. శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు నాగకేసర
ములు యివిచూర్ణముగావించి అప్రనేతితో మూడుదినములు
ఋతుకాలమందు సేవించిన గర్భము ధరించి సంతానవంతు
లగుదురు.

కం. తెలివెంపలిమూలంబులు

తులమునుచూర్ణించి గోవుదగ్ధంబులచే

వెలదులు ద్రాగినగర్భము

కలుగదె ముక్త్యాలవాస కలుషవినాశా.

గర్భసావము (గర్భమునిలువనందుకు) — రాజనపుబియ్యపుపిండి పంచదార వీనిచూర్ణమును మేడిచెట్టుయూడలకషాయముతో గోలినగర్భసావమాగి గర్భమునిలుచును. యష్టిమధుకము తామరమంపలు చూర్ణమొనరించి పంచదారగలపి యుదకముతో త్రాగిన గర్భసావము మంటలు హరించును.

గర్భిణివాంతులు (వేవిళ్ళు) — వేడినీటిలో నిమ్మపులుసు జేచి తత్వానుగుణ్యముగా బుచ్చుకొనవలయును.

యష్టిమధుకము వట్టివేరులు వీని కషాయములోగాని పంచదారగలపి నేవించిన వాంతులు దాహము నయమగును.

• కౌ. వరిపేలంబులు బిల్వము

కరువేరుచు వట్టివేర్లుకూర్చి యుకల్క

బురువడిత్రాగిన చర్దులు

హరియించును గర్భిణులకు హరివినుతహారా.

వడ్లపేలములు, మారేడువేరుచక్క కురువేరు వట్టివేర్లు యివికల్కముజేసి పానముజేసిన గర్భిణుల వాంతులు హరించును.

స్త్రీ బాలవైద్య సుధాబ్ధి చతుర్థతరంగము.

గర్భిణి అగ్ని మాంద్యమునకు — వాము పెన్నేరుగడ్డలకర్ర పిప్పలిమోడి యివి చూర్ణమొనరించి వెల్లముపాకముతో గలపి భక్షించవలయును.

గర్భిణీవాతమునకు (విరేచన బద్ధకము) — దేవదారు మత్తునపులగము దుంపరాన్నము శొంఠి ఆముదపువేరు యివి కషాయముగాచి కొద్దిగా ఆముదముజేర్చి పానమొనర్చిన వాత నొప్పులు హరియించును.

గర్భిణీల దగ్గులకు — నూరేడుకాయగుజ్జలోవరిపేలాల పిండి గలపి నీరముతో త్రాగిన కాసహరించును.

అహిపత్యచూర్ణము — శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తుంగగడ్డలు ఉసిరకవరుగు ఆనుపత్తి దాల్చినీపట్ట వాయువిడం గములు కరకచక్కలు వలకులు యివిసమములు తెల్లతెగడ మూషభాగములు యివి చూర్ణమొనరించి శర్కరచూర సరిగాగలపి నేనించిన వాతపైత్య కఫములు గర్భిణులశూలలు క్రిములు కాసలు అగ్నిమాంద్యములు మేహములు యివి హరించును.

మాసమాస గర్భవేదన చికిత్సలు.

౧ యష్టిమధుకము ద్రాక్ష ఎఱ్ఱచందనము చందనము యివి చూర్ణమొనరించి ఆవుపాలతో ద్రాగిన ప్రథమమాస గర్భ వేదన హరించును.

౨ తామరతూళ్ళు నాగకేసరములు యివి నూరిపాలతో ద్రాగిన రెండవమాసవేదన హరించును.

3 శ్రీగంధము గ్రింధితగరము చెంగల్వకోష్ఠ తామర తూళ్ళు తామరఅగరులు యివి నూరి పాలతోద్రాగిన మూడవ మాసవేదనము హరించును.

౪ తామరతూళ్ళు పల్లెరుగాయలు నల్లకలువగడ్డలు వట్టి వేళ్ళు అరటిగడ్డ యివి పాలతోనూరి రసముదీసి పానమొనరించిన నాల్గవమాసవేదనము తొలంగును.

5 తామరతూళ్ళు రేగాకులు నాగకేసరములు నల్లకలువ దుంపలు యివి నీటితోనూరి రసముగైకొని పాలతోద్రాగిన ఐదవమాసవేదన హరించును.

౬ మాజిష్టి వెలగపండుగుజ్జ యివి నూరి పంచదార జేర్చి పాలతో పానమొనరించి యారవ మాస గర్భవేదనము తొలంగును.

౭ వట్టివేళ్ళు యేరుగుపల్లెరుగాయలు తుంగగడ్డలు మంజిష్టి నాగకేసరములు తామరతూండ్లు వీనికషాయములో పంచదారగలపి గోలిన యేడవమాసవేదనము హరించును.

౮ యష్టిమధుకము మెట్టదామర గచ్చపప్పు తుంగగడ్డలు నెమ్మటములు గజపిప్పళ్ళు నల్లకలువగడ్డలు యివి పాలతోనూరి పానముజేసి యెనిమిదవమాసవేదనముతీరును.

౯ యష్టిమధుకము దురదగొండివేళ్ళు సుగంధిపాలవేరు పొట్టు యివి పాలతో సూరితాగిన తొమ్మిదవమాసవేదనము హరించును.

గర్భస్రావచలనములకు మాసచికిత్సలు

౧ యష్టిమధుకము శాకబీజము క్షీరకాకోళి దేనెదారు.

౨ అశ్మంతకము నల్లనుర్వులు తామ్రవల్లి పిల్లిపీచర.

౩ ముయ్యాకుపొన్న (అత్తపత్తి) క్షీరకాకోళి నల్లకలువ సుగంధిపాల.

౪ తీటకసింద నల్లసుగంధిపాల సన్నరాస్నము తామర పూలు యష్టిమధుకము.

౫ పెద్దవాకుడు చిన్నవాకుడు నేలగుమ్మడు క్షీరకాకోళి గుమ్మడు లవంగపత్తి.

౬ కొలపొన్న, చిట్టాముట్టి, మునగచెక్క, యేరుగవల్లేరు, గుమ్మడు.

౭ శింగాడికాయలు, తామరగడ్డ, ద్రాక్ష తుంగగడ్డలు, యష్టిమధుకము, శర్కర.

౮ వెలగ, మారేడు, వాకూడువేళ్ళు, చేరుపొట్ల, చెరుకు, పెద్దములక.

౯ యష్టిమధుకము, దూలగొండి, కాకోళి, సుగంధిపాల.

౧౦ శొంక, క్షీరకాకోళి.

౧౧ తవాక్షీర, నల్లకలువగడ్డ, మంజుష్టి, ఉశిరికనరుగు, కరక్కాయ.

౧౨ తెల్లగుమ్మమపేగు, తేల్మణి, క్షీరకాకోళి, సుగంధపాల ఈషదిరౌషు నెలలకుజెప్పియున్న దిరుసులు నలగొట్టి పాలలోవైచిగాని కషాయముగాచి పాలలోజేర్చిగాని కషాయముగాని ఆయామాసములకు పానము జేయించవలయును.

గర్భశూలలు స్త్రీబాలవైద్య సుధాబ్ధి పు ౧౩౬

కం. తామరమంప రసంబున

యామిని శర్కరలజేర్చి యతివలుదాగె

నీమహిగర్భ సోవము

భీమంబగు శూలలణగు విశ్వాభిశా.

తా॥ తామరగడ్డ రసములో పసపు పంచదారజేర్చి

త్రాగవలెను.

క్రిమిశూలలు—భావంచివిత్తులు దేవదారు పసపు వేషాకు యివినుారి యోనియందు లేపనమొనర్చిన శూలలు హరించును.

శౌంతి, మాకేడుపేగు, ముత్తువ పులగము, యివి కషాయముగాచి సైంధలవణము పేల్చిన యింగున వీనిపొడుము నెయ్యి గలపి త్రాగిన గర్భిణీశూల లణగును.

సుఖప్రసమునకు—వస, పిప్పళ్ళు, యివి నీటితో నూరి నాభిచుట్టును బూసిన సుఖముగా నీళ్ళాడును.

మక్కలకరోగచికిత్స—నూవి (మైల) బాగుగా వెడల కుండిన వస్త్రమును గ్రంధులు శూల మూత్రబంధకము మొదలగు గుణములు కలుగును. దీనినే మక్కలక రోగమని చెప్పబడియున్నది.

శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, దాల్చినపట్ట, లవంగపత్రి నాగ కేసరములు, ఏలకులు, ధనియాలు, వీనిచూర్ణము పాత బెల్లముతో భక్షింప వలయును.

సూతికారోగము (బాలింతగుణము)—ప్రథమసోపానములో వివరించి యున్న విడియము ప్రసవించిన వెంటనే యివ్వవలయును. లేనియెడ మంచి యింగువ పొంగించి యివ్వవచ్చును. కొందరు రసకర్పూరపుబిళ్ళల పొల్లములు గట్టి తెలిసినవారు నూరి మాటుబెట్టిగాని మ్రింగింతురు. స్నానాంత రము మోడికారము ఒకనూసముగాని రెండునూసములుగాని దినుపింతురు. ఇది మిగుల మంచిది. మోడికారము దినుసులు ప్రథమ సోపానమున చూడవగును. కొందరు బ్రాందిని త్రాగింతురు. యిది మంచిదేగాని పాలు పడవని వాడుక.

వజ్రకాంజికము—పిప్పలి, మోడి, చవ్యము, శొంఠి, ఓమము, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పసపు, మ్రానిపసపు, బిడాలవణము, సోవర్చలవణము, యివి పొడుమునర్చి కలిలోగలపి కాచి బాలింతల కొసంగిన సూతికావాతము శూల మొదలగు నవి నివారణ యగును.

సూతికలకు కషాయమాత్రాలు—చిత్రమూలము, దాల్చినపట్ట, నీలియాకు, తుంగగడ్డలు, వీని కషాయములో తేనెగలపి పానముజేసిన సూతికాకోగములు హరించును.

ఏక వెల్లులిపాయలు, మిరియాలు, ఏలకులు, నీరుల్లి పాయ యివి నూరి చింతవిత్తు లంతటి మాత్రలజేసి సేవించిన సూతికావాతములు నయమగును.

మోడిపిప్పళ్ళు, కారుమునగచెక్క, శొంఠి, తిప్పతీగె, చవ్యము, చిత్రమూలము, వీని కషాయముగాచి దాగిన సూతి కావాతములు హరించును.

స్త్రీబాలవైద్య సుధాబ్ధి పు168

గీ. భృంగిమూలంబులును వస వెల్లిపాయ
రెబ్బలును శొంఠిచూమము రూఢిగా క
షాయమునుగాచి సేవించ బాయసూతి
కాబుజలు శీఘ్రకాలమే కాలకంఠ.

భృంగిమూలములు = గుంటగల్గర వేళ్ళు తక్కినది
స్పష్టము.

యూనానిచికిత్స—అక్కలకర్ర తు ౧, మిరియాలు
తు ౧, వట్టివేళ్ళు తు ౧, గోగోజనం చిన్నములు ౪, ఆదిబచ్చి
కాని చిర, పావుదారు చిర, రొయ్యిపీత చి ౪, కస్తూరి చి ౨,
యివి ఆకుజను డాకు రసముతోగాని లేక జిట్టవరగోగు రస
ముడ్డి గాని దుష్టపాకు రసముతోగాని యీమూడు రసము.

• లతోగాని మర్దించి మాత్రలుజేసి అనుపాన విశేషముతో
• సేవించవలయును.

• బృహత్సూతికా వినోదరసము—శౌంతి భా ౧ మిరి
• యాలు భా ౨ పిప్పళ్ళు భా ౪ పాదర లవణము భా ౪ ౫
• జాజిమొగ్గలు భా ౨ వేల్చిన మైలతుత్తరము భా ౨ యివి
• వావిలాకురసముతో నొక ఝాముమర్దించి మాత్రలొనరించి
• తేనెతో సేవించిన సూతికా వాతములు హరించును.

• సూతికా రోగమునకు పరమహంస క్రియ—వేయించి
• నపిప్పళ్ళు వరహయెతు వెచ్చజేసిన అక్కలకర్ర వర ౧ ౫
• యింగువ వ ౧ | బాలితబోలు వ ౧ ౫ వెల్లులిపాయ
• రెబ్బలు వ ౧ ౫ గోరోజనము పావలాయెత్తు రెడ్డివారినాన
• బాలాకు పెద్దపిడికెమ యివి బాగుగా మర్దించి గచ్చకాయంత
• మాత్రలు తొమ్మిదిచేసి ఝాముకొక మాత్రవంతునయొసగి
• దాహ మడిగినప్పుడు కొర్రగింజల జావ నివ్వవలయును
• దాహము వళ్ళునుటలు సూతికా వాతము యివిహరించును.

• బాలింతల దాహమునకు—బొక్కెనాకు వస వాము
• వేపవిత్తులపప్పు మిరియూలు పగులగొట్టి యివి నాలుగు పెంచు
• కలోజేర్చి మాడ్చి నీరుబోసి దించి వడియబోసి అప్పుడప్పుడు
• ద్రావుచుండిన సూతికా వాతము హరించుటయే గాక గర్భగో
• లమును శుద్ధి నొనర్చును.

మొలతుత్తరము పెరుగుతోనూరి పెంకులోజేర్చి వేయించిన శుద్ధియగును.

బాలింతలకుపడే చీముకట్టుటకు—కుంకుమ పువ్వు గ ౧ బాలింతబోలు గ ౨ ముసాబరము గ ౩ వీని నూరి మాత్రలీయ వలయును. గ గుర్తు వరహాకు వేయుచుందురు.

స్తన్యదోషములకు—అగరు శొంఠి చాగ సీమనేల వేము దేవదారు శొంఠి కొడిశవిత్తులు సుగంధపాలవేరుపట్ట గ్రింధి తగరము కటుకరోహిణి వీని కషాయము తల్లికొసంగిన స్తన్యదోషములనికి తల్లిబిడ్డల కారోగ్యము కలుగును.

పాలు పడుటకు—నేలగుమ్మడు గడ్డరు పాలతో నూరి రసముదీసి పంచదారకలపి పానమొనర్చ వలయును.

మదనాసబకాగు (బాబ్బాయికాయ) తెలికపిండి యివి కలపి కూరవండుకుని భక్షించిన పాలుపడును.

పిల్లిపీచరవేళ్లు పాలతోనూరి త్రాగినను పాలుపడును.

అక్రోటు ఆకులు గోధుమరవ్వ యివి సమములు పిసికి ఆవు నేతిలో పూరలుగావండి ఏడుదినములు భక్షించిన పాలు బడును.

బాలింతనంజుల (శోఫ) కు వాడుకలోనున్న మాత్రలు— పొంగించిన అవంగములు వేయించిన పిప్పళ్ళు రేవల్చిన్ని పాలు సన్నిరాస్నము మందూరభస్మము రజతలోహరసాయనము ప్రతాప లంకేశ్వరము వాతరాక్షసము యివి మెత్తగా నూరి

తేనెలో మర్దించి మాత్రగట్టి అనుపాన విశేషములతో
వాడవలయును.

గీ. కటుకరోహిణి గజ్జేరు కరకపండ్లు
సోమలత వేపవేళ్లును శొంఠి మ్రాని
పసుపుత్తికపటోలంబు క్వాధమెలమి
బెట్టిపానంబు జేయించ దిట్టమైన
నంజువ్యాధులు పాండువుల్ నయముగాదె.

స్త్రీ బాలవైద్య సుధాభి పు 176.

తా॥ సోమలత=తిప్పతీగె & తిక్తకపటోలము=చేదుపొట్ల

పునర్నవాది కషాయము—చిత్రమాలము కరక్కాయ
చక్కలు జెముడుచక్క యుప్పిచక్క శొంఠి గజ్జేరు వేళ్ళు యివి
గోమూత్రముతో కషాయముగాచి ద్రాపిననంజులుహరించును.
ఇవి మిగులఉష్ణము గావించును. జాగ్రతగా వాడవలయును.

స్త్రీ. వై. అన్నము యివ్వము తేనెప్పు డివ్వవలసిన
ఆహారము.

కం॥ మిలెన్ను హారెలెక్కుల

నుల్లమురంజిల్లనివ్వ నొప్పును దేనిన్

సల్లలితంబుగ రోగుల

మెల్లగబోషించ శోషమించక నుండన్.

ఆప్రపాలు రాత్రీపూట వాడవచ్చును.

యోనిరోగములు. పరి పేచనమునకు (కడగుట)

గీ. త్రిఫలములు దంతివేళ్ళను తిప్పితేగ
క్వాధమునుబెట్టి గోరెచ్చగానుజూచి
యోనిపేచన మొనరించ మానినులకు
శూలలెల్లను మాయమా శూలపాణి.

స్త్రీ. వై. పు 195.

త్రిఫలములు (కరక ఉశిరక తాడికాయలు.) తక్కినది
శులభము

యోనిశూల నివారణ పిచువు—గ్రింధి తగరము
పెద్దములక చంగల్వకోష్ఠ సైంధవణము దేవదారు యివి
సమములు కల్కముగావించి నువ్వులనూ నెల జేర్చి కాచి
దానిలో ప్రిత్తినితడిపి యోనియందు ధరించిన శూలలు హరిం
చును.

వచావ్యప యోగము—వస, నల్లజీలకర్ర నీలకర
పిప్పళ్ళు అడ్డసరము సైంధవణము వాము యవతొరము
చిత్రమూలము పంచదార యివి ప్రిసన్నమను మద్యముతో
నూరి నేతిలోవైచి వేయించి శేవించిన యోనిశూలలు
రొమ్మునొప్పి గుల్మార్శస్సులు మొదలగునవి హరించును.

యోని గట్టి పడుటకు.—వేపపిత్తుల పప్పు తిలత్తెలము
లో జేర్చి కాచి విత్తుల పరిహరించి వెచ్చగానున్నపుడు బూసిన
వైత్యయోనివ్యాధి హరించును. మునగపువ్వులు కాచు జాజి

కాయ కరక చక్కలు మాజీఫలములు వగరు పోకలు యివి నూరి
యోనియందు ధరించిన బిగువుగా నగును.

గర్భిణీ సూతికలకు హోమాపతి చికిత్సలు.

గీ. గర్భధారణమాదిగా కాలిఫాసు

షష్టచూర్ణము దినుచుండి యిష్టముగను

దానితోమధ్య మధ్యను దుగునుక్యాలి

కేరియాష్టవ రొప్పును నారుసంఖ్య

స్త్రీ బాలవైద్యసుధాద్ధి పు. 182.

తా. గర్భము ధరించినది మొదలు నెండు రు కాలిఫాస్
వాడుచు మధ్య మధ్య క్యాలి కేరియాష్టవరు వాడుచుండ
వలయును. రక్తస్రావము గట్టును.

గర్భధారణమాది నెండు రు కాలిఫాస్ పుచ్చుకొను
చుండిన స్నాయువుల దుర్బలత్వము చక్కబడుటయే గాక
సుఖముగా ప్రసవించును.

కం. ఘనక్యాలి కేరియాసా

సును షష్టమ మర్దనముల చూర్ణ మొసంగ

తనువుకు బలమింపొందును

కనకాచల చాపసోమ ఖండకలాపా.

గర్భస్రావ ప్రత్యాశనము—గర్భస్రావమైన పిమ్మట
3 మర్దనల షెరంపాస్ గ్రే 30 లు పోను యష్టాదశముల
గలపి యోని ప్రత్యాశనమొనర్చుకొన వలయును. రోగిని తీరుగ

నిష్పక పరుండబెట్ట వలయును. బియ్యపుజావగాని, పాలు, గంజి, ఫలములు వీని యొసగవలయును.

వేవిళ్ళు (గర్భిణీవాంతులు)—వమనమునందు ఆమ్లముండినయెడ నెట్రింపాసు ౩ మర్దనల మార్ణ మొసగవలయును. మూడు మర్దనల నెట్రింసల్ఫునొసంగిన పైత్యవమనములు హరించును. ౬ మర్దనల నెట్రిం మ్యూరు గైకొనిన నీరు గ్రీక్కుట చక్కబడును.

పథ్యము స్త్రీ - వై - పు 182.

గీ. పాలుద్రాగవచ్చు పండ్లు మెక్కగవచ్చు

కగము సులభ జీర్ణ కారివస్తు

చయముభోజనంబు సలుపగవచ్చును

మిత్రచంద్రనేత్ర మిత్తిగొంగ.

విరేచనబద్ధకమునకు. ఆరుమర్దనల క్యాలికేరియాప్ల వరు గొనుచుండిన విరేచనబద్ధక మణగును. మూడుమర్దనల ఘెరంఘాసు వేడినీటగలపి యొని గడిగిన స్రావవేదనమణగును. ౬ మర్దనల క్యాలికేరియాప్లనరు వాడిన చెడురక్తము వెడలి ఆరోగ్యము కలుగును. ౬ మర్దనల క్యాలికేరియాఫాస్ దినమునకు నాలుగుసారులు ద్రాపిన ఆకలి గలుగును.

సూతికాజ్వరమునకు స్త్రీ. వై. 183.

సీ. ప్రధమంబునను ఘెరంఘాసుకాలీఘాసు

షష్ఠమర్దనముల సల్పువాటి

గలపిద్రాగ్రించుచు క్రిమముగానాపైన

పట్టికాలీమూరు పట్టియొసగ

మేలగునిదాహము మిక్కిలిగానున్న

యెడల కాలీమూరు హెచ్చకుండ

గలపినెట్రామ్యూరు కరముద్రాపించుచు

పొట్టకు నావిరి బట్టవలయు

గీ. కాపుకాయంగ వలయును కాంతకెలమి

పట్టావేయంగ నగుభెరం ఘాసుమూడు

మర్దనంబుల దానిని మంచిపాలు

ద్రాపగానగు నోలింగ దనుజభంగ.

పాలుబడుటకు యూనాని చికిత్స—ఎఱ్ఱవియ్యము
(వెలవడము) తెల్లజీలకఱ్ఱ, బాదంపప్పు ప్రత్తిపలుకులు, చల
గోజాపప్పు, సోయికూరవిత్తులు, యివిసీటితోనూరి రసముదీసి
అర్ధశేరు ఆవుపాలలోజేర్చి అందు నిషిస్తా. తు ౨ పటికిబెల్లము
కొద్దిగావైచి పాకమొనరించి సుఖోష్ణముగా పానమొనరించ
వలయును.

నిషిస్తాచేయువిధము.—గోధుమలు సీటితోజేర్చి నాన
బెట్టి రుబ్బి పాలుదీసి కళాయి పాత్రయందుగాని మట్టి పాత్ర
యందుగాని జేర్చియెడబెట్టి పిండిజేయవలయును. దీనినే నిషి
స్తాయందురు.

చనుకుదురుకు — మొదటిఅవస్థయందు ౬ మర్దనల నెట్రంఘాన్ ఫెరంఘాన్ వీనిపొడుముల రెండుగంటల కొకసారి గొనవలయును.

3 మర్దనల ఫెరంఘాన్ 3౦ గ్రెయినులు వేడినీటిలో గలపి చన్నుకుదురులకు బూయవలయును. ఫెరంఘాన్ కాలీ మూరు నొకదానివెంట నొకటి యొసగినచన్నులు వాపునందు గలిగిన జ్వరము హరించును. జ్వరము లేనియెడల మర్దనల కాలీమూరు నొసగవలయును.

.దుగ్ధజ్వరము—ఇది చికిత్సలేకయే మానును. మాన కున్న ౬ మర్దనల ఫెరంఘాన్ రెండుగంటల కొకతూరి యివ్వ వలయును.

స్తనములు పగిలినందుకు—తంగేడుయిగురు నూరి చను బాలతోగాని నేతితోగాని స్తనములకు లేపనమొనరించ వల యును లేక వెన్నగాని పొంగించిన పటికిగాని మైనముగాని బూసిన చన్నుల గాయముల మానును.

బహిష్టునెప్పికి—మూడులేక ఆరుమర్దనల మ్యాగ్నీసి యాఘాన్ యివి వేడినీటితో రెండు గంటలకొకసారి పానము తేయవలయును. ౬ మర్దనల ఫెరంఘాన్ గంటకొక పర్యాయ మొసగవలయును.

రజోరక్తము యుండలుగట్టి నల్లగా వెడలుచున్నందుకు
మర్దనల కాలిమాగురు రెండుగంటల కొకతూరి వాడ
వలయును.

రక్తస్రావమునకు—మిరియాలు, శొంఠి, బెల్లము
వెల్లులిరెబ్బలు కాకరాకులు యివి నూరి మాత్రలు శేవించిన
రక్తశూలలు హరించును.

గరప్రయోగము (పెట్టుమందు)—ముదిమ అవిశ చెట్టు
వేరు గంధముదీసి రొమ్మునందును కడుపుపైన బూసి సెగతో
గాచిన ఆరకున్నయెడ పెట్టుమందు లక్షణమని గ్రహించవల
యును. దీనియందు వమనము చేయించుట మంచిది. మౌంగపం
డ్లతోగాని చేదుబీరవిత్తులతోగాని వమనముచేయించవలయును
కొందరు చిలుముతో జేయించుచుందురు యిదికష్టము.

గరోపద్రవహారచూర్ణము—వన, తుంగగడ్డలు, వాయు
విడంగములు, చిత్రమూలము, చాగగడ్డ, చేదుపొట్ల, ఏలకులు,
చవ్యము, తిప్పతీగె, గ్రింధితగరము యివి సమములు చూర్ణ
మొనరించి నిమ్మపులుసుతో గాని మజ్జిగతో గాని ద్రావ
వలయును.

గర్భనాశనమునకు భిషక్సుధార్ణవం ఆ ౭

జలగల కషాయము పానమొనర్చినను జలగల మసి
వెన్నతోగలపి మెక్కినను గర్భము ధరించనేరరు.

పసపు, గోపిచందనము యిది నిమ్మపులుసుతో మిచ్చు కొవినను శిష్పకాసరగడ్డ, కొబ్బరి యివి భక్షించినను శర్భము జారును.

డింగీజ్వరము (యిక్ ఫుల్ల యెంజా) — కటుకరోహిణి వేపచెక్క, శొంఠి, ధనియాలు, తుంగగడ్డలు యివి కషాయముగాచి దాగిపవలయును.

క్విసిన్ సల్ఫేట్ ఆకతికర్పారం వాడుట మంచిది.

భావనకరక్కాయ — కరక్కాయ చక్కలు కలిపి వైచి పది దినములు ఊరబెట్టి కడిగి ఎండబెట్టి నాలవపాలు సైంధులవణము జేర్చి పులిచల్లతో వైచి ఉషకబెట్టి గైకొని ఒక కుండలో బోసి పిప్పళ్ళు, చవ్యము, పిప్పలికట్టె, చిత్రమూలము యివి తులములవంతు జూచి ఓమము, మిర్యాలు, శొంఠి, జీలకర్ర, సింధులవణము యివి ఫలప్రమాణములు చూర్ణ మొసరించి కుండలోనున్న కరకచక్క గలపి అల్లపురసము, నిమ్మపులుసు, గుంటగల్గరరసము వీనితో ఊరబెట్టి సేవించిన దగ్గులు, జ్వరములు మందాగ్నులు ప్రైత్యములు హరించును.

భావనజీలకర్ర — మంచి జీలకర్రలో సైంధులవణము జేర్చి నిమ్మపులుసుతో నానబెట్టి ఆరనిచ్చి మరల పులుసుతో దడపి యూరబెట్టి యిటుల నాలుగైదుసార్లు భావనలొనరించి పిమ్మట అల్లపురసముతో నాలుగైదుసార్లు భావనలొనరించ

- వలయు నిది పుచ్చుకొనిన అరుచులు పైత్యములు దొలంగి ఆకలి గలుగును.

- భావనఖర్జూరము—మంచి ఖర్జూరకాయలు చక్కలు జేసి విత్తనములు దీసివైచి సైంధలవణము కొద్దిగా జేర్చి నిమ్మ పులుసు, శొంఠి, రసములతో భావనలొనరించి నేవించిన గ్రహణులు, పైత్యములు, ఉష్ణములు యివి అణగును.

- భావనమరిచము—మిరియాలు కొంచము సైంధలవణము జేర్చి శంఖద్రావకముతో గాని మహాద్రావకముతో గాని నూరబెట్టుచున్నారు. మహాద్రావక మెక్కువయైన నోరు పుండగును.

జీరభక్షణ—అరచేతికి నీరు సున్నము బులిమి ఆరనిచ్చి పావుతులము జీలకర్రగొని బాగుగా నలచి వేడినీటితో పాన మొనరించిన పైత్యములణగి ఆకలిబుట్టును. ఉష్ణమణగును. సోపును కూడా యీవిధిగానే భక్షించవచ్చును.

- కడుపునెప్పి నరములు బిగబట్టినందులకు—తడిగుడ్డ బాగుగా పిండి నాలుగు మడతలుగా పొట్టపైబరచి వేడినీళ్ళు సీసాలో జేర్చి బాగుగా కార్కుబెట్టిగాని, చెంబులోవైచిగాని, నెమ్మదిగా కాచవలయును. ఉష్ణోదకము కాపడము సమస్త నెప్పులకు మంచిది.

పార్శ్వపునుప్పి (సూర్యావర్తము)——మంచి శౌంతిపా
డుము బీల్చినను శౌంతిరసము కొద్దిగా నశ్యముజేసినను వావి
లాకు పసరు నస్యమునర్చినను హరించును.

పరమక్రియ——ఉదయము లేచుటతోడనే ఒక గ్లాసులో
క్రిందటి దినము నీరుబోసి దానిలో కొంచము తేనెగలపి
పానము జేయవలెను.

బెణుకులకు——వెంటనే తడిగడ్డజుట్టి నెత్తురు జేరకుండు
నటుల నాలుగు గంటలు తడుపుచుండవలయును. బాధ తీర
కున్న వెన్నలో కొన్ని దినములు తోమించవలయును.

చిన్నబిడ్డ కామెర్లకు.——యాలకులు, లవంగములు, దా
ల్చినిపట్ట వీని చూర్ణము పూటకు రెండు చిన్నములవంతున
తేనెతో నెసగిన గి దినములకు కామిలలు హరించును. గిద్దెడు
ఆపు పెరుగులో మూడుబొట్లు కాక రాకురసము బిండి మూడు
పూట లివ్వవలయును.

అంగముచుండి రక్తముపడేవారికి——భూచక్రిగడ్డ శతా
వరి వీని చూర్ణమునకు సమము చీనా చక్కెర గలపి యివ్వ
వలయును.

తంగేడాకు చూర్ణము పంచదారలో నెసంగిన గట్టును.

సుద్ధకట్టుకు—పమిడిప్రత్తి, తెల్లప్రత్తి వీని వేళ్ళ
రసము నూనె యివి డబ్బువంతున గూర్చి జీలకర్ర తులము
గలపి గి దినము లొసంగిన కట్టును. పథ్యము అత్తైసరన్నము
మంచి గేదెపెరుగు లేక చెడలు పుట్టలోని గడ్డ ఆవునేతిలో
జేర్చి కాచి వడియగట్టి ౧౦ దినములు దినుపించిన మానుచు.

ఎలుకకాటుకు—కరదిన వెంటనే తాడుగాల్చి గాయ
ముమీద చురుకిచ్చుట చాలామంచిది. ఈపని జేసిన వేరుగా
నొషధమక్కరలేదు. చిట్టివేళ్లరసము త్రాగించిన సర్వవిష
ములు హరించును. చిట్టికూర భక్షించవలయును. ఇది పులుసు
కూరుగా జేసియే తినవలయును.

కండ్లయెరుపులకు—తుమ్మలకు అరచేతిలో బాగుగా
నలచిపొట్టనంతయు బాగుగాదులపికుంచము చనుబాలతో రంగ
రించి కన్నులలో బెట్టుకొనిన కన్నులమంటలు యెరుపులు మా
నును. కలుబూదగుజ్జాముక్కలు బాగుగా నీళ్లతో బిసికి కడగి శు
భ్రముజేసి తెల్లని గుడ్డలోవైచిపటకి పొడుముచల్లి పొట్లము
గట్టి కన్నులపైనద్దుకొనిన యెరుపులుమాని మంటలగును.
నందివర్దనపుష్పము లద్దుకొనవచ్చును. లవంగము ఖర్జూరపు
విత్తనము యివి తేనెతో రంగరించి కన్నులలో వైచుకొనిన
వైత్యములు మంటలు హరించును.

చిన్న బిడ్డగుణము (పాలపాప) — ముందుగా కొంచము జ్వరమొదలి అందుబిడ్డలుచైతన్యముడిగి ఒడలుబిగుసుకపోవును. దీనిని వెంటనే గ్రహించి చికిత్సలొనరించకున్న అదియే దీర్ఘ నిద్రయగును. మత్తుదెలపుటయే దీనికిచికిత్స. బిడ్డనెగురవేసి మత్తు దెలుపవలయును. జిల్లేడాకురసము ఒకబొట్టు ముక్కు రంధ్రములలో పిండవలయును. నీరుల్లి నమలి ముక్కులలో నూడవలయును. వీనిలో నెద్దానిచేనైనను తెలివిలోనికివచ్చు చట్లు జేయవలయును. రానియెడల చుట్టతోగాని పసపుకొమ్ము నుగాల్చిగాని ముఖమందునను ముచ్చిలిగుంటవద్దనున్న వక్షము మీద సూక్ష్మముగా రక్షలువేయవలయును.

ఉడికిలోను తలపైనను ముఖముపైనను ఋయవచ్చును గుడ్డతడపి నూడుపై వేయవలయును. ఇది ఒకొకప్పుడు మరల మరల వచ్చుచుండును. అటురాకుండ కాపాడుటకు గోరోజనము (చప్పిడి) చనుబాలలోకలపి పోయుచుండవలయును. మంచి కస్తూరిమాత్రల జిట్టవరగురసముదీసి పొంగించి పానముజేయించవలయును. రక్షలేకుండా తెలివినిచ్చుటయే యింటివారి తెలివి. వెంటనే బలియులు జాగ్రతగా నెగురవేసి బట్టుకొనవలయును.

దేహ కాంతికి — దానిమ్మవేరు పట్ట దిరిశన. పువ్వు లొద్దుగపట్ట వేపచక్క పీటిచూర్ణముతో నలుగుబెట్టుకొనిన

తీటచిడుము మొదలగునవి హరించి గాత్రమునకు కాంతి గలుగును.

వదనవర్గంధము (నోటికంపును) — జాజికాయ చూగల్వ కోష్ఠ లవంగములు జాపత్రి పిప్పళ్ళు యివి పొడి చేసి నోటిలో నేసికొనిన దుర్వాసనలు హరించును. మాదీఫలచర్మము తేనె యివి నమలిన నోటికంపులు హరియించును. ఏలకులు తుంగ గడ్డలు కొతిమెల్ల యష్టిచుధుకము చూగల్వకోష్ఠ ఇవి చూర్ణ మొనరించి నోటియంప ధరియించిన నోటికంపులు హరియించును.

సంగదోషములకు — జిల్లే పవేరుచక్క తమ్మలపాకుగో భక్షణ జేయించవలయును.

సంగదోషములకు అంజనము — ఇగున జొన్నగిజలు మిరియము గువి కాకరాసు పసురున సాది నల్లి పోతు నెత్తురు గలపి నేత్రములలో వేయవలయును. వివరము ఏస్త్రీవలన దోషముసంభవించినదో వారితొడ రక్తము అంజనముగా నుపయోగించుటకలను. భార్యలైన అభ్యంతరమునకు లేక అన్యస్త్రీలయిన కొన్ని కష్టమునలన దుర్లభము మనుజరక్తము ప్రాధాన్యమగుటచే నల్లియందు మనుజరక్తముండును గాన దాని రక్తము చెప్పబడినది. ఇది పరమగోప్యమైన అంజనము. నోకోపకారముకొరకు దెలుపబడెను. ఏదియైనను మగాడు

దినములలోగా గ్రహించి తగుచికిత్సలు సలపిన దోషము తొలంగును. ముదిరిన బ్రహ్మకలవిగాదని నమ్మవలయును.

అన్నదోషమునకు అగడ్తః షాయము—అన్నము నేవ యిగురు ఆవాలు యిచిపెంచుకలో జేర్చి మాడ్చి నీరుబోసి దించి వడిమగట్టి పానముజేసించిన అన్నదోషములు హరించును.

స్త్రీల కుసుమములకు మంచిమందు.

క॥ ఈరాడక్కాచూర్ణము

జేరిచి శర్కరకుసము చెలులకొసంగన్

మీరక రక్తప్రదరము

లారును బెజవాడ పుర గృహంతరఫేలా॥

ధన్వంత్రీవైద్యలహరి.

తా॥ ఈరాడక్క (యీరాదుళియా) దీని చూర్ణము పంచదారతో యొసగిప కుసుమములు హరించును. ఇది యూనాని ప్రక్రియ ఒకచెట్టు బాక.

యిశుమేహమానకు—సల్పర్ బిటర్సు (గంధక తాళముల ద్రావకము) ఒక తులము రెండు తులముల జలములో జేర్చి త్రాగవలెను. ఇచ్చాపథ్యము.

రాత్రిపూట అన్నము నీటితోవైచి ఉదయం నేవించుచు మధ్యాహ్నము మజ్జిగ లేకుండా భుజించుచు రాత్రిమినపగారెల

సేవించుచు ప్రాతఃకాలము స్నానము చేయుచుండిన యిటు మేహము నివారించును. ఇది అనుభవజ్ఞులు చెప్పిన ప్రక్రియ.

గారెలువండు షడ్ధతి.—రుబ్బి సిద్ధమొనర్చిన మినప పిండిలో రెండు తులములు గొబ్బివేళ్ళరసము జేర్చి బిసికి వండవలయును. ప్రాతఃకాలము స్నానమొనర్చిన పిమ్మట ఉన్ని వస్త్రము (కంబళి) కప్పుకొనవలయును.

కొయినా (క్విసీక్) మాత్రులుగట్టు షడ్ధతి—అతిమధురంపాలు తు ౦ । పిప్పరమోటుపుస్వ తు ౦ । కొయినా తు ౦ । యివి నూరి మాత్రులుగట్టి యొసగి శీతజ్వరము హరించును.

నాసికా రక్తస్రావము (ముక్కుబెడుగుట)—మేడిపండ్లలో నెయ్యి పంచదార కలపి శవ్వమొనర్చి ఏలకులు మిరియాల పొడుములు కలపి భక్షించిన నాసికరక్త స్రావము హరించును. నాసికారక్తమును తడిగుడ్డముక్కు రంధ్రములబట్టి స్రావమాపవలయును.

తలనొప్పలకు—పంచదార పానకము (శర్కర పీటెలో జేర్చి) పానము జేసినను మునగాకు రసముతో మిరియముల మర్దించి ముఖము కణతలకు పట్టువైచినను తలనొప్పలు హరించును.

వెలగ వేరు పట్టు—ముమారు వెలగ చెట్టు వేరు గంధము దీసి కణతలకు ముఖమునకు మాడున పట్టువెచిన పైత్యము వలన కలిగిన తలనొప్పులు తప్పక హరించును.

ఆవాలు పట్టు—ఆవాలు సానపైబోసి దూసరతీగె వేరుతో గంధముతీసి మాడుకు కణతలకు పట్టువేసిన వాతము వలన కలిగిన తలనొప్పులు హరించును.

బాలాజీర్ణములకు—ఉచ్చింతపూత జెముడు కొనలు వాకుడుపూత దప్పపాకులు యివి నీటియావిరిచే యుడికించి రసముపిడుకొని కస్తూరిమాత్రలు వాడనలయును.

నులిపురుగుకు—నూగుకాయలు ఇవి వామరసముతో గాని, చనుబాలతోగాని, గలిపి త్రాగించ వలయును.

బాలాజీర్ణములకు—మండుప సపుకొమ్మ, సాంబ్రాణి, యిగువ, ఇవి చనుబాలతో గంధముతీసి త్రాగించిన ఆకుపచ్చ అజీర్ణ విరేచనములు, జెల్లెన విరేచనములు, గట్టి యధాప్రకార మగును.

కలరాకు—షాడర, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు వాయు విరేచనములు యివి సున్నపుచేటతోనూరి మాత్రలుగట్టి సున్నపుచేటతో నెసగ వలయును.

నాలుకపూతకు—పలకులు తు ౧, తవాక్షీరి తు ౧, రససింధూరం తు ౦౧ యివి నూరి మిగడంతోగాని వెన్నతో

గాని భక్షించవలయును. రససింధూరము తేనెతో సాది నాలుకకు పూయవలయును.

విడియము (ఆకుమడుపు) — సోయివిత్తులు, సోపు, లవంగములు, చలవమిరియాలు, జాజికాయలు, జాపతి, జీలకర్ర, సజ్జా విత్తులు, కేకివిత్తులు, నాగకేసరములు, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి ఏలకులు, గసగసాలు కలపి వక్కపొడిజేర్చి, యెండుకొబ్బరి తురుము వైచి, తమలపాకులకుదాచినలరకు, కొద్దిగా సున్నము బూసి పైపొడిని తగుమాత్రమువైచి మడుపుజుట్టి లవంగము గుచ్చవలయును.

లఘువిడియము — లవంగాలు, కాచు, జీలకర్ర, ధనియాలు, సోపు, జాపతి, చలవమిరియాలు, ఏలకులు ఇవి వక్కపొడి సున్నము బూసిన ఆకులందుజేర్చి జుట్టి భక్షించవలయును.

గీ. జీరధనియాలు పోకలు జేర్చి కొద్ది
వెచ్చగావించి నాగవల్లిదళముల
విడెముసేయుదు రింతులు విశ్వమునను
నిగమనుతశైల చాపఫణికలోప.

స్త్రీబాలవైద్యసుధాభి. పు 238.

శోంఠి—కుమ్ములో జేర్చి నెచ్చజేసిన శుద్ధియగును.

మొలతు తరము—పెరుగుతోనూరి వేయిన శుద్ధి
యగును.

నేపాళములపప్పు—గోమయములో నుడికించిన శుద్ధి
యగును.

కం. జీవాధార పరాత్పర

భావాతీతాంతరాత్మ భక్తవిచారా

పాదసేవ నిరామయ

దేవా విశ్వాత్మ విమలదివ్యచరిత్రా.

గ ద్య.

ఇయ్యది నైశ్యకుల పారావార రాకానిశాకర శత్రువర్గ భీకర

కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర సుజనమిత్ర బసవయసుబ్బాం

బ్రాహ్మియపుత్ర కంకిపాణి తాతయాగ్య సర

మాంబాదుహిత్ర బంధుజనాప్త

వైకటసుబ్బరాయగుప్తవిరచిత

అనుభవ గృహవైద్య

గ్రంథమున తృతీయ

సో పా న ము.

సంపూర్ణము.

BCI

TPLA/02B/110

BC

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPR A102 B110
పుస్తకం పేరు	గురుభవగృహవైభవము
తారీఖు	25/10/24
మొదట అట్ట	YES
వెనుక అట్ట	YES
మొత్తం పేజీలు	161
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
భారీ పేజీలు	CT, BCT, b,44,80
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	hasin
పేజీలు విడదీసినది	nandhini
స్కాన్ చేసినది	prathyusha
పరిశ్ల చేసినది	SANDHYA
పేజీలు పరిశూనినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చేయబడినది	NO
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	good